

ОСНОВИ НАУКЕ О ДРЖАВЉАНСТВУ

Садржај

Увод

- I – Појам држављанства
- II – Важност установе држављанства
- III – Наука о држављанству у општој класификацији права
- IV – Правна природа држављанства
- V – Доказивање држављанства
- VI – Извори нашег права о држављанству

Први део: Стицање држављанства

§ 1. – Стицање држављанства рођењем

- I – Појам
- II – Историјат
- III – Наше позитивно право
 - A. – Држављанство законите деце
 - B. – Држављанство незаконите деце
 - B. – Држављанство деце непознатих родитеља одн. родитеља чије је држављанство непознато

§ 2. – Стицање држављанства легитимацијом

I – Појам

II – Наше позитивно право

§ 3. – Стицање држављанства удајом

I – Појам

II – Наше позитивно право

§ 4. – Стицање држављанства прирођењем

I – Појам

II – Наше позитивно право

A. – Редовно прирођење

B. – Изузетно прирођење

III. – Поступак при прирођењу

§ 5. – Реинтеграција – Повраћај изгубљеног држављанства

I – Појам

II – Наше позитивно право

Други део: Престанак држављанства

§ 1. – Престанак држављанства отпустом

I – Појам

II – Наше позитивно право

III – Поступак при добијању отпуста

§ 2. – Престанак држављанства одрицањем

§ 3. – Престанак држављанства позакоњем

§ 4. – Престанак држављанства удајом

I – Појам

II – Наше позитивно право

§ 5. – Престанак држављанства отсутношћу

I – Појам

II – Наше позитивно право

§ 6. – Престанак држављанства одузимањем

I – Појам

II – Наше позитивно право

Трећи део: Првобитно формирање југословенског држављанства

§ 1. – Лица која су стекла наше држављанство фактом уједињења

§ 2. – Лица која су стекла наше држављанство на основу међународних уговора

I – Појам

II – Наше позитивно право

A. – Држављани бивше Аустро-Угарске који су постали наши држављани

I – Уговори о миру са Аустријом и Мађарском

II – Нептунска конвенција са Италијом

III – Конвенција са Румунијом од 1933. године

B. – Бугарски држављани који су постали наши држављани на основу

уговора о миру

§ 3. – Лица која су стекла наше држављанство путем прирођења до ступања на снагу Закона о држављанству

§ 4. – Лица која су стекла наше држављанство по самим прелазним наређењима Закона о држављанству

§ 5. – Лица која су у међувремену од 1. децембра 1918. године па до 1. новембра 1928. године престала бити наши држављани

Четврти део: Сукоби држављанства

§ 1. – Лица без држављанства

§ 2. – Лица са више држављанства

инд. бр.
906

ОД ИСТОГ ПИСЦА

- Уговори по престанку — формуларни уговори, Београд, 1934, стр. 173.
Начела приватнога процеснога права, Београд, 1936, стр. 427.
Систем извршнога поступка, Београд, 1938, стр. 640.
Закон о извршењу и обезбеђењу, са кратким објашњењима,
Београд, 1938, стр. 588.
Le rapport entre le principe de l'autonomie de la volonté et le principe de la liberté conventionnelle, Paris, 1935, стр. 16.
La morale et l'obligation civile, Paris, 1936, стр. 20.
L'exequatur des jugements étrangères en Yougoslavie, Paris, 1935, стр. 16.
Утицај удаје на држављанство, Београд, 1934, стр. 16.
Екватура страних пресуда по Закону о извршењу и обезбеђењу,
Београд, 1934, стр. 24.
Основ права наслеђа, Београд, 1935, стр. 18.
Кодификација грађанског права, Београд, 1937, стр. 47.
Извори права, Београд, 1935, стр. 12.
Социјалне тежње новог извршног прва, Београд, 1937, стр. 12.
Критика теорије институције, Београд, 1937, стр. 16.
Излучна тужба, Београд, 1937, стр. 28.
Појам лица без држављанства, Београд, 1937, стр. 16.
Вишеструко држављанство, Загреб, 1937, стр. 26.
Правни положај лица без држављанства, Београд, 1937, стр. 24.
Савремене тенденције развоја приватнога права, Београд, 1938, стр. 18.

БИБЛИОТЕКА ЈУГОСЛОВЕНСКОГ УДРУЖЕЊА ЗА МЕЂУНАРОДНО ПРАВО
(Bibliothèque de l'Association Yougoslave de Droit International)

XXIX

Д-р БОРИСЛАВ Т. БЛАГОЈЕВИЋ
(Dr. BORISLAV T. BLAGOJEVIČH)

ОСНОВИ
НАУКЕ О ДРЖАВЉАНСТВУ
(La Nationalité)

БЕОГРАД 1938 BEOGRAD

XIXX

Својим пријатељима

Богдану Симићу

и

Сими Францену

Писац

БЕОГРАД
Штампарија „ПРИВРЕДНИК“ Жив. Д. Благојевића,
Кнез Михаилова 3, Телефон 21-450
1 9 3 8

ПРЕДГОВОР

Иако је прошло скоро двадесет година од стварања Краљевине Југославије и скоро десет година од доношења јединственог закона о држављанству, број спорних питања је још увек велики. То долази, мислимо, у великој мери и стога што још увек немамо један систематски преглед нашег позитивног држављанског права, тако да они који су позвати да донесу одлуку у конкретном случају могу каткада да изгубе из вида основни принцип који би им могао пружити тачне директиве при одлучивању. Пошто смо објавили неколико чланака из ове области у *Архиву за правне и друштвене науке*, *Мјесећнику* и *Правосуђу*, у жељи да употпунимо ову празнину, израдили смо ове *Основе Науке о држављанству*.

Ова књига има за главни циљ излагање нашег позитивног права о држављанству. Она ипак садржи, уколико је то било могуће да њен обим не би прешао границе потреба лица којима ова књига треба да послужи, и опште теориска излагања о појединим питањима. Но то само уколико је то потребно ради правилног и потпуног разумевања нашег позитивно-правног система. Изван тих граница није се ишло.

Суботица, 1 маја 1938 год.

Бор. Т. Благојевић

УВОД

1. — **Појам држављанства.** — Држава је један колективитет који се одликује посебним циљем и начином за остварење тога циља, начином који се оличава у постојању и дејству правног поретка. Постојећи паралелно са другим истоврсним колективитетима (дакле са другим државама), она мора да ограничи просторно ефикасност свога правног поретка и то се ограничавање своди на територију земље у питању, тако да се ова (одн. њена правна проширења — бродови, ваздухоплови), јавља као мера, граница просторног домаћаја ефикасности правног поретка односне државе (т. зв. *Gebietshoheit*). Она, међутим, мора да буде ограничена и у погледу личности на које се има да односи правни поредак у питању, те отуда посебно везивање, као израз зајединце интереса, извесног већег или мањег круга лица за државу у питању, за њен правни поредак (т. зв. *Personalhoheit*). Држава је једна друштвена организација и постојање чланова, постојање лица које је сачињавају, је битан елеменат њеног појма. Отуда се начин везивања, у оквиру правног поретка, извесног појединца за државу јавља као једно од основних питања правне науке. То везивање, пак, може бити врло различито, више или мање трајно и више или мање од значаја за само постојање и структуру државе. Између тих разних везивања појединца за државу, истиче се, као веза између државе одн. једног одређеног правног поретка преко кога се изражава постојање и дејство државе у питању и једне јединке, једног појединца, веза држављанства, имајући, при упоређењу са свим другим, једну не само најтрајнију него и, у погледу самога факта и појма државе као социјалне појаве, најзначајнију важност, важност која иде дотле да се та веза одн. скуп јединки везаних том везом за државу (дакле: народ) каткада идентификује са државом. У самој ствари у питању је само један облик заснивања интересне зајединце (која се јавља као држава) између лица која се, с обзиром на зајединцу интереса а по основи критериума који се унапред по-

стави као мерило за оцену факта постојања тога интереса, те везе, јављају као чланови те заједнице (који се јављају, дакле, као држављани). Ипак, тај облик везивања, с обзиром на значај који му се данас придаје у правном поретку било које државе, с обзиром на правну ситуацију коју он, у држави у питању или ван ње, ужива, с обзиром на правне функције — права и дужности — које му се, под владом овог или оног правног система, приписују, с обзиром на однос правила и изузетака и усвајања ове везе — држављанства —, у многим случајевима или чак и у многим правним поретцима као целинама, као основе за њихово разликовање, има данас посебну важност, тако да се он јавља као основни у питању решавања односа једнога лица према извесном правном поретку, односно, у крајњој линији, као основ за одређивање јединки које сачињавају, чине супстрат колективитета-државе.

Држављанство је, према томе, правни однос извеснога лица (држављанина) према држави. То је један правни однос редовне и сталне природе. Сва лица, у односу према извесној држави, према извесном правном поретку, деле се, по основи најважнијег критериума, на држављане и странце. Први само уживају сва права која су установљена тим правним поретком, а другима, странцима, припадају само она права која би им била, генералном нормом или прописима односећим се на извесне ситуације, призната.

Будући данас најзначајније мерило за уживање права у извесној правној заједници-држави, институција држављанства представља једну од основних појава данашњег правног поретка, тако да у правном поретку сваке државе важи правило да се тај поредак у првом реду, у свој својој потпуности и као редован начин регулисања правно-релевантних односа, има да примени на лица која се, с погледом на правни поредак у питању, сматрају држављанима државе која је нормирала тај правни поредак, која је, посматрана са гледишта правне науке, сама тај поредак. Отуда у правном поретку сваке државе налазимо прописе о држављанству, о начину прибављања и губљења држављанства те државе, о постанку и престанку држављанског својства на страни извесног лица у односу на државу у питању. Отуда, с обзиром да је у питању одређивање јединки које сачињавају, у најважнијем правцу, супстрат колективитета, право и дужност (функција) сваке државе да путем свога правног поретка регулише однос свога држављанства, тј. да одреди која се лица имају, са становишта своје оцене интереса који се конкретизује на страни извеснога појединца сходно заједници интереса израженој у самој њој, сматрати као њени др-

жављани. С тога у свима земљама налазимо одговарајуће правне прописе којима се регулише питање њиховога држављанства, дакле којима се одређује припадништво, веза некога извеснога лица са државом као колективитетом чији је заједнички интерес изражен у правцу и садржини правног поретка (разуме се изражен онако како га схватају они којима у једном даном моменту припада функција, моћ да тај интерес формулишу, да, дакле, формулишу правни поредак).

Свака држава има право и дужност (функцију) да прописује норме о своме држављанству. Све државе то заиста и чине, тако да питање држављанства долази у т. зв. искључиву надлежност сваке државе (*domaine reservé; die ausschliessliche Zuständigkeit*). Отуда се и прописи о држављанству појединих држава разликују. Ипак, и ако држава самостално прописује норме о држављанству, она то не чини произвољно. Институција држављанства има своју одређену социолошку и правну садржину, и та садржина (*donné*) одређује правац гласења позитивно правних норми односећих се на држављанство (*construit*). У правној теорији су се искристалисали основни принципи једног општег регулисања држављанства. Тако, на пример, проф. Zeballos истиче десет основних правила идеалнога и најбољег уређења држављанства:

1. Држављанство је добровољна веза *bona fide*.
2. Свако лице треба да има једно држављанство.
3. Ниједно лице не може имати два држављанства (Cicero, *Oratio pro Balbo; Duorum civitatum civis esse, nostro iure civili, nemo potest*).
4. Свако лице има право да слободно промени своје држављанство (Platon; Socrat; Cicero, *ibid.: Ne quis invitatus in civitate maneat*).
5. Држава нема права да појединцима забрани промену држављанства.
6. Држава нема права да примора појединце да промене држављанство и против своје воље (Cicero, *ibid.: Ne quis invitatus civitate mutetur*).
7. Свако лице задржава право да поврати држављанство које је претходно напустило.
8. Држава не може, против њихове воље, наметнути своје држављанство лицима која су домицилирана на њеној територији.
9. Држављанство стечено рођењем или држављанство које је добровољно прихваћено, одређују, у погледу појединца, примену јавног и приватног права.

10. Држава има дужност да уреди положај лица без држављанства, и то како у јавном тако и у приватном праву.

На тај начин, било под утицајем ових заједничких чињеница (изражених преко заједничких идеја искристалисаних у филозофији права, тачније филозофији права држављанства), било под утицајем уговорних сагласности постигнутих између две и више држава, прописи о држављанству бивају све више уједначавани, мада је њихово потпуно изједначење скоро немогуће при оваквом правном склопу човечанства.

У погледу права о држављанству наше земље постоји исто стање. Питање ко се има сматрати држављанином Краљевине Југославије, како се стиче и како се губи наше држављанство, регулисано је аутономним прописима које је издала наша држава а који се налазе у Закону о држављанству од 21 септембра 1928 године. По гласу § 1 ст. 2 тога закона, на територији Краљевине Југославије у погледу држављанства, његовог стицања и губитка важе искључиво одредбе Закона о држављанству. Отуда се државне власти имају код решавања питања из ове области држати једино и искључиво домаћих позитивно-правних прописа. Шта више, искључивост важности прописа Закона о држављанству је апсолутна, тако да закон искључује не само могућност било какве колизије него и могућност координације ситуација које би могле настати с једне стране по прописима нашег права а с друге стране по прописима права које друге државе. Зато § 2 Закона о држављанству прописује: „Држављанин Краљевине Југославије у исто време не може бити држављанин које стране државе“. У случају, дакле, да се пред нашим властима појави извесно лице које се има сматрати, по нашем закону, држављанин наше државе а које има, према неком страном праву, и држављанство које друге државе, за наше власти ће ово друго својство бити правно ирелевантно, тј. сматраће га за непостојеће, те такво лице третирају једино и само као домаћег држављанина.

II. — Важност установе држављанства. — Данас свака држава познаје разлику између домаћих држављана и странаца. Отуда и сваки правни поредак садржи прописе о регулисању овога питања. И то потпуно с правом. Важност установе држављанства је врло велика. Домашај њеног дејства простира се на све правне области. Истина, очигледно побољшање правног третирања странаца у домаћој држави, које је наступило у току последњег века, ублажило је донекле оштрину овог разликовања, но она је још и

данас знатна. Правни положај домаћих држављана, у односу на правни положај странаца, показује и позитивна и негативна одступања. С једне стране, својство домаћег држављанина даје лицу у питању посебна овлашћења која га стављају, при упоређењу са странцима, у повољнији положај, док је с друге стране то својство извор нарочитих дужности које иначе не леже на странцу одн. тачније на лицу које није домаћи држављанин. Зато је његова правна важност далекосежна и огледа се у свима гранама права. Тако, на пример.:

а) у области *јавног права*, својство држављанина је услов за уживање т. зв. политичких права. Само домаћи држављани имају активно и пасивно изборно право, тј. само они могу бити бирани и бирати чланове Народне скупштине (чл. 55 и 57 Устава; §§ 7, 10 и 11 Закона о избору народних посланика за народну скупштину; § 2 Закона о бирачким списковима), Сената (чл. 55 и 57 Устава, §§ 8 и 9 Закона о избору сенатора), општинског одбора (§§ 15 и 27 Закона о општинама). Само домаћи држављани могу бити чиновници и чиновнички приправници (§ 2 Закона о чиновницима; чл. 2 Закона о судијама редовних судова). С друге стране, војна обавеза лежи, у принципу, само на домаћим држављанима;

б) у области *приватног права*, својство држављанина је претходно квалификационо питање у погледу уживања права. Тако, на пример, само домаћи држављани могу неограничено и на целој територији наше државе стицати непокретности и права на непокретности, док су странци у томе погледу, у односу на т. зв. граничне зоне, ограничени. Тај домашај држављанског својства у питању уживања приватних права зависи од система који је усвојен у појединој земљи у погледу правног положаја странаца. Он је мањи где је усвојен систем проглашене једнакости, већи у земљама где постоји систем фактичког реципроцитета, а највећи у земљама дипломатског реципроцитета. — У погледу питања сукоба закона, важност држављанског својства зависи од тога да ли се држављанство појављује као тачка везивања (*Anknüpfungsmoment*; *point de rattachement*) или не, тј. да ли је у извесној земљи усвојен, код решања овога питања, систем националитета, персоналитета закона или не. У овој области, веза држављанства, као таква, игра данас извесну улогу у свима правним системима. Ипак, тај значај је, по правилу, у Европи посебно наглашен, док је он у Енглеској и Америци много мањи, пошто се у европским континенталним законодавствима даје предност држављанству а у енглеском праву домицилу одн. у северно-америчком праву месту правне радње. — Др-

жављанско својство може да има значаја и у погледу надлежности судова а каткада и самог поступка пред судовима (§§ 99, 104, 159—163 и 164 Грађанског парничног поступка; §§ 25—27; 108—113; 145 и 200 Ванпарничног поступка);

в) у области *кривичнога права*, својство држављанина може исто тако имати каткада значаја, и то било уопште у погледу инкриминације извеснога дела (§§ 4—7 Кривичног законика), било у погледу квалификације појединих кривичних дела (§ 105 Кривичног законика). Осим тога, домаћи држављанин не може бити протеран из земље (чл. 9 Устава), нити може бити издан иностраној држави да му она суди (§ 12 Кривичног законика).

III. — **Наука о држављанству у општој класификацији права.** — Установа држављанства је једна општа правна појава, која је неминовно диктирана данашњим стањем правног склопа човечанства. Отуда и наука о држављанству има један општи, најопштији карактер. Јер, као што се питање држављанства може поставити као основно, претходно питање за примену правних норми било из кога подручја, и наука о држављанству појављивала би се као уводна, припремна материја скоро свих правних дисциплина. При томе, важност факта држављанства је посебно истакнута у погледу уживања приватних права, тако да се ова материја третира као његов део, посебно као део Науке о Међународном приватном праву. Са гледишта најчешћег појављивања и систематике наставне обраде, то је, можда, сасвим оправдано. Међутим, систематски положај Науке о држављанству је другачији. Јер, ако држављанство претставља једну основну установу правног поретка, ако је оно битно за сам појам и постојање државе, ако је оно претходно питање у погледу скоро свих правних дисциплина, онда и Наука о држављанству долази, по општој систематској класификацији правних дисциплина, у домен Науке уставног права, претстављајући битан саставни део ове. Од три елемента државе: територија, народ и власт, народ се сматра за најбитнији. Отуда је сасвим правилно да и правна дисциплина која би се бавила овим елементом, посебно дакле Наука о држављанству, спада у оквир опште теорије о држави одн. у оквир Науке уставног права.

На тај начин, питање држављанства се јавља као једно питање најопштијег, уставног карактера, а Наука о држављанству би се имала третирати као део *Науке уставног права* (ово је у извесној мери изражено код Georges Scellès: *Précis de droit des gens*, tome II, Paris, 1934, p. 136—142; Walter Burckhard, *Organisation der Rechtsgemeinschaft*, Basel, 1927, S. 361—365; Sterling Edmunds:

Das Völkerrecht — ein Pseudorecht, Berlin, 1933, S. 149—154; Dr. Gustav Schwartz *Das Recht der Staatsangehörigkeit in Deutschland und in Ausland seit 1914*, Berlin, 1925, S. 175—205; Fritz Fleiner: *Schweizerisches Bundesstaatsrecht*, Tübingen, 1923, S. 90—115; Dr. Paul Laband: *Das Staatsrecht des deutschen Reiches*; Tübingen, Erster Band, 1911, S. 134—189). Међутим, услед досадашње непотпуне класификације, Наука о држављанству је исто тако „предмет“ *Међународног приватног права* (н. на пример, Dicey: *A digest of the law of England with reference to the conflict of laws*, London, 1927, p. 156—202; Antonio Sanchez de Bustamante y Syrven: *Derecho internacional privado*, t. I, Habana, 1934, p. 245—330; J. P. Niboyet: *Manuel de droit international privé*, Paris, 1928, p. 61—294; L. v. Bar: *Theorie und Praxis des Internationalen Privatrechts*, Erster Band, Hannover 1889, S. 164—300; P. Poudet: *Manuel de droit international privé*, Louvain—Paris, 1925 p. 35—121; Jules Valéry: *Manuel de droit international privé*, Paris, 1914, p. 123—337; John Westlake: *A treatise on private international law*; London 1925; p. 365—379) и *Међународног јавног права* (н. на пример, Ernst Wolgast: *Völkerrecht*, Berlin, 1936, S. 50—57, Dr. E. Ullmann: *Völkerrecht*, Tübingen, 1908, S. 347—359 Hildebrando Accioly: *Tratado de derecho internacional publico* t. I, Rio de Janeiro 1933, p. 459—492; Dr. J. C. Bruntschli: *Das moderne Völkerrecht*, Nördlingen, 1878 S. 213—219; Paul Fauchille: *Traité de droit international public*, Paris, 1928, t. I 840—879; Giulio Diena: *Diritto internazionale* Milano, 1930, p. 312—326; J. de Louÿer: *Le droit international public*, Oxford, t. I, 1920, p. 264—274) и *Грађанског права* (н. на пример, Dr. Armin Ehrenzweig: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, Erster Band, Erste Hälfte, Wien, 1926, S. 158—161; Ch. Beudant: *Cours de droit civil français*, t. II, Paris, 1936, p. 14—111; Dr. Joseph Ungen *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, Erster Band, Leipzig, 1868, S. 291—307; Aubry et Rau: *Cours de droit civil français*, t. I, Paris, 1897—1902 p. 344—471).

IV. — **Правна природа држављанства.** — Држављанство је једна социјална појава. Као такво, оно је добило правно регулисање у оквиру сваког правног поретка. Међутим, у теорији се поставило питање о правној природи држављанства, тј. о његовој правној конструкцији. По једнима, чији је најзначајнији претставник бивши професор париског правног факултета André Weiss, држављанство је једна уговорна веза између државе и њеног држављанина. Држављански однос, дакле, заснивао би се на уговору закљученом између државе и појединца у питању. Истина, овај се уговор донекле разликује од обичних уговора облигационог права, по то ниуколико не мења саму његову природу: слободна сагласност двеју воља. Тако, сама држава прописује када једно лице постаје или може да постане њен држављанин, каква су дејства тако засноване везе и које су могућности њеног престанка, али та обавеза не одузима уговорно својство вези држављанства већ само чини да овај уговор долази у групу т. зв. уговора по пристанку, формуларних уговора (contrats d'adhésion): једна страна

поставља услове уговора а другој страни стоји на вољу да приступи или не, да дакле закључи уговор или не. Исто тако и чиница да се држављанство извесног лица одређује, по правилу, фактом рођења, када лице у питању није у могућности да изрази своју вољу, не говори, по мишљењу заступника овог гледишта, против схватања држављанства као уговорне везе: постављајући норме на основу којих се извесно лице, самим фактом рођења, има сматрати њеним држављанином, држава само изражава претпостављену вољу тога лица, тј. вољу коју би оно вероватно изразило да је то у могућности. Шта више, уговор којим се заснива држављански однос између државе и појединца је комутативан, тј. двостран, тако да он намеће и држави и појединцу извесна права и дужности који у исти мах чине садржину тога уговора, дакле уговорна овлашћења и обавезе.

Овакво гледање на правну природу држављанства долази као последица схватања воље појединца као извора права, схватања које је изражено у т. зв. теорији аутономије воље. По томе схватању, поред опште воље, тј. поред закона као њеног израза, постоји и воља појединца као извор права, као основ правних институција. Појединачној вољи се у праву признавала креаторска моћ и то моћ која је стајала паралелно и са истом јачином дејства поред креаторске моћи закона. Међутим, овакво схватање, које је један од израза индивидуалистичке школе и школе природног права пре Француске револуције, не одговара тачности. Држава оди. закон као израз општег интереса је једини извор правних функција (права и дужности), правних односа. Све правне институције имају свој основ у нормама позитивног права које их као правне и ствара и формулише. Према томе и држављанство, као позитивно-правна институција, има свој основ у правном поретку и искључиви је (правни) производ њега. Држава сама одређује која ће се лица сматрати њеним држављанима, како се постаје и престаје бити држављанином, које су обавезе и која права проистичућа из држављанске везе. Она, дакле, сама конституише, формално и садржински, својство свога држављанства на страни извесног лица, осигуравајући тако установљеном својству, бар у границама територијалног домаћаја свога правног поретка, правну ефикасност. На тај начин, по својој правној конструкцији, установа држављанство је израз једностраног формулисања правног поретка (који се израз оличава путем једног акта-услова, *acte-condition*). Истина, свако законодавство даје у овој области места већег или мањем утицају воље лица у питању (код рођења, отпуста из држав-

љанства, реинтеграције), но тај утицај воље појединца не мења саму природу институције. Правни поредак прописује норме о држављанству. При томе, њихову примену у конкретном случају он може условити изјавом воље лица у питању. У таквом случају, тако захтевана изјава воље је само један услов који је прописао сам правни поредак за своје дејство у погледу једног одређеног лица или одређене групе лица, но само стање на тај начин засновано не постаје уговорно; оно остаје и даље законско.

Наш Закон о држављанству стао је, мислимо сасвим исправно, на ово друго становиште. Сви могући случајеви утицаја воље појединца на његов држављански статус, утицаји којих има доста и којих и мора да буде (јер то одговара захтевима идеалнога држављанског поретка), израз су само жеље да правно регулисање ове установе одговара што више и боље њеној социјалној структури. Утицај воље појединца у погледу држављанског статуса по нашем позитивном праву има само правно-технички карактер а не служи никако као доказ о прихватању уговорне теорије.

V. — Доказивање држављанства. — Наша је држава унитаристички уређена земља. Отуда и члан 4 Устава прописује: „Држављанство је у читавој Краљевини једно“ (упор. и § 1, ст. 1 Закона о држављанству). Тако постојеће држављанско својство на страни извесног лица доказује се, по правилу, сведоцбom о држављанству. На добијање сведоцбе о држављанству има право сваки држављанин (§ 4 Закона о држављанству), ради чега се он може, усмено или писмено, обратити надлежној првостепеној управној власти (среско начелство, државна месна полицијска власт у градовима где она постоји, Управа града Београда). За издавање сведоцбе о држављанству надлежна је она државна првостепена општа-управна власт, у чијем се подручју налази завичајна општина молиочева односно — ако ове нема — у чијем подручју лежи молиочево редовно пребивалиште. Ако молилац нема одређене завичајне општине, а редовно пребива на страни, у томе случају сведоцбу о држављанству може издати дипломатско заступство Краљевине на страни, у чијем подручју има молилац своје редовно пребивалиште, но тада само са важношћу од годину дана (чл. 7 Уредбе за извршење Закона о држављанству). Захтев за издавање сведоцбе о држављанству треба да садржи податке о имену (породичном и рођеном) молиоца, његовом занимању, месту становања, дану, години и месту рођења и завичајности. Поред тога молилац треба и да поткрепи све те наводе потребним документима, а посебно да наведе и податке о начину стицања нашег држављанства (чл. 4. Уредбе).

Пошто прими молбу, надлежна власт ће се уверити да ли су наводи молиоца тачни и да ли су приложени документи исправни, па ће, пошто идентитет молиоца буде несумњиво утврђен, издати сведоцбу о држављанству и то најкасније у року од осам дана од дана пријема молбе. Изузетно само, ако се молилац јави лично надлежној власти и пружи несумњиве доказе о своме идентитету или ако је истоветност лица власти позната, онда ће се сведоцба о држављанству издати одмах и непосредно, ако у погледу поднетих докумената не постоји никаква сумња или ако се из службених спискова може утврдити да је лице завичајно у општини чијом завичајницом тражи сведоцбу (чл. 5 Уредбе). Лицима, пак, која немају завичајност, може се, на њихов захтев, издати само привремена сведоцба о држављанству и то са важношћу на годину дана (чл. 6 Уредбе).

Сведоцба о држављанству је једини званични документ којим се држављанство наше земље доказује на страни или када то траже важећи законски прописи (чл. 8 Уредбе). Она се издаје на нарочитом прописаном обрасцу (чл. 3 и 73 Уредбе) а са њом је, по важности, изједначена и сведоцба о прирођењу (§ 17 Закона). Уколико се сведоцба о држављанству употребљава на страни, она мора бити снабдевана сликом имаоца и — ако је ово установљено међународним споразумом — оверена од надлежне власти, тј. од стране надлежног бана ако је издата од првостепене управне власти одн. од стране Министарства иностраних послова ако ју је издало наше заступништво на страни (чл. 9 Уредбе).

Сведоцба о држављанству је јавна исправа са роком дејства који је одређен на њој. Као таква она је потпун и редован доказ о држављанском статусу извесног лица. Потпун доказ, пошто се, у року од пет година од издавања сведоцбе о држављанству (одн. у року означеном на сведоцби ако је он краћи од пет година), држављанство лица у питању може оспорити само доказима који би говорили у прилог тога да документат није исправан или да је власт која га издала била преварена у погледу битних предуслова (као што је на пр. завичајност, идентитет и сл.) или да се до њега дошло кажљивим поступком органа, а то све у моменту када је сведоцба издана (чл. 8 Уредбе; ово побијање има се вршити код власти која је издала сведоцбу, а против одлуке власти, као уосталом и против свих одлука власти у поступку око тражења сведоцбе о држављанству, допуштени су како хијерархијски тако и управно-судски правни лекови). Она је исто тако и редован доказ држављанског својства, јер је она једини начин доказивања те чињенице

на страни или у случајевима где закони од тражиоца захтевају да докаже то својство (на пр. § 3 Закона о чиновницима). Ипак, доказивање држављанског својства средством сведоцбе о држављанству је само правило и редован начин (в. распис Министарства унутрашњих послова бр. III 43. 836/30). У многим случајевима се то својство може утврђивати и на други начин (на пр. § 4 Законика о судском кривичном поступку, у вези § 105 Кривичног законика), а посебно утврђивањем самих чињеница које служе као квалификационе тачке држављанства. Ипак, препоручљиво је да се у свим тим случајевима власти у питању обратe за проверу података на надлежне општинске и првостепене опште-управне власти.

VI. — Извори нашег права о држављанству. — Извори нашег права о држављанству су, према техничком начину свога доношења, двојаки: аутономни и конвенционални. Сви они паралелно постоје једни поред других (уколико у оквиру сваке поједине од ове две групе није дошло до примене принципа *lex posterior derogat prior* — § 61 Закона о држављанству), пошто § 62 Закона о држављанству наређује: „Овим законом се не дирају одредбе међународних уговора, који су били закључени до дана ступања на снагу овог закона“, тј. до 1 новембра 1928 године.

Најважнији аутономни извор позитивног права је Закон о држављанству Краљевине Југославије од 21 септембра 1928 године, који је ступио на снагу 1 новембра 1928 године. Затим Уредба Министра унутрашњих послова за извршење Закона о држављанству од 28 децембра 1928 године (обнародована у Службеним новинама од 1 јануара 1929 године), која је донета на основу § 63 Закона о држављанству. Уз то и Устав Краљевине Југославије од 3 септембра 1931 године. — Између непозитивних аутономних извора, тј. између правних норми које су важиле на територији наше државе пре одн. до ступања на снагу Закона о држављанству, од посебне важности су: Грађански законик од 1844 године, Уредба о српском прирођењу и отпуштању Срба из њиховог отачаства од 2 маја 1844 године, Законодавно решење од 14 августа 1851 године, Распис Министра унутрашњих дела од 15 маја 1860 године (за Србију); Земаљски статут за Босну и Херцеговину; Законски чланак хрватско-угарског сабора о стечењу и губитку угарског држављанства (за Хрватску и Славонију, Војводину, Међумурје и Прекомурје); Основни закон од 21 децембра 1867 године и Грађански законик од 1811 године (за Словеначку и Далмацију); Уредба о стицању и губљењу држављанства од 5 новембра 1920 године и Уредба о измени ове уредбе од 23 децембра 1920 године (за целу земљу).

Међу конвенционалне изворе права о држављанству долазе нарочито: Уговор о миру са Аустријом закључен у Сен-Жермену 10 септембра 1919 год. (в. и Конвенцију са Аустријом о извесним питањима права опције и држављанства, од 12 септембра 1924 год.; Краљеву наредбу о стицању и губљењу држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца путем опције и молбе, од 25 новембра 1920 год.; Начелно упутство Министарства унутрашњих послова у погледу примене §-а 53 Закона о држављанству, од 5 јануара 1929 године); Уговор о миру са Угарском закључен у Тријанону 4 јуна 1920 године (в. и Наредбу Министра унутрашњих дела о поступању при стицању и губљењу држављанства Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца путем опције и молбе, од 30 августа 1921 год.); Уговор о миру са Бугарском закључен у Неји 7 новембра 1919 год.; Рапалски уговор са Италијом од 12 новембра 1920 године; Нептунске конвенције са Италијом од 20 јула 1925 године; Уговор са Румунијом од 1933 године.

Имајући у виду лица којима има да послужи ова књига, ми нисмо подробно наводили литературу. Преглед, пак, литературе о држављанству може се наћи у нашим расправама: *Појам лица без држављанства*, Београд, 1937, стр. 14; *Вишеструко држављанство*, Загреб, 1937, стр. 26; *Правни положај лица без држављанства*, Београд, 1938, стр. 24.

ПРВИ ДЕО

СТИЦАЊЕ ДРЖАВЉАНСТВА

Дејство правног поретка условљено је данас, у великој мери и многоструко, чињеницом држављанства, посебно чињеницом држављанства земље у којој се поставља питање дејства. Отуда потреба да свако лице има једно једино и одређено држављанство, како би биле отклоњене све незгоде у овом погледу. Нарочито потреба да у једној земљи постоји извесност у погледу питања да ли је неко лице домаћи држављанин или не, да ли је оно сада држављанин те државе или да ли је то оно раније било, и у овом другом случају када је оно то било.

Држављанство је правни израз једног социјалног стања. О његовом правном регулисању има да се брине заједница преко које се веза држављанства оличава. Зато свака држава прописује норме и стицању и губљењу свога држављанства, тј. норме по којима ће се регулисати и ценити настанак и престанак ове везе. Она то чини са становишта своје оцене вредности чињеница које би могле доћи у обзир при оцени држављанског статуса. Држава, докле, постављајући се на једно одређено становиште, одређује чињенице и моменте који су од значаја у погледу домаћег држављанства. И то како у погледу његовог стицања тако и у погледу његовог престанка. Она прописује када се извесно лице и под којим условима има сматрати домаћим држављанином, сматрајући да је извесно лице, са наступањем тих чињеница, *ipso facto* постало наш држављанин, али да оно може, уз испуњење одређених услова а уз одлуку домаћих власти, то постати.

Поседовање држављанског својства од стране извесног лица намеће се као потребно. И то у свима моментима његовог живота. Зато се и као најважнија чињеница одређивања држављанства јавља рођење. Постајући рођењем правни субјекат, човек треба да тим фактом добије и све друге особине које су битне за одређи-

вање његове правне способности. А међу њима, држављанство има нарочитог значаја. Отуда и сваки правни поредак везује за ову чињеницу добијање држављанства, прописујући под којим ће условима та чињеница произвести позитивног дејства, тј. када ће извесно лице самим фактом рођења постати наш држављанин.

Веза држављанства извеснога лица одређује се, по правилу и у првом реду, фактом рођења. Међутим, држављанство наше државе може се стећи и на други начин, тј. оно може уследследити као последица наступања и других чињеница. Све те чињенице наступају у току живота извесног лица, и о њима ће бити речи у овом делу, тако да ће одсек о стицању држављанства обухватити четири параграфа: стицање држављанства рођењем; стицање држављанства легитимацијом, стицање држављанства удајом, стицање држављанства прирођењем. Уз то, пети параграф ће се односити на поновно стицање држављанства односно повраћај изгубљеног држављанства-реинтеграцију.

§ 1. — СТИЦАЊЕ ДРЖАВЉАНСТВА РОЂЕЊЕМ

1. — Појам. — Разлика између држављана и странаца, у погледу правног положаја, повлачи се већ од самог момента ступања јединке у друштво, тако да сваки колективитет-држава одређује постојање правне везе држављанства између ње и тек рођене јединке. При томе, свака од држава може се послужити различитим критериумима ради одређивања чињенице свога држављанства у односу на извесно лице а у погледу наступелог факта рођења, и у томе делању она није, теориски посматрано, правно ничим ограничена. Ипак, када се има у виду природа факта рођења, јасно је да при томе долазе у обзир две чињенице које као такве могу да послуже као критериуми за одређивање дејства рођења на држављанство рођеног детета, које, дакле, могу да детерминишу дејство факта рођења у овој области. С једне стране то је крвна веза и однос новорођенчета према његовим родитељима; с друге стране то је просторни однос факта рођења, тј. место рођења детета. Те две чињенице могу једино да послуже за одређивање да ли ће факат рођења имати, у односу на рођеног, позитивног дејства, да ли ће тим фактом лице у питању стећи држављанство државе са гледишта чијег поретка се поставља питање о држављанском својству тога лица.

Повинујући се нужности условљености права фактичким околностима, и теорије и позитивна законодавства прихватили су ове

две чињенице као критериуме дејства факта рођења на држављанство рођеног лица, тако да су се, сходно овим чињеницама: крвна веза рођеног са његовим родитељима и рођење на једној извесној територији (односно претпостављеном продужењу територије), искристалисала, код одређивања држављанства фактом рођења, два система као две супротности: систем *ius sanguinis* и систем *ius soli*.

По првом систему, тј. по систему *ius sanguinis*, држављанство рођеног детета одређује се према држављанству родитеља и то држављанство брачног детета према држављанству оца а ванбрачног према држављанству матере. Дете, дакле, следи држављански статус својих родитеља и то без обзира где је оно рођено и без обзира да ли су његови родитељи више или мање прекинули везу са друштвеном заједницом-државом која их сматра за држављане и која за такве сматра и њихову децу. По другом систему, тј. по систему *ius soli*, држављанство рођеног детета одређује се према месту где је дете рођено, тј. оно се сматра држављанином земље чија територијална надлежност обухвата и место рођења лица у питању. Дете, дакле, постаје држављанин оне земље на чијој територији (односно претпостављеном продужењу територије) је рођено, и то без обзира на дотадање држављанство његових родитеља и без обзира да ли ће оно заиста и остати члан заједнице-државе која га на овај начин сматра својим држављанином.

Оба ова система, као у осталом и њихови фактични основи, имају свога оправдања. Тако заступници система *ius sanguinis* истичу да је национално припадништво најсигурније и најоправданије мерило за одређивање лица која сачињавају држављанску заједницу, тако да се то својство, једанпут засновано, има преносити, исто онако као што се и крвна веза преноси, на све доцније потомке. Јер, ако је се, као што мисле ови аутори, држава развила из породице, онда и крвна веза, као основ породице, има да служи и као основ државе-држављанства. На супрот овоме, заступници система *ius soli* истичу да је рођење у једној друштвеној заједници оди на територији која припада тој заједници критериум по коме треба одређивати држављанство рођеног детета, пошто та заједница прима дете за свога члана, пружајући му све благодети за његово развијање. Јер, истичу ови аутори, ако је држава и имала генетичне везе са институцијом породице, та веза данас више не постоји: држава је данас једна заједница *sui generis*, по правилу независна од крвних и расних веза, а као најбољи доказ могу да послуже многе јужно-америчке земље.

На тај начин, ова два система постављала су се као две супротности. Њихова искључивост, а у исти мах и њихово паралелно постојање, доводили су често с једне стране до ситуација које су се показивале потпуно нецелисходне, потпуно, да се тако изразимо, неприродне (а то ће рећи до ситуација које нису одговарале потребама и стварним приликама друштвеног збивања, дакле које нису одговарале принципима и захтевима идеалнога, филозофско-правног поретка), а с друге стране, у чисто правној области, до, позитивних или негативних, сукоба држављанства. Основи њиховог оправдања нису били апсолутно важећи, те је то искључивало и њихову апсолутност, њихову потпуну оправданост. И то како са гледишта социолошке оцене држављанске везе, тако и са гледишта њеног правног дејства. Јер заиста, чак и ако се призна у једном моменту подобност националног припадништва као основа за одређивање држављанства извеснога лица, дати овој чињеници апсолутно временско и просторно значење, т.ј. сматрати све потомке, на било на коме месту земљине кугле они рођени и ма где живели (дакле и онда ако су они скоро прекинули сваку везу са друштвеном заједницом која их је, применом система *ius sanguinis*, сматрала за своје држављане), да су они везани истом држављанском везом као и неки њихов даљни предак, значило је, свакако, претеривање и једностраност у посматрању и оцени факата у питању. С друге стране, придати често случајном факту рођења на извесној територији, као што је то према систему *ius soli*, исто дејство као и у сваком другом случају (т.ј. посебно у случају редовног и сталног настана на тој територији, дакле стварног припадања држави као правно-политичкоме колективитету постојећем на територији у питању), значило је везивање извесних лица, путем правне везе држављанства, за неки колективитет са којим они нису скоро ничег заједничког имали, тако да је чињење од оваквих лица супстрата државе претстављало изигравање саме природе држављанства као интересне заједнице, једне одређене врсте, између појединаца у питању и колективитета-државе. Поред тога и са становишта потпуности правног поретка, ова два система, сваки за себе, нису одговарали свима захтевима који се у томе погледу постављају. Први систем, који се иначе назива „чист *ius sanguinis*“ (проф. Бартош), не пружа одговора у случају када се родитељи рођеног лица не знају или када они немају никаквог држављанства оди. не пружа одређен одговор за случај да родитељи лица у питању имају два или више држављанства. Други, пак, систем, који се иначе назива „чист *ius soli*“, који полази од поставке да сва места на земљиној кугли, на којима живе или могу

да живе људи, долазе у област територијалне надлежности једнога правнога поретка, не пружа одговор на питање држављанства деце која би била рођена на територији која не припада ниједној држави, и изазива потребу стварања фикције о продужењу територије.

Изложене мане оба ова система указале су на потребу одбацивања њихове искључивости и апсолутности, на потребу отклањања свих ових незгодних страна. А та потреба могла се задовољити само комбиновањем ова два система. На тај начин, створен је мешовити систем, који се јавља у двама варијантама, с обзиром да се у науци још увек води врло жив спор о предностима свакога од ових система. Поставило се, дакле, питање коме од њих дати предност, т.ј. који систем, *ius sanguinis* или *ius soli*, има да буде усвојен као правило, док би онај други имао да послужи као допуна, као, дакле, средство за отклањање негативних страна овога. По првој варијанти (т. зв. увећани *ius sanguinis* оди. систем *ius sanguinis* са *ius soli*, као допуном или чак и корекцијом), држављанство детета се одређује према држављанству родитеља (и то брачног према држављанству оца а ванбрачног према држављанству матере), али ће се с једне стране сматрати као држављани државе у питању и деца непознатих родитеља, родитеља чије је држављанство непознато оди. неизвесно или чак у неким случајевима уопште деца која су рођена на територији те државе, а с друге стране могу се, под условима који су законом односне државе прописани, одрећи држављанства, ради примене система *ius soli* који важи у некој другој држави, лица која су стекла држављанство државе сходно принципу *ius sanguinis* или лица која су, изузетном применом принципа *ius soli*, стекла њено држављанство. По овој варијанти, принцип *ius sanguinis* трпи, дакле, једну допуњу у корист принципа *ius soli*, али у исти мах и једну корекцију и то по правилу у корист *ius soli*, а изузетно и у корист *ius sanguinis* (у овом другом случају у самој ствари у питању је корекција саме допуне). — По другој варијанти (т. зв. увећани *ius soli*, оди. систем *ius soli* са *ius sanguinis* као допуном и чак и као корекцијом), држављанство детета одређује се према месту рођења, али ће се, разуме се уколико је у питању позитивно стицање у корист државе у питању, с једне стране сматрати као држављани државе у питању и деца држављана те државе која су рођена изван територије, а с друге стране могу се, под условима који су законом односне државе прописани, одрећи држављанства, ради примене принципа *ius sanguinis* који важи у некој другој држави, лица која су стекла држављанство те државе сходно принципу *ius soli* или и лица која су, изузетном применом принципа *ius soli*

sanguinis, стекла њено држављанство. По овој варијанти комбинованог система, принцип *ius soli* трпи, дакле, једну допуну у корист принципа *ius sanguinis*, али у исти мах и једну корекцију и то по правилу у корист *ius sanguinis*, а изузетно и у корист принципа *ius soli* (у овом другом случају у самој ствари у питању је корекција саме допуне).

II. — Историјат. — У савременим законодавствима долазе до примене сви ови системи; у историји они су се смењивали један за другим. Право старих Јелина и Римљана оснивало се на принципу *ius sanguinis*. Друштвена заједница — држава, састављена од већег или мањег броја породица, или бар породица чији су чланови уживали сва права, претстављала је једну затворену заједницу лица везаних крвном везом. Та заједница је била оличена у заједничком претку, тако да су је сачињавали само лица која воде порекло од тога заједничког поретка. Отуда се у Атини сматрало домаћим држављанином само оно лице чији су родитељи, дакле и отац и мајка, били атински грађани, па без обзира где би оно било рођено. Сам, пак, факат рођења на територији атинске државе био је, у овом погледу релевантан.

У Риму, ова основна идеја је била допуњена идејом грађанске породице као правне везе предака и потомака. Дете рођено *ex iustis nuptiis*, дакле у браку који је закључиван по прописима *ius civile*, постојало је римским држављанином ако му је отац римски држављанин а без обзира на држављанство матере. У случају, пак, да је, код оваквог брака, само мајка била римска држављаница, држављанство детета се у први мах одређивало према држављанству оца, т.ј. није сматрано римским држављанином, но временом држављанству матере даје се предност, тако да се, већ под Хадријаном, под утицајем тежње за проширењем популације, за римског држављанина сматра свако дете, рођено *ex iustis nuptiis*, само ако је ма који од његових родитеља био римски држављанин. — Дете које није рођено у браку закљученом по *ius civile*, следило је држављанство своје матере, тако да је оно постојало римским држављанином ако му је то мајка била (оно свакако од времена Хадријана; за раније било је спорно). То по правилу *partus ventrem sequitur*, но ако је дете рођено од стране римске држављанике и њенога роба, онда је дуго времена било спорно да ли то дете рођењем стице не само слободу него и римско држављанство. У доцнијем периоду дават је и позитиван одговор.

Феудални поредак, доносећи са собом друга правна схватања, изазива и промену у погледу основа одређивања држављанства рођењем. Веза појединца са земљом постоје најважнија и битна одлика овога поретка. Отуда почев од десетог века, држављанство детета одређује се по систему *ius soli*. За домаћег држављанина сматрало се свако оно лице које би било рођено на територији државе у питању, и то без обзира, као што је рекао француски правник Domat, на порекло родитеља и њихово место настанка. Дете се, сходно духу феудализма, сматрало припадником земље (територије) на којој је рођено те је, за увек и без изузетка, припадало, као држављанин политичком господару те земље.

Овакав систем имао је својих мана. Отуда је он нашао и својих критичара и то већ почев од шеснаестог века. Примедбе Pothier-а биле су врло

значајне. Међутим, тек рационалистичка филозофија индивидуализма устаје у пуној мери против система *ius soli*. Истиче се да је он противан индивидуалној слободи човека која је наметнула потребу његовог ослобођења од феудалних веза. А како је у то време почела све више узимати маха идеја народности и националитета, и жеља за стварањем т. зв. националних држава, то се поново истиче систем *ius sanguinis* као наслон за одређивање држављанског својства рођеног детета. Француска револуција, уништавајући феудални поредак и остварујући индивидуалистички, остварује и у овој области идеје својих духовних твораца. Систем *ius soli* бива, бар у европским земљама, замењен са системом *ius sanguinis*. Током, пак, деветнаестог века, показују се све незоде искључивости оба ова система, те долази, као што смо изложили, до мешовитог система.

У данашњим позитивним законодавствима заступљени су сви ови системи. У европским земљама има превагу *ius sanguinis*, док се у америчким државама даје предност систему *ius soli* или увећаном *ius soli*. Који је, пак, од ових система бољи, у теорији је спорно. И то са разлогом. Сви они су само критериуми оцене вредности институције и то са гледишта интереса сваке поједине државе као интересне заједнице. Отуда и њихова оправданост онда када се они посматрају са тако различитих становишта, како се, уосталом, они само и могу посматрати. У земљама миграције, например, преовлађује *ius soli*; у земљама емиграције *ius sanguinis*. Та чињеница показује јасно да се избор једног или другог система јавља као израз популационе политике државе у питању. Зато се не може ни поставити једно апсолутно важеће правило, мада би се могло рећи да све више добија предност *ius soli*, јер се сматра, с обзиром на схватање држављанства као позитивно правне творевине свакога од позитивно-правних поредака, да је факат рођења на извесној територији, у данашње време развијених међународних односа било ма које врсте, погоднији и више природи и садржини институције у питању одговарајући, да послужи (са извесним корекцијама, а евентуално и допунама) као мерило одређивања држављанства фактом рођења.

III. — Наше позитивно право. — Код питања стицања држављанства фактом рођења, наше право прави разлику да ли су у питању законита, незаконита или деца непознатих родитеља оди. родитеља чије је држављанство непознато. Зато ћемо ми одвојено посматрати сваки од ових случајева. Ипак, потребно је унапред нагласити две ствари. Код питања брачности или ванбрачности деце, т.ј. код питања пуноважности брака, имају се узети у обзир прописи било домаћег материјалног права било домаћег колизивног — међународног или интерлокалног — права. С друге стране, под страним држављанима, онда када је у питању постојање својства домаћег држављанина као позитивног својства на страни извесног лица, имају се разумети сва она лица која нису домаћи држављани, т.ј. како лица која имају држављанство неке друге државе, тако и лица без држављанства оди. лица чије држављанство остаје непознато (§ 47 Закона о држављанству).

А. — Држављанство законите деце. — Следујући у науци опште усвојеном принципу, разуме се тамо где као правило важи систем *ius sanguinis*, наш закон прописује да законито дете нашег држављанина стиче домаће држављанство самим фактом рођења (§ 7 тач. а). При томе је без значаја место рођења детета. Битно је само да је отац детета домаћи држављанин у моменту рођења детета и да је дете законито дете домаћег држављанина. Лице које се позива да је на овај начин стекло наше држављанство мора то доказати крштеницом (родним листом). Само у изузетним случајевима када је немогућност прибављања оди. показивања крштенице несумњиво доказана, надлежна првостепена опште-управна власт може формалним решењем изрећи да се од подношења крштенице одустаје (чл. 11).

При одређивању држављанства брачног детета битно је да је његов отац домаћи држављанин у моменту рођења детета. Да ли је он то био у време зачетка детета и да ли је можда мењао своје држављанство у времену гестације, без утицаја је на одређивање детињег држављанства. Исто тако, без значаја је да ли је мати законитог детета наша држављанка или не, пошто је у овом случају једино одлучујући држављански статус оца. Отуда наш закон, следујући ову идеју, поставља аналогно правило и за случај да законито дете буде рођено после смрти свога законитог оца. У томе случају, посмртно законито дете слудује држављанство оца које је овај имао у часу своје смрти, а без обзира на држављанство матере у моменту очеве смрти или у моменту рођења детета (§ 42 ст. 3). Исто то правило, иако то закон изречно не предвиђа, има да важи и у случају да је законито дете рођено после престанка брака услед развода. Роди ли се дете у законом року по престанку брака (§ 138 аустр. одн. § 118 срп. грађ. законика), оно ће бити наш држављанин ако му је отац био домаћи држављанин на дан престанка брака, а без обзира на држављанство матере у моменту развода брака или у моменту рођења детета. Но то све и у свим случајевима само ако својство законитости детета није било побијено, што би имао да докаже онај ко тврди (§§ 155—159 аустр. одн. § 114 срп. грађ. зак.).

Овако стечено држављанство је коначно и трајно. То свакако у случају ако је дете рођено у нашој земљи и ако је ту стално настањено. Међутим, примена система *ius sanguinis*, као што смо рекли може да одведе врло фиктивним ситуацијама које би настале услед неминовног преношења држављанског својства на све потомке једнога лица које је у једном моменту било наш држављанин ако то није престало, до своје смрти, да буде. Отуда закон предвиђа мо-

гућност да лица, која су наши држављани по пореклу (рођењу или позаконјењу), имају право да се, ако су рођени у иностранству и тамо стално настањени, а докажу да их страна држава, у којој су се родили, по својим законима сматра својим држављанима, одрекну нашег држављанства (§ 31), прекидајући тако везу која би настала апсолутном применом система *ius sanguinis*. Но о тој могућности и условима њеног остварења, биће речи у другом делу о престанку држављанства.

Б. — Држављанство незаконите деце. — Постављајући правило да законито дете следује држављанство свога законитог оца, наш закон, аналогно, поставља и друго правило: незаконито дете наше држављанке стиче домаће држављанство самим фактом рођења (§ 7 тач. б). При томе је без значаја место рођења детета, као и место где би оно остало да живи. Битно је само да је мати детета домаћи држављанин у моменту рођења детета и да је дете незаконито дете домаће држављанке. — У погледу доказа овога основа позивања на држављанско својство, важи све што и за закониту децу (чл. 11; в. стр. 20).

При одређивању држављанства ванбрачног детета битно је да је његова мати домаћи држављанин у моменту рођења детета. Да ли је она то била у време зачећа детета и да ли је можда мењала своје држављанство у времену гестације, без утицаја је на одређивање детињег држављанства. Исто тако је без утицаја да ли је отац незаконитог детета познат или не, да ли га је он признао, драговољно или судским путем, за своје, као и да ли је познати отац ванбрачног детета домаћи држављанин или не, пошто је у овом случају једино одлучујући држављански статус матере. Као незаконита, ванбрачна деца имају се сматрати и она која потичу из непостојећег брака или из ништавог брака који би био поништен извршном судском пресудом оди. извршном одлуком надлежне власти. Поништен брак сматра се, у колико није у погледу појединих правних дејстава усвојена теорија путативног брака, као да није ни постојао, те он не производи никаквог правног дејства. Исто то важи и у погледу држављанства деце која су рођена у таквом браку. Она се дакле сматрају незаконитом, ванбрачном, те се имају сматрати домаћим држављанима само ако им је мајка била наша држављанка у моменту њиховог рођења оди. ако би она то била да није изгубила наше држављанство услед удаје, пошто закон (§ 44) прописује да поништење брака извршном судском пресудом у погледу држављанства за жену ствара стање пре брака

(разуме се под условом да у међувремену није дошло, вољом жене, да промене њеног држављанства). Деца, дакле, рођена у оваквом браку, у случају његовог поништаја, добијају наше држављанство ако им је мати наша држављанка и то са ретроактивним дејством од дана рођења, дакле *ex tunc*. Но то све само у случају ако она имају своје редовно пребивалиште на нашој територији или ако се на њој настане (§ 44; дакле ограничење примене општег прописа из § 7).

Као и код законите деце, и овде постоји могућност одрицања од држављанства стеченог по пореклу и то под истим условима (§ 31; в. стр. 20—21).

В. — Држављанство деце непознатих родитеља одн. родитеља чије је држављанство непознато. — Усвајајући систем *ius sanguinis* као критериум за одређивање држављанства рођењем, наше позитивно право је морало учинити и једну допуну путем прихватања система *ius soli*. Правилна примена система *ius sanguinis* претпоставља да су познати родитељи детета (или бар само мајка) и да је њихово држављанство познато и одређено. Међутим, у животу то није увек случај. С једне стране, нису каткада познати ни један од родитеља детета, тако да се поставља како одредити држављанство лица које би било код нас нађено (т. зв. находче). С друге стране, детету које је код нас рођено могу бити познати ни један од родитеља детета, тако да се поставља питање како одредити држављанство лица које би било код нас нађено (т. зв. находче). С друге стране, детету које је код нас рођено могу бити познати родитељи (или бар само мајка), но да је њихово држављанство непознато (или бар држављанство оног родитеља према чијем држављанском својству треба одредити држављанство детета), тако да се поставља питање како одредити држављански статус детета. У циљу регулисања положаја овакве деце, закон усваја као допуну систем *ius soli*. Отуда он прописује да ће дете рођено од непознатих родитеља или родитеља чије је држављанство непознато, бити нашим држављанином ако је код нас рођено или нађено (§ 9).

Одређивање држављанства нађеног детета по *ius soli*, је лако. Међутим, одређивање држављанства деце чијих родитеља држављанство је непознато, изазива спор код питања: да ли је потребно да држављанство оба родитеља буде непознато па да дође до примене *ius soli*; или је довољно да је непознато држављанство само оног родитеља чији држављански статус одређује статус детета.

Мислимо да је ово друго решење, с обзиром на основне тенденције нашег права, тачније: код законите деце доћи ће до примене § 9 ако је отац непознатог држављанства, па без обзира на држављански статус матере; код незаконите, пак, деце једино одлучујуће је држављанско својство матере. Тако ће, на пример, бити наш држављанин законито дете које је код нас рођено ако је његов законити отац у моменту рођења (в. стр. 20), лице које је без држављанства или лице чије држављанство није познато, и то без обзира каквог је држављанства матера: држављанство оваквог законитог детета одређује се према *ius soli*, тј. оно ће бити наш држављанин. С друге стране, биће наш држављанин незаконито дете које је код нас рођено ако је његова мати, у моменту рођења, лице које је без држављанства или лице чије држављанство није познато, и то без обзира каквог је држављанства отац ако је он познат или ако је дете признао за своје: држављанство оваквог детета одређује се према *ius soli*, т.ј. оно ће бити, увек и баш по овом основу, наш држављанин.

СТИЦАЊЕ нашег држављанства по систему *ius soli* уследиће ако родитељи детета нису познати или ако њихово држављанство није познато. Но то ће бити једино ако је такво дете код нас рођено или нађено. А као такав случај има се сматрати ако је дете рођено или нађено на територији одн. на претпостављеним продужењима територије која подпада под власт нашег правног поретка. При томе, док је земљишна територијална област сваке државе утврђена, у погледу замишљених т.ј. правних продужења територије једне земље постоји у науци неслагање. Посебно у погледу бродова и авиона. Ипак, сматра се да је дете рођено одн. нађено „код нас“, ако је у питању ратни и поштански брод без обзира где се брод налази, а ако је у питању трговачки брод онда само у случају ако је дете рођено одн. нађено на броду у моменту када се он налазио на отвореном мору или у нашим територијалним водама (према томе, ако би дете било рођено одн. нађено на нашем трговачком броду док се он налази у територијалним водама неке друге државе, оно неће, по овом основу, стећи наше држављанство). У погледу авиона, где се у пракси може скоро искључиво поставити само питање држављанства деце чијих је родитеља држављанство непознато, неслагање је још веће а изнета решења су у већој или мањој мери произвољна. Ипак, као наш држављанин има се, мислимо, сматрати оно дете које би било рођено на војном авиону, па ма где се овај налазио, а ако је у питању наш трговачки авион, онда ће такво дете стећи наше држављанство ако је

оно рођено док је авион у покрету (па без обзира изнад чије територије лети) одн. кад је он на неком домаћем аеродрому или нашем носноцу авиона (према томе, ако би дете било рођено на нашем трговачком авиону док се он налази на неком аеродрому стране државе, оно неће, по овом основу, стећи наше држављанство). — Привилегија екстериторијалитета, која иначе постоји у погледу зграда страних дипломатских претставништава, не важи у овом правцу, тако да се дете рођено од лица чије је држављанство непознато или које је нађено у једној оваквој згради, има сматрати нашим држављанином (дакле као да је рођено на нашој територији), и обратно.

Чињеницу да је лице рођено или нађено на територији наше земље одн. њеном претпостављеном продужењу, редовно треба доказати крштеницом (родним листом), а чињеница да је држављанство родитеља непознато, доказује се уверењем надлежне (§ 49) првостепене опште-управне власти. Ако се, пак, крштеница из оправданих разлога не може поднети, онда чињеница рођења одн. налажења на нашој територији има да буде утврђена формалним решењем надлежне власти (§ 49). Ради доношења овога решења, првостепена опште-управна власт мора предузети, на основу поднетих података, потребна испитивања како у месту рођења одн. где је дете нађено, тако и у месту евентуалног редовног пребивалишта. Нарочито треба, са роком од петнаест дана, путем јавног огласа у овим местима на уобичајен начин, а у срезу путем истицања на службеној табли, позвати становништво да саопшти властима евентуално познате податке о пореклу дотичног лица. Тек после оваквог поступка, власт ће донети решење које би замењивало крштеницу (чл. 13).

Наше држављанство стечено по истему *ius soli* оснива се на претпоставци да су родитељи детета које је рођено одн. нађено код нас било непознати било непознатог држављанства (§ 9). Тако стечено држављанство, по правилу, и остаје. Међутим, хотећи да осигура што потпунију и посебно свестрану примену система *ius sanguinis*, наш закон допушта да се овакво стечено држављанство може увек заменити оним држављанством које би иначе припало детету да су његови родитељи имали једно одређено држављанство одн. да су они били познати (са одређеним држављанством) у моменту рођења лица у питању. Према томе, наше држављанство стечено по *ius soli* остаје у важности само до противдоказа, т.ј. само до момента док не буду оборене претпоставке његовог стицања: непознатост родитеља одн. непознатост држављанства родитеља.

Овај противдоказ може бити чињен у сваком моменту и од свих заинтересованих лица (мада то може бити од велике штете по интересе лица у питању), но за његову важност меродаван је држављански статус родитеља у моменту рођења детета. Противдоказ има за дејство престанак нашег држављанства, бар по овом основу, и евентуално стицање новог држављанства. При томе, дејство противдоказа је *ex nunc*, т.ј. од момента када је донета правноснажна одлука надлежне власти о његовом усвајању, тако да се лице у питању има сматрати нашим држављанином у међувремену од рођења до противдоказа. То што би га, због противдоказа, и нека друга држава сматрала својим држављанином већ од момента рођења, нема правног значаја за постојање и нашег држављанства у међувремену.

§ 2. — СТИЦАЊЕ ДРЖАВЉАНСТВА ЛЕГИТИМАЦИЈОМ

I. — **Појам.** — Легитимацијом (позакоњењем) дотле незаконито дете стиче својство законитог детета. То основно дејство позакоњења простире се у свима правцима. Отуда се оно јавља и у погледу држављанства позакоњеног детета. Сматрајући држављанско својство као битан саставни део личнога статуса, наука о држављанству приписује чињеници легитимације дејство основа промене одн. стицања држављанства на страни позакоњеног детета. Свако позитивно право прописује услове за наступање овога дејства. Но при томе, једна се мисао јавља као идеја водиља: очување јединствености држављанства код свих чланова једне породице.

Додајмо да, на супрот позакоњењу, усвојење (адопција) нема утицаја на држављанство усвојеног лица. Тако и наш закон (§ 46), јер се сматра да споразум два лица (усвојитеља и усвојеника) не може, сам као такав, да утиче на држављанско својство као уставноу уставног, јавно-правног карактера.

II. — **Наше позитивно право.** — Следујући општем мишљењу које је примљено у теорији, и наш закон усваја легитимацију (прирођење) као основ стицања нашег држављанства. Незаконито дете нашег држављанина и стране држављанке које се дотле сматрало страним држављанином (§ 7, ако је држављанство матере било познато) или нашим држављанином по систему *ius soli* (§ 9, ако је држављанство матере било непознато), извршеним позакоњењем стиче наше држављанство. Да би једно позакоњење произвело ово дејство потребно је да је оно извршено по прописима наше државе (§ 8), дакле по прописима једног од партикуларних зако-

нодавстава која важе на нашој територији. При томе, то позаконњење мора бити учињено било од оба родитеља било само од оца, јер иначе, т.ј. ако је оно учињено само од мајке, оно неће утицати на држављанство позаконњеног лица: оно задржава држављанство матере.

Што се тиче домашаја дејства, наш закон прирођењу приписује најшири обим. Позаконњење, у погледу држављанског својства, дејствује ретроактивно, т.ј. сматра се да је позаконњено дете, са гледишта нашег права, стекло домаће држављанство од дана рођења. Отуда ће за наше власти страном држављанство које је ово лице имало у међувремену од рођења до позаконњења, бити правно ирелевантно. Ипак, све то само у случају ако је позаконњено дете млађе од 21 годину у тренутку позаконњења (т.ј. у тренутку пуноважности акта позаконњења), јер ће иначе само оно бити власно дадира у свој држављански статус, тако да легитимација после 21 године позаконњеног лица, које је иначе могућа и производи извесна правна дејства, нема утицаја на његово држављанство. У погледу, пак, обима, дејство позаконњење је колективно, исто онако као и код прирођења, но овде са ретроактивним дејством. Ако позаконњено лице, које је млађе од 21 годину, има жену, онда ће то позаконњење утицати на њен држављански статус, само у границама прописа §-а 19, но ретроактивно, т.ј. од дана удаје. Деца, пак, таквог лица, сем удатих кћери, следеју, док су млађа од 21 годину (а то ће увек бити случај ако их уопште има), држављанство позаконњеног лица (§ 42), но и то ретроактивно. — Као и код законите деце, и овде постоји могућност одрицања од држављанства стеченог позаконњењем по пореклу, и то под истим условима (§ 31; в. стр. 20—21).

§ 3. — СТИЦАЊЕ ДРЖАВЉАНСТВА УДАЈОМ

1. — **Појам.** — Регулишући једну институцију, правни поредак мора да води рачуна и о свима другим које постоје поред ње и које могу да имају више или мање значаја. Посматрање држављанске везе као социолошког факта довело је до закључка о чиниеничном, спољњем изражају ове везе, закључка који је указивао на извесне појаве које су служиле као јасан и потпун доказ постојања извесне интересне везе између извеснога колективитета и некога лица. Међу тим појавима, још у најстарије доба, истакли су се породични и брачни однос, чије је постојање утицало на држављански статус свих лица која су се налазила у таквом односу.

При томе, задржавајући се само на брачном односу, у разним временима дават је различит значај овом односу а нарочито је био различит интензитет његовог дејства на држављанску везу. Све то, налагала је потреба што бољег очувања интереса заједнице која је била изражена у брачном односу, а на коју је држављански статус супружника, онда када је он био различит, могао да утиче, као што је, обрнуто, и та веза, њена социјална садржина, могла да утиче на факат и облик држављанства, па према томе и на његово правно регулисање.

Ако оставимо на страну земље у којима је постојао систем матријархата, т.ј. земље у којима су главну улогу играле жене и где се није постављало питање држављанства жене него држављанства мужа, ако дакле оставимо на страну ове земље које су, да нагласимо, биле малобројне, по свима изворима који су доспели до нас, држављанство жене је зависило потпуно од држављанства мужа оди држављанство жене било је у сваком случају једнако са држављанством мужевљевим. Удајући се за странца, подразумевајући под странцем само слободне људе припаднике других племена, жена је добијала држављанство мужевљево. У случају промене држављанства од стране мужа, промене која је била врло ретка, наступала је промена држављанства и за жену. Ових последица, т.ј. ових промена жена се није могла ни на који начин ослободити.

У средњем веку, с обзиром на принцип везаности сваког лица за земљу оди боље с обзиром на принцип везе заклетвом сваког лица према једном суверену, логично би било да удаја не производи никакво дејство у погледу држављанства жене, која би мужевљево или друго држављанство могла прибавити по општим прописима о прирођењу. Међутим, ствар није овако стајала. Као и у старом веку, и у средњем веку жена је следила увек и у сваком случају држављанство свога мужа, јер се то правдало потребом што уједначенијих статуса супруга у браку и потребом што чвршћег одржања породице која је и онда, као и данас, сматрана за основну, па према томе и најважнију друштвену организацију.

Француска револуција, прокламујући једнакост свих људи, једнакост која се заснивала на природном праву, схватила је, на жалост, израз људи у ужем смислу, јер је подразумевала под том једнакошћу само једнакост људи међу собом, а не и једнакост жена са људима. Отуда у Code civil-у налазимо многобројне одредбе по којима се жена ставља не само у погледу њене имовине него и у њене личности под мужевљеву власт. Отуда се у Француској, па у то време и у свима другим земљама, задржава систем који је постојао до Револуције: жена има увек исто држављанство са мужем, она следеју свога мужа приликом промене држављанства без обзира да ли она то хоће, без обзира да ли јој то користи или штети, без обзира да ли муж мења држављанство само да јој нашкоди, т.ј. без обзира да ли он евентуално злоупотребљаје то право. — Међутим, стање није остало стаало исто. Лишена у први мах свих права, у доба развијања машинизма и индустријализације, у доба када њена сарадња на привредном пољу постаје неопходна, жена у доба материјализације успева да постепено поправи свој правни положај: и у инзу ослобођења жене која су на-

станица у току XIX века, нарочито место заузима ослобођење жене да увек и без изузетка дели, у погледу држављанства, судбину свога мужа. Идеја једнакости, а још више појава многобројних штета које су наступале у случају примене римског система, изазвале су уношење у законе прописе о већој слободи жене у погледу држављанства, и та се слобода у разним системима оличава у законима појединих земаља. Од потпуне зависности жене од статуса мужа до потпуне независности статуса жене од држављанског статуса мужа, шире се системи разних нијанса, системи који изражавају прихваћену резултанту између идеје слободe жене и идеје јединства држављанског статуса супруга.

Основно питање које се пред нама истава је: да ли удаја треба да производи какво дејство у погледу држављанства жене, у случају да су држављанства будућих супруга различита. Имајући у виду системе који су се смењивали у историји, имајући у виду системе који су у разним временима важили на територији појединих држава, имајући, најзад, у виду системе који постоје данас по законодавствима појединих држава, могу се сви ови свести на четири основна система:

а) *римски систем*, по коме жена приликом удаје следи држављанство свога мужа, т.ј. по коме жена увек стиче, аутоматским дејством самог факта удаје, држављанство мужа. Ово је правило безусловно и оно се правда потребом хармоније у породици. Каже се, као год што разлика у вери може да утиче рђаво на брачну хармонију и положај деце, исто тако и разлика у држављанству може да има врло рђавих последица, последица које се морају и, по мишљењу присталица овога система, могу отклонити. Међутим, нама се чини да, и ако су њихови разлози донекле оправдани, они нису потпуно тачни. Најпре данас широке међународне везе чине да се разлика између странаца и домаћих у уживању права све више губи. Данас се све мање обраћа пажња на религију и држављанство; обраћа се више пажња на личност а каткада и на материјалну ситуацију. Отуда разлика супруга у држављанству, и ако може да има и стварно има рђавих утицаја на брак, ипак није такве природе да се мора, по цену жртвовања свих других интереса, отклонити. На против. Жена, не само у свом личном интересу него и у интересу целе породице а нарочито деце, у појединим случајевима треба да задржи приликом ступања у брак своје дотадање држављанство. На пример: она је наследила од оца велико привредно предузеће, које за њу претставља велики извор користи, но које је исто тако потребно и средини, држави у којој се то предузеће налази. Претпоставимо сада да се та жена уда за једног странца који је држављанин државе са којом се земља у питању

не налази у дипломатским односима. Ако сад по римском систему жена мора да следује држављанство свога мужа, а под претпоставком да је уживање права обрta у тој земљи условљено дипломатским реципроцитетом, а уживање права својине условљено је фактичним реципроцитетом који је услов и испуњен, жена би морала да затвори то своје предузеће и ако би могла да остане његов сопственик, и тиме би шкодила не само себи и својој породици него и друштву у коме се налази привредно предузеће у питању. То је, дакле, систем који може да „*cooper sa tête*“ ономе који га усвоји.

б) *румунски систем*, по коме жена приликом удаје, по правилу следује држављанство свога мужа ако изрично, пре венчања, не задржи своје дотадање држављанство, т.ј. по коме жена, по правилу, аутоматским дејством самог факта удаје стиче држављанство мужа, но то дејство она може отклонити ако, у законом односне државе прописаном облику и року, да одговарајућу изјаву. — Признајући потребу да држављански статус супруга треба да буде исти, признавало се у исти мах да задовољење те потребе није неминовно по сваку цену. На против. У принципу стајући на гледиште да брак повлачи промену држављанства жене, допуштало се да жена може, оцењујући сама прилике и положај у коме би се налазила у случају оваквог аутоматског дејства удаје, ако нађе да ће то боље одговарати њеним интересима, личним или материјалним, да изречном изјавом, датом пред надлежном влашћу, задржи своје дотадање држављанство.

в) *амерички систем*, по коме жена приликом удаје не добија држављанство свога мужа ако га нарочито, пре венчања, изрично не тражи, т.ј. по коме жена, самим фактом удаје, ни стиче аутоматски држављанство мужа, али она може, ако у законом односне државе прописаном облику и року, да одговарајућу изјаву, произвести то аутоматско дејство. — Појава еманципације још више је изражена у овом систему него у претходном. У борби која се води између две идеје: идеје једнакости држављанског статуса супруга у интересу брачне заједнице, и идеје независности жене, ова друга идеја све је више добијала превагу. Полазећи од схватања да је, ради правних односа који се стварају и образују, врло често потребно поставити претпоставке од којих може бити одступања, покрет за што већом еманципацијом жене успео је да поједина законодавства одбаце претпоставку о аутоматској промени држављанства жене приликом удаје, претпоставку која је постојала и у римском и у румунском систему, а која је код првог била без изу-

зетака, т.ј. необорива, а код другог могло је бити и изузетака, т.ј. оборива, и да усвоје обрнуту претпоставку за основу свога система, т.ј. да брак не производи аутоматски никаквог дејства у погледу држављанства жене. Дакле, полазећи од оног што је најчешће, законодавац поставља претпоставку о нормалном. Међутим, као што смо рекли и од ове претпоставке има изузетака, т.ј. она је оборива. Жена може да изречном изјавом датом пре венчања у законом прописаној форми, затражи промену држављанства, т.ј. да добије држављанство мужа, и тада ова промена наступа аутоматски венчањем, т.ј. без обзира на услове за прирођење, наступа, дакле, по самом закону.

г) *руски систем*, по коме удаја нема никаквог дејства на држављанство жене, т.ј. по коме сам факат удаје не производи никакво позитивно, стицајуће дејство у односу на држављанство жене.

То су главни системи, у теорији, по питању аутоматског дејства удаје на држављанство жене. Поставља се, при томе, питање који је од ових система најбољи, т.ј. који би требало усвојити као основ најбољег позитивно-правног регулисања. Најпре, да одбацимо римски и руски систем. То су две крајности које се не могу применити, јер прва крајност: римски систем, припада прошлости, а друга крајност: руски систем, моћи ће да се примени тек у оном друштву у коме границе, етичко порекло и припадништво групи-држави изгуби сваки значај, дакле тек у будућем друштву где ће сви људи живети под истим законима, живећи и радећи у једној заједници, и то радећи не само за себе него и за друге, за заједницу, вршећи, дакле, не само своје право, које означава нешто егоистично, него и своју дужност, вршећи своју функцију у друштву. Ако дакле одбацимо ова два система, остају нам румунски и амерички. Који од њих усвојити? По нашем мишљењу румунски. — У крајњој линији практични резултати и једног и другог система могу да буду исти. И по једном и по другом систему жена може по својој вољи да бира: хоће ли задржати своје дотадање држављанство или ће прихватити држављанство мужа. Само се поставља питање шта је боље поставити као претпоставку: да ли да жена по правилу слеђује држављанство свога мужа, или да жена по правилу задржава своје држављанство? Одговор на ово питање налази се на раскрсници идеја породичне хармоније и независности жене, и он зависи од признања обе ове идеје, али и давања преваге једној од њих, преваге која добија свога практичног значаја због индолетности лица према њиховим правима, дакле, због неинтересовања жене о овом питању при склапању брака. Уверени да потпуна независност

ма ког лица у данашњем друштву није могућа, да управо та независност треба да уступи место зависности од друштва и других појединаца, зависности која ће бити у интересу свих и целине, мислимо да треба усвојити румунски систем. Отуда, завршујући разматрање са гледишта теорије о питању: да ли удаја треба да производи какво дејство у погледу држављанства жене у случају да су држављанства будућих супруга различита, мислимо да треба дати одговор: удајом за лице другог држављанства жена, по правилу, слеђује држављанство свога мужа, уколико не би изрично изјавом датом пре закључења брака задржала своје дотадање држављанство, јер, као што је рекао проф. Политис, нећемо никада заборавити да водимо рачуна о незгодама Далиле, али исто тако нећемо никада заборавити ни на тешкоће Самсона, т.ј. водићемо увек рачуна о жени и њеној личној слободи, али, слеђујући стопама све интензивније колективизације, водићемо рачуна и о најпримитивнијем колективизму-породици.

II. — **Наше позитивно право.** — Опште правило које смо поставили, у теорији, у погледу питања о дејству удаје на држављанство жене, усвојено је код нас као позитивно-правна норма. По правилу и као редован случај, страна држављанка одн. лице без држављанства стиче, аутоматски, наше држављанство удајом за нашег држављанина (§ 10), и то без обзира да ли такво стицање предвиђају и закони земље чија је она држављанка до удаје била (чл. 14). То стицање држављанства наступа самим фактом удаје и по сили закона, тако да се она, после удаје, има третирати као држављанин по пореклу а не као прирођени држављанин, т.ј. неће трпети никаква ограничења која постоје у погледу натурализованих држављана (на пр. § 2 Закона о чиновницима). Потребно је само доказати да је супруг у моменту закључења брака, наш држављанин (по пореклу или натурализован) и да је брак пуноважан, па ће се такво женско лице моћи позивати на своје својство југословенске држављанке и на основу тога добити сведоштво о држављанству (§ 4). У случају, пак, поништаја брака извршном судском пресудом (одлуком), у погледу држављанства ствара се за жену стање пре брака (§ 44), док доцније наступели развод брака нема утицаја на овако стечено држављанство.

Стицање нашег држављанства од стране држављанке самим фактом удаје за нашег држављанина, претставља основни критериум у погледу позитивног утицаја удаје на држављанство жене. Међутим, то правило о аутоматском прибављању нашег држављан-

ства путем удаје, није апсолутно. Страна држављанка која се удаје за нашег држављанина може, изјавом датом пре закључења брака, отклонити то аутоматско дејство удаје, т.ј. не постати наша држављанка. А да би то био случај, т.ј. да она не стекне наше држављанство самом удајом за нашег држављанина, потребно је да буду, у погледу изјаве о отклањању стицања нашег држављанства, испуњени ови услови:

а) изјава о отклањању аутоматског стицања нашег држављанства мора бити дата, од стране држављанке, пре закључења брака. Она мора бити дата у овереној форми (§ 50), а то ће рећи лично на записник пред опште-управној власти, пред матичарем или пред нотаром (јавним бележником) одн. пред посланством или конзулатом наше државе, и то увек у присуству двају сведока (чл. 72). Записник о изјави треба саставити у два дословно једнака примерка, а у њему треба означити лице које даје изјаву уз навод података рођења, држављанске припадности, евентуалне завичајности, као и тачан садржај и сврху изјаве. На крају мора записник садржавати поред назива органа који је изјаву примио, изричиту потврду да је заинтересовано лице изјаву својеручно потписало и признало као властити израз своје воље, заједно са датумом и својеручним потписом лица које изјаву даје, потписом органа и печатом, као и потписом сведока. У случају да је лице које даје изјаву малолетно, која се малолетност има ценити било по прописима земље чији је оно држављанин у моменту давања изјаве, било по правилу *Habilis ad nuptias, habilis ad consequentias nuptiarum* (све према томе који систем у томе праву важи), уз изјаву мора бити поднето одобрење законског заступника одн. старатељске власти, а све то има да буде констатовано у записнику. Оригинал записника предаје се заинтересованом лицу на употребу, а копија се чува код власти (нотара) која је саставила записник.

б) овакву изјаву може дати, пред надлежном влашћу и у овереној форми, само лично женско лице у питању, а никада преко пуномоћника. Та изјава је коначна чим је дата и може се евентуално повући само до момента закључења брака. Доцније повлачење је искључено (и ако то не одговара егонистичко-популационистим тежњама нације), и жена може добити наше држављанство само путем прирођења. Сама изјава не мора бити позната будућем супругу, па чак и онда када је учињена кришом од њега она производи, под претпоставком испуњења свих услова, пуно дејство. Инак, потребно је да свака таква изјава којом се отклања аутоматско стицање нашег држављанства путем удаје буде што пре достављена

нашим властима (посебно првостепеној опште-управној власти на чијој се територији налази место завичајности супруга — нашег држављанина), како би се избегле заблуде о правом држављанству удате жене и злоупотребе тих заблуда, и ако закон не одређује рок у коме се то мора учинити.

в) изјава о отклањању аутоматског стицања нашег држављанства путем удаје, може произвести дејства само ако страна држављанка том изјавом задржава себи своје држављанство по пореклу (§ 10), т.ј. држављанство стечено рођењем или позаконјењем (§ 6). Према томе, ако је у питању женско лице које у моменту удаје има неко друго држављанство а не оно које је било стекло по пореклу, или ако је у питању женско лице без држављанства, онда оваква изјава неће имати дејства одн. такво женско лице следиће неминовно држављански статус свога мужа и према томе неизбежно стећи наше држављанство (у случају да женско лице има више држављанстава, па је једно од њих стечено по пореклу, онда оно може само то држављанство оваквом изјавом задржати).

г) најзад, придржавање свога држављанства од стране држављанке у случају удаје за нашег држављанина имаће дејства само ако то допуштају закони њене отаџбине, т.ј. закони земље чије држављанство она хоће да сачува (§ 10). А то ће бити случај било онда када закони земље у питању, чак и када као правило постављају аутоматски губитак свога држављанства у случају удаје за страног држављанина, допуштају задржање свога држављанства (румунски систем), било онда када они не предвиђају никакво аутоматско дејство удаје у погледу држављанства жене (амерички и руски систем, јер се и у овом случају има сматрати да закони земља где су усвојени ови системи „предвиђају“ то задржавање самим тим што не лишавају своју држављанку свога држављанства у случају њене удаје за страног држављанина). То све у циљу да се избегну лица без држављанства — апатриди: јер ако закони земље стране држављанке не допуштају давање овакве изјаве, т.ј. задржавање дотадањег држављанства (пошто је у тој земљи усвојен римски систем), а страна би се држављанка користила општим прописом нашег закона, она би, после удаје, била без држављанства.

Наше држављанство које жена стече аутоматским дејством удаје за домаћег држављанина вреди од момента удаје. У погледу ранијег времена она ће се третирати као странкиња. То дејство стицања нашег држављанства има колективан карактер, т.ј. оно се протеже и на њену незакониту децу у колико су она, у моменту

њеног ступања у брак са нашим држављанином, млађа од 21 годину. Ипак, то колективно дејство не односи се на њену већ удату кћер (§ 42). — Удаја удове без утицаја је из држављанство њене законите деце (§ 45).

§ 4. — СТИЦАЊЕ ДРЖАВЉАНСТВА ПРИРОЂЕЊЕМ

I. — Појам. — Држављански статус једнога лица одређује се, по правилу, рођењем. При томе, веза држављанства једном заснована рођењем, на било на основу принципа *ius sanguinis* или на основу принципа *ius soli*, остаје, по правилу, кроз цео живот непромењена. Сродивши се са једном заједницом чије је држављанство добио рођењем, појединац задржава то својство кроз цео живот. Међутим, та идеја, која је у исти мах и факат-правило, о сталности држављанске везе, није апсолутна. И један странац одн. лице без држављанства може се толико сродити са друштвеном средином којој он формално не припада као држављанин, тако да се он, садржајно, сматра чланом интересне заједнице која је изражена у облику државе. Зато је и правна наука, имајући у виду овај факат, морала предвидети могућност пријема оваквих лица у држављанску заједницу, могућност, дакле, накнадног, т.ј. у току њиховог живота, стицања домаћег држављанства од стране оваквих лица. Отуда ни институција природног држављанства, натурализације. Њоме се омогућује да извесна лица, која испуњавају у закону домаће државе прописане услове, стеку домаће држављанство и то онда када она то затраже а домаће надлежне власти нађу да је то сагласно позитивном праву и интересима заједнице.

Данас је стицање држављанства природног, натурализацијом једна могућност коју као потребну признаје правна наука а која, као позитивно-правна институција, постоји у свима савременим законодавствима. То долази као последица прилагођавања ове правне установе њеном социјалном значају и социјалној садржини, а посебно услед све веће покретљивости човека и признавања утицаја воље заинтересованог лица у питању одређивања његовог држављанства. Међутим, у историји то није био увек случај. Накнадно, т.ј. у току живота извесног лица, стицање држављанства путем натурализације било је или сасвим непознато или врло ретко и под тешким условима. У Грчкој, Ликургу у Спарти, забрањивао је свако примање странаца у грчку држављанску заједницу. Та забрана је била апсолутна и, по писану Херодота, од ње је учињен само један изузетак у погледу Тизамена када је он спасао војску од пораза а као награду за то затражио је да буде примљен за држављанина. У Атини, Солонови закони допуштали су могућност стицања држављанства природног, но под врло тешким условима. Само лице које би учинило републици значајних услуга,

могло је ово тражити, и у томе случају се његова молба препуштала на оцену народа који је о тој решавао на два узастопна тајна гласива која су била у размаку од девет дана. Тек ако би се најмање шест хиљада гласова изјаснило за, одлука је још подлежала одобрењу савета пет стотина, док ју је савет хелиаста могао увек, онда кад би она гласила позитивно, изменити ако би нашао да је незаконита. Временом, са све већим развојем трговачких односа, услови за пријем у држављанство грчких државица постају све лакши, и та се тенденција нарочито испољава у римском праву. Оно при томе повлачи разлику да ли су у питању латини-перегрини или обични латини као лица која треба да стеку римско држављанство природног. По Улпијану: *Latini jus Quiritium consequuntur his modis: beneficio principali, liberis, iteratione, militia, nave, aedificio, pistrino; praeterea ex senatusconsulto, vulgo quae sit (quaesitos) ter anxia*, дакле милошћу владвоца, женидбом са римском држављанком (*liberis*), поновним ослобођењем (*iteratione*), службом у римској војсци (*militia*), трговином житом на своје броду (*nave*), подизањем куће у Риму и околини (*aedificio*), руковањем каквим млином (*pistrino*), или имањем троје деце.

Средњи век, са својим феудалним поретком и везаности појединца за земљу, проглашавао је принцип *allegiance perpetuelle*, по коме је та везаност била апсолутна, тако да једном рођењем стечено држављанство не може бити никада промењено. Међутим, док је тај принцип био у потпуности примењен у погледу могућности иступања из држављанства: свака земља за себе одрицала је могућност да дозволи своје држављанину иступ из држављанства, он није био примњиван у погледу могућности стицања другог држављанства. Целећи своје интересе у односу на конкретно лице, свака држава је, у принципу, предвиђала могућност да неко лице стекне природног држављанство, не водећи при томе рачуна што ни држава којој то лице припада као држављанин по пореклу, исто као ни она сама, не допушта иступ из свога држављанства. Тако су, на пример, стекли, путем владвоцеговог натурализационог писма, француско држављанство финансијер Ло, маршал од Сакса и женевски банкар Некер. Ипак, број натурализованих држављана је у ово време био врло мали, јер се сама институција природног држављанства сматрала као несагласна ондашњем друштвеном и правном поретку, на према томе и као изузетак. Тек доба просвећености и рационализма, уносећи у друштвене науке јасно искристализован појам јединке и истичући, чак претерујући, њен значај у друштву, значи кидање са оваквим схватањем. Веза држављанства, посматрана као социјална појава, бива довођена више или мање у зависност од јединке као друштвеног фактора (*contrat social*), а као последица тога и већа могућност промена у држављанском статусу у току живота извеснога лица. Вољи појединца признаје се, и у овој области, извесан утицај, т.ј. омогућује му се да може под условом да испуњава захтеве постављене од државе у питању, стећи неко друго држављанство. Полазећи, према томе, од правилног схватања односа фактично-социјалних стања и правних норми које треба да их, правителствујући их, регулишу, полазећи, дакле, од правилног схватања односа и правца позитивно-правних система према условљавајућим их чињеницама, позитивно-правни поретци, у циљу да правној формули држављанства дају њен пуни значај; да, дакле, осигурају њену конкретизацију само у погледу лица која заиста, по своје социјалном положају, чине супстрат колективни-

тата-државе, садрже данас норме о могућности промене држављанства вољом лица у питању, постављајући у исти мах и услове у случају чијег само испуњења та воља може заиста и да произведе правно дејство односеће се на или зависеће од тога поретка.

Натурализација је, према томе, акт надлежне власти домаће државе којим извесно лице, својом молбом а уз испуњење услова које прописују закони те државе, стиче домаће држављанство у току свога живота, т.ј. пошто је оно већ имало неко друго држављанство одн. пошто је оно било лице без држављанства. Као таква, натурализација је зависна од воље лица у питању, но та воља је само предуслов за доношење акта којим се тек стиче домаће држављанство. При томе, по условима који се постављају за стицање држављанства на овај начин, прирођење може бити редовно и изузетно. По обиму дискреционог права државне власти да извесно лице, ако оно испуњава законом прописане услове, прими у своје држављанство или не, прирођење се јавља било као могућност натурализације (када се она јавља као дискреционо право администрације) било као право на натурализацију (када се она јавља као везани акт администрације).

II. — **Наше позитивно право.** — Наш закон, сходно у теорији опште усвојеном схватању, предвиђа стицање нашег држављанства прирођењем. Такво стицање може наступити увек и само на молбу заинтересованог лица, т.ј. прирођење је увек вољно а никада принудно. Молба заинтересованог лица је битна претпоставка сваког прирођења, но да би она довела до жељеног резултата, потребно је да буду испуњени и посебни услови које закон предвиђа. Међутим, ти услови нису једнаки за све случајеве прирођења, тако да се, с обзиром на обим и врност ових услова, могу разликовати две врсте прирођења: редовно и изузетно, т.ј. прирођење-правило код кога треба да буду испуњени сви законом предвиђени услови, и прирођење-изузетак код кога се, с обзиром на лице у питању, захтева испуњење само неких од њих (§ 11).

A. — **Редовно прирођење.** — Да би једно лице, које је у даном моменту страни држављанин или лице без држављанства (дакле без значаја је да ли је то лице било некада наш држављанин, јер § 38 прописује да бивши наши држављани који желе поново стећи наше држављанство, стичу га, по правилу — §§ 39, 40 и 57; в. и § 36 —, на исти начин као и остали странци), могло стећи наше држављанство прирођењем, потребно је да оно испуњава све услове које закон предвиђа. А они су:

1) да то лице у тренутку подношења молбе има најмање пуних 21 годину (т. 2 § 12). Према томе малолетници, па чак ни онда ако су еманциповани, не испуњавају овај услов, нити ту своју неспособност могу допунити одн. отклонити одобрењем родитеља или старатеља. Са овим лицима, т.ј. са малолетницима изједначена су и лица којима је потпуно одузета својевласт, а лица којима је само делимично одузета својевласт могу самостално, као и пунолетна и способна лица, подносити молбе за прирођење јер испуњавају овај услов (§ 185 Вп.). Држављанство прирођењем могу стећи било мушка било женска лица, но удата жена не може, сама за себе, стицати држављанство прирођењем (ст. 2 § 12), а као таква има се сматрати само она која се налази у пуноважно-дејствујућем браку, дакле не и жена која је растављена од стола и постеље. Ипак, са одобрењем мужа удата жена може и сама стећи наше држављанство прирођењем, и то нарочито онда када су њихова држављанства различита. — Ради доказа испуњења овог услова, мора се, уз молбу, поднети и крштеница одн. потребно одобрење, а лице које има жену одн. малолетну децу (према којима би прирођење имало да дејствује) мора приложити и венчаницу одн. крштеницу деце која се налазе под његовом влашћу. Женска, пак лица, морају уз молбу за прирођење приложити и исправу издату од завичајне општине (одн. општине сталног боравка), да нису удата одн. браком везана (чл. 20). — Овај услов постоји у погледу свих прирођења — редовних и изузетних, и од њега не може ни у ком случају бити изузетака.

2) да је у тренутку подношења молбе лице у питању најмање десет година непрекидно настањено на територији наше државе (т. 3 § 12). Овај ће услов бити испуњен ако је лице у питању, кроз период од десет година, створило седиште своје делатности и живота на територији наше државе, тако да се из тога види да се оно сродило са нашом средином, да је оно везано за интересну заједницу која се оличава преко установе држављанства. Да ли је то случај, има се ценити с обзиром на свако поједино лице а на основу спољно-објективних чињеница које говоре у прилог позитивног решења. Непрекидног настана сматраће се да постоји и ако је лице у питању кроз десет година боравило у разним местима наше државе, а ни привремено удаљење из наше државе, ако је оно уследследило због правних односа везаних за нашу средину, неће сметати испуњењу овога захтева. — Испуњење овога услова мора се доказати односним уверењем општинских власти, а у местима где постоје пријавна одељења државних полицијских власти, уверењем тих одељења. Ако је уверење о трајању настањења у земљи

издато од општинске власти, државна опште-управна власт, према нахођењу, провериће истинитост навода у том уверењу (чл. 21). — Овај услов постоји по правилу код свих врста редовног прирођења, т.ј. прирођења које није условљено посебним квалитетом личности која на овај начин стиче наше држављанство. Отуда ће се његово испуњење захтевати увек сем случајева кад га сам закон, и код редовног прирођења, отклања. А тај случај, наглашавамо код редовног прирођења, наступа ако је у питању странац одн. лице без држављанства које је српско-хрватско-словеначке народности (о доказивању овог народоносног квалитета, в. чл. 27). Странац, дакле српско-хрватско-словеначке народности може стећи наше држављанство, онда када он то чини путем редовног прирођења, и ако не испуњава овај услов у погледу десетогодишњег непрекидног настањена: ова лица могу стећи наше држављанство, под претпоставком испуњења осталих услова, чак и ако нису код нас стално настањена (ст. 4 § 12). — Овај услов се не поставља код изузетне натурализације (§§ 14 и 58.).

3) да лице у питању има отпуст из свог досадашњег држављанства односно да има веродостојно зајемчење да ће га, у случају пријема у наше држављанство, добити (т. 4 § 12). Овај се услов поставља да би се, у колико је више могуће, избегли случајеви дуплог држављанства. На место отпуста зајемчење да ће се отпуст добити јављаће се у случајевима када извесна држава даје отпуст из свога држављанства само у случају стицања другог држављанства а то стицање не повлачи аутоматски губитак дотадањег држављанства (иначе би био случај из ст. 3 § 12). Сам, пак, отпуст из досадашњег држављанства одн. зајемчење тог отпуста доказује се односним решењем надлежне власти молиоцeve отаџбине (чл. 22). — Испуњење овог услова могуће је, у овом облику, само у случају ако лице у питању припада као држављанин одређеној држави у моменту подношења молбе за прирођење и ако та држава уопште предвиђа могућност давања отпуста из свога држављанства. Оно је, с друге стране, некорисно ако закони његове досадање државе предвиђају аутоматски губитак држављанства те државе у случају стицања другог држављанства. Зато и наш закон, да би с једне стране омогућио прирођење лица без држављанства и лица чија отаџбина не допушта уопште отпуст из држављанства, и да би с друге стране упростио поступак у случају аутоматског губитка дотадањег држављанства самим фактом стицања нашег држављанства, предвиђа замену отпуста са давањем изјаве о жељи стицања нашег држављанства и одрицања страног држављанства (ст. 3 § 12). Да би, дакле

удовољила овом услову, лица без држављанства одн. лица чија досадашња отаџбина у својим законима не допушта отпуст из држављанства или предвиђа губитак држављанства стицањем страног држављанства, даће изјаву да се у жељи стицања нашег држављанства одричу страног држављанства одн. изјаву да желе стећи наше држављанство (ако су апатриди). Та, пак, изјава мора бити дата у овереној форми (чл. 23 и § 50). — Овај услов постоји по правилу код свих врста редовног прирођења, тако да се његово испуњење има захтевати увек сем случајева кад га сам закон отклања. А тај случај, наглашавамо код редовног прирођења, наступа ако је у питању странац одн. лице без држављанства које је српско-хрватско-словеначке народности (о доказивању овог народоносног квалитета в. чл. 27). Странац, дакле, српско-хрватско-словеначке народности може стећи наше држављанство, онда када он то чини путем редовног прирођења, иако не испуњава овај услов, тамо где је он потребан, у погледу отпуста из дотадањег држављанства: ова лица могу стећи наше држављанство, под претпоставком испуњења осталих услова, чак иако, тамо где је то потребно, нису добила отпуст одн. веродостојно зајемчење да ће га добити, но у сваком случају она морају дати изјаву у смислу ст. 3 § 12, т.ј. изјаву да се у жељи стицања нашег држављанства одричу страног држављанства (ст. 4 § 12; чл. 23 и § 50). — Овај услов се не поставља код изузетне натурализације (§§ 14 и 58).

4) да је доброг владања (т. 5 § 12), за доказ чега се мора поднети уверење општине сталног пребивалишта одн. завичајне општине ако лице у питању нема сталног пребивалишта или ако последњи боравак тога лица у једном крају није трајао бар шест месеци. Ипак, опште управне власти могу и саме, поред оваквих уверења, предузети потребне извиђаје ради утврђења испуњења овог услова (чл. 25). — Овај услов постоји у погледу свих прирођења-редовних и изузетних —, и од њега не може ни у ком случају бити изузетака.

5) да може издржавати себе и своју породицу (т. 6 § 12), за доказ чега служи уверење општине сталног пребивалишта којим се потврђује да молилац може издржавати себе и своју породицу а посебно службено лекарско уверење да је он способан за привређивање било физичким било интелектуалним радом. Ипак, опште управне власти могу и саме, поред оваквих уверења, предузети потребне извиђаје о материјалним и привредним околностима молиоцима (чл. 26). — Овај услов постоји у погледу свих прирођења —

редовних и изузетних —, и од њега не може ни у ком случају бити изузетака.

6) да му је једна домаћа општина зајемчила пријем у завичајну сvezу (т. 7 § 12). Овај услов долази као нужна последица прописа § 3, по коме сваки држављанин мора имати завичајност у једној општини наше земље. Како, пак, страни држављани не могу имати завичајност у нашим општинама, то оне могу, у циљу стицања нашег држављанства, давати странцима одн. лицима без држављанства (§ 47) зајемчење да ће их примити у своју завичајну сvezу ако буду стекли наше држављанство (§ 3). Иspуњење овога услова има се доказати уверењем општине у питању (чл. 24). — Овај услов постоји по правилу код свих врста редовног прирођења, тако да се његово испуњење има захтевати увек сем случајева кад га сам закон отклања. А тај случај, наглашавамо код редовног прирођења, може да наступи ако је у питању странац одн. лице без држављанства које је српско-хрватско-словеначке народности (о доказивању овог народоносног квалитета в. чл. 27). Странац српско-хрватско-словеначке народности, који тражи наше држављанство путем редовног прирођења, а који је рођен на територији наше државе или је бар три године настањен у једној (и истој) општини на нашој територији, не мора добити зајемчење о пријему у завичајност, већ ће се сматрати да оваква лица, аутоматски, т.ј. самим фактом прирођења, добијају са стицањем нашег држављанства и завичајност у општини рођења или настањења (ст. 4 § 12). — У осталим случајевима, чак и ако је у питању лице српско-хрватско-словеначке народности, овај захтев мора бити испуњен у случају редовних прирођења. — Код изузетног прирођења, лица у питању не морају испуњавати овај услов јер ће она, самим стицањем нашег држављанства, стећи и завичајност у општини свога настањења (ст. 2 § 14 и § 58).

Стицање нашег држављанства путем прирођења је увек вољно. Оно може уследити само ако лице у питању испуњава све у закону прописане услове. Па ипак, чак и када све те услове испуњава, оно нема право на прирођење, већ његово ступање у наше држављанство зависи од слободне, дискреционе оцене министра унутрашњих послова (§ 15). Узимајући у обзир све околности конкретног случаја и посебно ценећи, у вези поднете молбе за пријем у наше држављанство (т. 1 § 12), социјалну чињеницу заједнице интереса између лица у питању и наше средине, чињеницу која изражава садржину држављанске везе, надлежна власт ће одлучити о прирођењу тога лица. На тај начин, прирођење се појављује као благодејање, наклоност заједнице према лицу које, по оцени саме

заједнице, може да буде њен пуноправан и користан члан. То по правилу. Међутим наш закон познаје и т.зв. квалификовано редовно прирођење које се појављује као право на прирођење. Испуњава ли једно лице све услове редовног прирођења, а оно је у тренутку подношења молбе најмање тридесет година непрекидно настањено на нашој територији и престало је да у току последњих десет година испуњава било какве обавезе према својој дотадањој отаџбини, онда такво лице има право на прирођење, т.ј. надлежна власт (бан) мора, чим констатује испуњење свих ових услова, донети одлуку о давању, путем редовног прирођења, нашег држављанства томе лицу (§ 13). Лице које на овај начин жели стећи наше држављанство мора, уверењем у смислу чл. 21 Уредбе, доказати тридесетогодишњи настан на нашој територији који има бити квалитативно једнак са условом десетогодишњег настана (т. 3 § 12; овај се рок може рачунати најраније од 1 јануара 1900 године — § 57), а исто тако навести и чињенице које говоре у прилог тврђења да је за последњих десет година престао испуњавати обавезе према својој дотадањој отаџбини (те чињенице, које су иначе пушке, имају индикациони карактер, а надлежна власт је дужна да их доказима побија; које су чињенице које говоре у прилог испуњења овог захтева, то зависи од прилика конкретног случаја: необнављање пасоша, неодлазак у своју државу, активно учествовање у нашем културном животу). Буде ли утврђено испуњење свих ових услова, бан ће донети одлуку о пријему у држављанство и та одлука има карактер везаног акта, т.ј. ако би његова молба била одбијена, лице у питању има право жалбе на министарство унутрашњих послова, а против његове одлуке, ако је она за њега неповољна, и право тужбе на Државни савет. (Ова институција је врло много критикована. И то с правом. Па ипак, њене незгодне стране нису толико велике у пракси, јер је управној власти, код оцене услова неиспуњавања обавеза према дотадањој држави, остављено пуно могућности да спречи пријем неподесних лица у наше држављанство).

Прирођењем једно лице стиче наше држављанство. То стицање је накнадно, т.ј. оно наступа у току његовог живота. При томе дејство прирођења, у односу на молиоца и лица која следе његов држављански статус, нема, временски посматрано, ретроактивног дејства. Прирођено лице сматра се нашим држављанином тек од дана полагања држављанске заклетве (§ 18), а у погледу његових правних односа у времену пре полагања заклетве оно се има третирати увек, т.ј. без обзира када се питање постави, као странац. По своме обиму, прирођење је код нас колективно. Оно обухвата не само молиоца него и, у законом прописаним границама, његову децу и жену :

а) *прирођење оца повлачи и природње* (по истом правном основу и истовремено) његове законите деце која су млађа од 21 годину у моменту природњења, т.ј. у моменту полагања држављанске заклетве, а све то у продуженом низу, т.ј. и унучића ако их има малолетни син. Природњење матере повлачи и природњење њене незаконите деце а изузетно, ако нема оца, и њене законите деце, но то све под условом да су она млађа од 21 годину. Ипак, природњење никада не дејствује према удатој кћери, па макар да је она и малолетна (§§ 19 и 42). — Ово природњење деце је аутоматско и наступа самим фактом природњења родоначелника. Ради веће извесности закон прописује да се у сведочанству о природњењу имају назначити сва лица која су тим природњењем стекла наше држављанство (ст. 4 § 17), но то назначење има само деклараторни карактер тако да евентуално пропуштање не утиче на сам обим природњења.

б) *природњење мужа повлачи, по правилу, и природњење жене* која се налази у пуноважно-дејствујућем браку (§ 19; према томе ако је она растављена од стола и постеље природњење мужа не утиче на њено држављанство, јер закон прописује да правоваљано измирење између судски растављених супружника утиче на држављанство као удаја — ст. 2 § 43). Кажемо по правилу, јер је ово дејство природњења мужа према жени аутоматско и без обзира да ли су они у моменту закључења брака били истог или различитог држављанства. Изузетно само, ако је жена, пошто су им држављанства у моменту закључења брака, била различита, својом изјавом или по сили закона (јер се тај случај може сматрати као прећутна изјава; на пр. и стицање и губљење држављанства удајом је регулисано по америчком систему, а жена није дала потребну изјаву којом се одриче дотадањег и прима мужевљево држављанство), придржала, у моменту закључења брака, своје дотадање држављанство, она може отклонити ово аутоматско дејство природњења тиме што ће дати изјаву којом задржава своје дотадање држављанство, но и то под условом да то допуштају закони земље чији је она држављанин (§ 19). Та изјава мора бити дата у овереној форми (§ 50), а рок за њено давање није одређен, тако да наше власти треба, чим се појави овакав случај, пре него што би такво лице третирали као странца или домаћег, да затраже од њега изјаву у овом погледу. — Што се тиче начина дејства природњења на држављанство удате жене, оно је аутоматско, и овде важи све што је речено у погледу деце.

Б. — *Изузетно природњење.* — Поред редовног природњења, које је иначе у пракси најчешћи случај накнадног стицања нашег држављанства, наше позитивно право познаје и изузетно природњење. Оно

се од редовног разликује с једне стране квалитетом личности које могу на овај начин стећи наше држављанство, а с друге стране блажим условима за добијање природњења. Тек, дакле, када се стеку ови услови код једног од лица које закон сматра за подобне да на овај начин добију наше држављанство, изузетна натурализација може доћи до примене. При томе, као лица која могу добити изузетно природњење долазе у обзир :

а) *страни држављани који добију јавну службу професора на једном од наших универзитета* (т. 1 § 14), при чему то могу бити како контрактуални тако и хонорарни професори. Као доказ о поседовању овога својства, лице у питању, при тражењу природњења, мора поднети, у оригиналу или овереном препису, декрет о постављењу одн. уговор о служби (чл. 31);

б) *лица чији пријем у наше држављанство изискују државни интереси* (т. 2 § 14), које својство зависи од околности конкретног случаја а његово постојање утврђује министарски савет. Ради тога све чињенице које би говориле у прилог постојања овога својства на страни извесног лица, морају бити службено установљене и проверене, у колико оне нису већ службено познате (чл. 31);

в) *лица која имају заслуга за нашу државу* (т. 3 § 14), које својство зависи од околности конкретног случаја а његово постојање утврђује министарски савет. — У погледу доказа важи што је речено по б).

Осим тога у прелазним наређењима (§ 58), закон предвиђа као лица која могу добити наше држављанство изузетним природњењем још и :

а) *страни држављане који су били за време прошлих ратова у војној или грађанској служби пређашње Краљевине Србије, пређашње Краљевине Црне Горе или у Југословенским добровољачким одредима; и б) руске држављане словенскога порекла који бораве као избеглице на територији наше државе; но како су ова лица могла по овом пропису, добити наше држављанство путем изузетне натурализације само у року од шест месеци од дана ступања на снагу закона (дакле до 1 маја 1929 год.), то се § 58 појављује као непозитиван пропис.*

Постојање једног од ових квалитета на страни лица у питању битна је претпоставка за стицање држављанства путем изузетне натурализације. Међутим, да би једно такво лице стекло на овај начин наше држављанство, потребно је да оно уз то испуњава и ове услове :

1) да то лице у тренутку подношења молбе има најмање 21 годину (т. 2 § 12 и §14). — У погледу овог услова вреди све што је речено код редовног прирођења (стр. 37).

2) да је доброг владања (т. 5 § 12 и §14). — У погледу овог услова вреди све што је речено код редовног прирођења (стр. 39).

3) да може издржавати себе и своју породицу (т. 6 § 12 и §14). — У погледу овог услова вреди све што је речено код редовног прирођења (стр. 39), с том допуном да ако је у питању странац професор на нашем универзитету, онда то његово својство пружа већ и доказ да је овај услов испуњен.

Према томе, за разлику од редовног прирођења, овде није потребан ни десетогодишњи настан, ни отпуст из дотадањег држављанства, а ни зајемчење пријема у завичајну сvezу једне наше општине, пошто ова лица, у случају стицања нашег држављанства на овај начин, добијају завичајност одн. сажителство у општини настањена (ст. 2 § 14 и § 60).

Стицање нашег држављанства путем изузетног прирођења је увек вољно. Оно може уследити само ако лице у питању, имајући један од овде поменутих квалитета, испуњава и све у закону прописане услове. Па ипак, чак и када све те услове и квалитете испуњава, оно нема право на прирођење, већ његово ступање у наше држављанство зависи од слободне, дискреционе оцене министарског савета изражене преко решења министра унутрашњих послова (§ 15). Узимајући у обзир све околности конкретног случаја и посебно ценећи, у вези поднете молбе за пријем у наше држављанство (т. 1 § 12), социјалну чињеницу која изражава садржину држављанске везе, надлежна власт ће одлучити о прирођењу тога лица. На тај начин, и изузетно прирођење се појављује, и то увек, као благодетљање, наклоност заједнице према лицу које, по оцени саме заједнице, може да буде њен пуноправан и користан члан.

У погледу дејства и обима изузетног прирођења, важи све што је речено код редовног прирођења (стр. 41—42).

III. — Поступак при прирођењу. — Ради стицања нашег држављанства путем прирођења, лице у питању мора, па без обзира на врсту прирођења којом жели да се користи, затражити наше држављанство, т. ј. мора поднети молбу за пријем у наше држављанство (т. 1 § 12). Та се молба (§ 16) има поднети првостепеној опште управној власти у чијем се подручју налази општина која је молцоу зајемчила пријем у завичајну сvezу (или сажителство — § 60), одн. у чијем се подручју налази општина његова рођења

или настањења (у случају редовног прирођења лица српско-хрватско-словеначке народности у смислу ст. 4 § 12) гесп. општина његовога настањења (у случају изузетног прирођења у смислу ст. 2 § 14). Она мора, по правилу, бити снабдевена својеручним потписом молиоца, а само се изузетно, ако ово траже нарочите околности, може узети у поступак и молба коју подноси овлашћени заступник који је нарочито за то опуномоћен од стране молиоца, у коме случају он мора приложити и то пуномоћје (чл. 16; опште-управна власт може, ако нађе за потребно, покренути поступак ради верификације потписа). Уз молбу треба да буду приложени и сви докази, посебно уверења, о испуњењу услова за прирођење те ако не буду поднети докази у погледу пунолетства молиоца, његовом владању и способности за издржавање, позваће молиоца да то накнадно учини остављајући му за то рок од највише три месеца.

Кад протекне овај рок од три месеца или када није било места за примедбе првостепене управне власти у овом погледу, надлежна ће власт, у сваком случају и не упуштајући се у мериторно решење ствари нити у то да ли је молилац поступио по њеним примедбама, доставити цео предмет надлежној банској управи, и то најкасније у року од 14 дана. Спроводећи молбу, првостепена управна власт даће по службеној дужности позната јој објашњења о околностима које су наведене у молби, а ако она испуњава, у погледу прилога, формалне услове саопштиће банској управи и своје мишљење о тражењу молиоца да буде примљен у наше држављанство (чл. 17 и 18).

У бановини ће се испитати да ли молба испуњава законом предвиђене услове, те се са њом може поступити тројако:

а) ако молба не задовољава услове односеће се на идентичност молиоца (т. 1 § 12 и § 14), на његово пунолетство (т. 2 § 12 и § 14), добро владање (т. 5 § 12 и § 14) и способност издржавања себе и своје породице (т. 6 § 12 и § 14), па без обзира каква је врста прирођења у питању, бан ће својим решењем одбити молиоца од тражења. Против овакве одлуке допуштена је, у року од петнаест дана, жалба на министра унутрашњих послова (ст. 2 и 3 § 16), а против његовог решења, ако се оно тиче само ових формалних разлога, има места тужби на Државни савет (чл. 18 Закона о Државном савету и управним судовима);

б) ако се тражење прирођења оснива на §-у 13, тј. ако је у питању квалификовано редовно прирођење одн. право на прирођење, бан ће, пошто испита и формалне и материјалне услове,

донети, и то увек он у властитој надлежности, мериторну одлуку о тражењу (ст. 2 § 15). Наће ли бан да нису испуњени услови за примену права на прирођење, дакле за примену §-а 13, он ће решењем одбити молиоца од тражења. Против овакве одлуке допуштена је, у року од петнаест дана, жалба на министра унутрашњих послова (ст. 3 § 16 и чл. 28), а против његовог решења, увек и без обзира из којих разлога, има места тужби на Државни савет (§ 13 и чл. 18 Закона о државном савету и управним судовима);

в) у свима другим случајевима, бан ће, заједно са својим мишљењем о тражењу молиоца, доставити предмет министру унутрашњих послова, па без обзира да ли је у питању редовна или изузетна натурализација (ст. 4 § 16). Исто тако ће он поступити и у случају да је молилац тражио пријем у наше држављанство на основу права на прирођење (§ 13), па, због тога што не испуњава све услове, буде одбијен решењем бана (ст. 2 § 15), но то под условом да бар испуњава захтеве у погледу доброг владања и способности за издржавање себе и своје породице (тач. 5 и 6 § 12 и чл. 28).

Кад прими предмет, са мишљењем, из бановине, министарство унутрашњих послова оцениће наводе молиоца и утврдити да ли је у питању редовно или изузетно прирођење, и то без обзира на квалификацију учињену од стране молиоца. Ако буде први случај, т. ј. редовно прирођење, министар ће, по слободној оцени, узимајући у обзир све наводе молиоца и испитујући испуњење формалних услова, донети одлуку о тражењу, т. ј. примити лице у питању у наше држављанство или не (ст. 1 § 15). У другом случају, т. ј. код изузетног прирођења, министар унутрашњих послова изнеће предмет пред министарски савет да он одлучи, по слободној оцени, да ли треба, у смислу §-а 14, примити молиоца у наше држављанство или не, па ће, сходно одлуци министарског савета, донети решење о тражењу молиоцем (ст. 3 § 15). И у једном и у другом случају одлука министра унутрашњих послова је коначна и како је у питању ствар о којој управна власт одлучује по слободној оцени, искључена је и тужба на Државни савет (чл. 19 Закона о Државном савету и управним судовима).

Лице коме је, решењем бана или министра унутрашњих послова, признато да може, путем било које врсте прирођења, стећи наше држављанство, мора, да би га заиста и стекло, положити држављанску заклетву (§ 17). Полагање заклетве има кон-

ститутиван карактер у погледу стицања држављанства прирођењем, и док је лице у питању не положи оно, и поред позитивног решења, није наш држављанин већ страниц. То полагање заклетве, да би се избегле злоупотребе, мора уследседити најдаље шест месеци од дана саопштења решења бана оди. министра унутрашњих послова, те ако заинтересовано лице пропусти то учинити, важност решења о дозволи прирођења се гаси и мора се, ради добијања нашег држављанства путем прирођења, покренути поново цео поступак (§ 20, рок који предвиђа чл. 35 Уредбе не важи, јер је у томе погледу Уредба изашла изван граница овлашћења из § 63).

Заклетва се по правилу полаже код првостепене опште-управне власти у чијем подручју лежи будућа молиочева завичајна одн. сажитељска општина. Но ако молилац у подручју поменуте општине нема свог пребивалишта, и то вероватним учини, он може положити заклетву код било које наше опште-управне власти или код било кога претставништва наше земље на страни, но у том случају мора поднети уверење којим му се допушта прирођење и то тако да нема сумње о исправности и важности тога уверења (чл. 33). Садржину заклетве прописује сам закон (§ 17) и о њеном полагању мора се саставити записник у три једнака примерка, а оригинал се мора, у року од три дана, доставити министарству унутрашњих послова (чл. 34). По пријему записника, министарство ће издати прирођеном лицу сведочанство о прирођењу (ст. 3 § 17), известиће о томе његову завичајну општину, а списак прирођених лица објавиће се крајем сваке године у Службеним новинама (§ 52).

§ 5. — РЕИНТЕГРАЦИЈА

— Повраћај изгубљеног држављанства —

I. — Појам. — Идеја о непроменљивости и нераскидљивости држављанске везе данас је напуштена. Посматрање држављанства као једне социјалне појаве која има одређену интересну садржину довело је до постављања обрнутог правила: чим се једно лице сроди са извесном средином тако да његово социјално држање одговара садржини држављанске везе, потребно му је омогућити, ако је странац, под претпоставком испуњења свих за то прописаних услова, ступање у ту држављанску заједницу. И обрнуто. Отуда данас могућност промене држављанства. Та, пак,

промена наступа најчешће по жељи лица у питању. Међутим, она често наступа и по самој сили закона. Тако, на пример, жена, по правилу, самим фактом удаје аутоматски мења своје држављанство, осигуравајући тако јединственост држављанског својства супружника. Малолетна деца, по сили закона и због колективног дејства држављанских промена, мењају, без обзира на њихову вољу, своје држављанство у случају промене држављанства њихових родитеља. Зато није искључена могућност да овако учињена промена држављанства на страни извесних лица не одговара у опште или бар у једном доцнијем моменту фактичном интересном стању, тако да би се ова лица желела вратити у своје старо држављанство, а при томе је интересна веза између њих и заједнице у чије се држављанство желе вратити поново успостављена.

У теорији а и у свима законодавствима опште је усвојено правило да свако овакво лице може, путем природњења, т. ј. под претпоставком испуњења свих услова за једну од врста природњења, поново стећи држављанство раније своје отаџбине, имајући при томе само она овлашћења која се и иначе признају натурализованом држављанину. Међутим, овакво поновно стицање ранијег држављанства има и својих незгода које могу бити у појединим случајевима од великог значаја. Најпре, што поновно прибављање ранијег држављанства зависи од дискреционе оцене надлежних власти, а затим, чак и када то успе и лице у питању испуни све услове које закон тражи за природњење, његов положај је мало тежак јер се оно у свему равна само са природњеним држављанима. Отуда, да би се избегле све ове незгодне страве, појавила се потреба да се за ове случајеве створи посебан, лакши начин стицања оди. повраћаја домаћег држављанства, а та потреба се задовољава установом реинтеграције — повраћаја изгубљеног држављанства. Путем реинтеграције једно овакво лице, уз олакшане услове, стиче поново домаће држављанство које је једном имало па га је изгубило, и то тако да реинтегрирани држављанин стиче одмах сва права као и држављанин по пореклу но разуме се све то почев од једног одређеног момента.

Реинтеграција претставља посебан начин стицања оди. повраћаја раније иманог држављанства. Као таква, она се јавља скоро у свима законодавствима. Нен, пак, домаћај, т. ј. случајеви њене примене, различит је с обзиром на свако законодавство. Негде је она једна установа најопштијег карактера, тако да може доћи до примене у погледу било кога лица које је некада имало домаће држављанство, па без обзира на разлог са кога га је изгу-

било. У другим државама, она претставља једну институцију изузетног карактера која може доћи до примене само у погледу одређених група лица, т. ј. само у погледу група лица која су изгубила домаће држављанство по одређеним основима, тако да се она, у самој ствари, поставља посебно код оних случајева где је губитак ранијег домаћег држављанства уследио по сили самог закона, т. ј. без обзира на вољу лица у питању или бар не по његовој изричној вољи. — Који је од ова два система бољи, тешко је рећи, и усвајање једног или другог најчешће зависи од популационистичке политике државе у питању. У пракси постоје оба и то са многобројним прелазним ниансама.

Природњење, као начин стицања држављанства, по правилу зависи од дискреционе власти државе. Изузетно само оно се јавља као право појединца. У погледу, пак, дејства реинтеграције, т. ј. у погледу наступања повраћаја држављанства онда када су испуњени услови које закон предвиђа, разликују се три система. По систему аутоматске реинтеграције, поновно стицање држављанства настаје самим испуњењем услова које закон предвиђа, те није потребно да власт домаће државе донесе одлуку односећу се на конкретан случај. По систему права на реинтеграцију, лице које испуни законом прописане услове има право да буде поново примљено у старо држављанство, но да би до овога дошло мора надлежна власт те државе донети индивидуални акт, при чему је то један везани акт тако да заинтересованом лицу стоји на расположењу, ради заштите овога свога права, не само хијерархијски него и управно-судски пут. Најзад по трећем систему т. зв. систему могућности реинтеграције, заинтересовано лице нема право да буде поново примљено у стару држављанску заједницу већ тај пријем зависи од дискреционе оцене власти, тако да иако оно испуњава све законске прописане услове ипак његов повратак у држављанство је условљен и повољном оценом надлежне власти израженом с обзиром на конкретан случај. — Који је од ових система најбољи, тешко је дати један општи одговор. Свакако да систем аутоматске интеграције није добар с обзиром на несигурност у погледу држављанског својства лица у питању. Избор, пак, између друга два, у тесној је вези са усвојеним обимом примене институције реинтеграције. Ако се она јавља као општа појава, онда јој боље одговора систем могућности реинтеграције. Јавља ли се, пак, установа реинтеграције као изузетна појава коју закон допушта само у тачно одређеним случајевима, онда је си-

стем права на реинтеграцију боље одговарајући, мада не и у потпуности оправдан.

II. — **Наше позитивно право.** — Следујући потреби израженој у науци, и наше право познаје реинтеграцију као позитивно-правну институцију. Но обим њене примене је доста скучен код нас. Закон набраја тачно случајеве када извесно лице може стећи одн. повратити наше држављанство на овај начин. У свима другим случајевима, бивши наши држављани који желе поново стећи наше држављанство, могу га стећи у опште на исти начин као и остали странци, т. ј. путем једне од могућих врста прирођења (§ 38). А као посебно предвиђени и допуштени случајеви реинтеграције јављају се:

1) По принципу колективног дејства промене држављанства родитеља у односу на држављанство њихове малолетне деце (§ 42, сем удатих малолетних кћери), та деца, без обзира на стварну корист по њих од тога, без обзира на њихову вољу и на факат њихове стварне везаности за нашу средину, губе наше држављанство. Шта више, она морају, ако се такав случај догоди, да остану за нас странци за све време њиховог малолетства, па макар да се она нису, као њихови родитељи, иселили из наше државе. Међутим, такво стање може да претставља великих незгода за њих саме а и за нашу заједницу. Њихово враћање у наше држављанство путем прирођења, може бити отежано. Зато закон допушта да ова лица могу повратити наше изгубљено држављанство путем реинтеграције. Отуда лица која су, као деца или као унучи, изгубила наше држављанство тиме што су следила своје родитеље у прирођењу страног држављанства, т. ј. код иступања из нашег држављанства, имају права да наше држављанство поново стеку путем реинтеграције. При томе је без значаја да ли је у питању раније прирођење оба родитеља или само једнога од њих (разуме се само онога чије је прирођење утицало на држављанство деце), а реинтеграцијом се може користити свако такво лице (и мушко и женско) с изузетком већ удатих кћери одн. унука (ст. 1 и 3 § 39). — Да би оваква лица стекла поново наше држављанство путем реинтеграције, она морају испуњавати, поред овог квалитативног личног својства, и још ова два услова: морају дати изјаву да желе да се врате у наше држављанство и та изјава мора бити учињена најдаље у року од годину дана по навршеној 21 години живота (по протеклу овог рока, ова лица могу поново стећи наше држављанство само путем прирођења). Осим тога она

се морају стално настанити на територији наше државе, и то посебно бити у времену давања изјаве (према томе без значаја је да ли су ова лица рођена на нашој територији или не; који је био основ по коме су она, пре иступања њихових родитеља из нашег држављанства, поседовала наше држављанство; и да ли су она, за време свога малолетства, становала у нашој држави или не).

2) По §-у 30 малолетна ванбрачна деца наше држављанке губе наше држављанство ако стеку страног држављанства позаконњем по прописима закона очеве државе. Овакво неизбежно и безизузетно губљење нашег држављанства од стране ових лица показује исте незгоде као и губљење држављанства малолетне деце у случају отпуста родитеља из нашег држављанства. Отуда закон предвиђа да и лица која су на овај начин, т. ј. позаконњем изгубила наше држављанство имају право на реинтеграцију (ст. 2 § 39). А то њихово право на реинтеграцију они могу вршити под истим условима и ограничењима као и лица која су изгубила наше држављанство следујући, као малолетна и неудата, своје родитеље при отпусту из нашег држављанства, тако да и за овај случај важи све што је речено под 1).

3) По нашем праву жена, по правилу, удајом за страног држављанина аутоматски губи наше држављанство. Истина, то аутоматско дејство она може искључити изјавом, датом пре брака, да задржава наше држављанство, но коришћење овом могућношћу у пракси је ретко. То најчешће услед необраћања пажње на питање држављанства у моменту закључења брака. Уосталом то и одговара идеји о јединству држављанских својстава брачних другова. Међутим, у случају да жена остане удова или дође до развода брака одн. до раставе од стола и постеље, ситуација се за њу може врло погоршати, нарочито онда ако она у браку није имала деце. После престанка брачне заједнице, она се може, у друштву у коме је, као држављанка, ушла удајом, осетити потпуно страном а посебно јој може бити отежан материјални опстанак. Зато се каткада повратак у нашу држављанску заједницу појављује не само као користан него и као нужан. Тај повратак може да буде извршен путем прирођења, но тај пут може бити отежан. Зато закон допушта да ова лица могу повратити наше изгубљено држављанство путем реинтеграције. Отуда женска лица која су удајом за страног држављанина изгубила наше држављанство, имају право, у случају да остану удова или да дође, на основу извршне пресуде (решења), до развода брака одн. до раставе од стола и постеље, да поново стеку наше држављанство

путем реинтеграције. При томе је од битног значаја да је лице у питању било наша држављанка непосредно пре удаје (да ли је пре тога била наша држављанка и по коме основу без значаја је), и да је наше држављанство изгубило следећу аутоматском дејству удаје (§ 29; без значаја је да ли је жена доцније, сама или заједно са мужем, мењала држављанство, т. ј. да ли је у моменту престанка брака истог држављанства као и у моменту закључења брака), а не на који други начин (на пр. да није при удаји задржала наше држављанство, па после у току брака прешла у неко друго држављанство). Ово право на реинтеграцију припада не само бившим југословенским држављанкама, него и растављеним, разведеним или удовим страним држављанкама које су се удале пре Уједињења те услед аутоматског дејства удаје следиле држављанство мужа, а које би, да се нису удале, постале држављанке наше земље (§ 59). — Да би оваква лица стекла поново наше држављанство путем реинтеграције, она морају испуњавати, поред овог квалитативног личног својства, и још два услова: морају се стално настанити на територији наше државе и поднети захтев да буду поново сматрана нашим држављанкама (рок за подношење овога захтева није прописан, тако да га она могу поднети било у које време после престанка брака, но, мислимо, најдаље до њиховог ступања у нову брачну заједницу).

Поред ових редовних случајева реинтеграције, наш закон, у циљу прилагођавања својих прописа потребама конкретног случаја, предвиђа и један изузетан случај реинтеграције који има временски ограничен карактер. Лица која су, услед трајне отсузности, пошто су се иселила из наше земље пре ступања на снагу Закона о држављанству, изгубила наше држављанство (§ 28), имају право на реинтеграцију, т. ј. имају право да га поново стеку (ст. 3 § 57). Да би то постигла она морају учинити односну изјаву, но та изјава, с обзиром да је ово само један изузетан случај реинтеграције односећи се на одређену групу лица, мора бити дана најдаље у року од десет година по ступању на снагу Закона о држављанству, т. ј. најдаље до 31 октобра 1938 године. После овога рока ова лица могу стећи наше држављанство само путем прирођења (§ 38).

Сви случајеви реинтеграције код нас јављају се као право на реинтеграцију. Отуда заинтересовано лице поднеће изјаву одн. тражење да се, пошто испуњава законске услове, сматра нашим држављанином. Тај захтев, који мора бити учињен у овереној форми (§ 50), поднеће се нашој надлежној првостепеној управној

власти, т. ј. власти на територији које се налази општина у којој је оно имало последњи пут своју завичајност одн. сажителство. Уз захтев морају се поднети и сви потребни докази да су испуњени законом прописани услови, и посебно доказ о квалитативном личном својству лица у питању. Пошто прикупи све доказе о наводима молиоца и посебно извести општину у питању, првостепена управна власт ће доставити предмет банској управи. Банска управа ће, ако тражење лица у питању није основано, својим решењем одбити овога од тражења. Против овакве одлуке банске управе стоји лицу у питању право жалбе на министарство унутрашњих дела, а затим и право тужбе на Државни савет. Нађе ли, пак, банска управа да молилац задовољава прописане услове, она ће цео предмет доставити министарству унутрашњих послова ради доношења одлуке. Пошто испита предмет, министарство ће донети одлуку о уважењу одн. одбијању молбе, јер налаз банске управе не веже министарство. Сви ови акти како банске управе тако и министарства су везани акти администрације, јер лице у питању има права, у случају да испуњава законом прописане услове, на реинтеграцију. Отуда лице у питању може, ако сматра да је њима повређено његово право, водити и административни спор, т. ј. има право тужбе на Државни савет против решења министарства којим се одбија његово тражење одн. изјава да се сматра поново нашим држављанином.

Кад одлуком министра унутрашњих послова буде усвојена, као на закону основана, изјава одн. тражење о реинтеграцији, сматраће се да је лице у питању поново постало наш држављанин од дана изјаве одн. тражења (ст. 1 § 41). То ће се констатовати у решењу о реинтеграцији, како би се тачно знао моменат наступеле промене у погледу његовог држављанског статуса. У међувремену, т. ј. од момента губитка нашег држављанства па до реинтеграције, ова ће се лица третирали као странци. Поновно стицање нашег држављанства јавља се као законска повластица, те се услед тога ова лица, у погледу свога правног положаја, изједначају у потпуности са држављанима по пореклу а не са прирођеним држављанима.

Дејство реинтеграције је колективно, тако да у овом погледу важи све што и код колективног дејства прирођења (стр. 41—42). Изузетно само, у случају реинтеграције наше бивше држављанке која је остала удова одн. чији је брак престао разводом или раставом од стола и постеље, стицање нашег држављанства, онда када оно наступи баш овим путем (јер оно може наступити и пу-

тем прирођења и у томе случају важе општи принципи), не утиче на држављанство њене законите деце рођене у браку са страним држављанином (ст. 2 § 40). Та деца, изузетно од прописа ст. 1 § 42, чак и када немају оца, не следе, код овога случаја, држављанство своје мајке.

Како, по § 3 Закона о држављанству сваки наш држављанин мора имати завичајност одн. сажитељство (§ 60) у једној нашој општини, закон наређује, да би удовољно овом тражењу, да реинтегрирана лица стичу, заједно са држављанством, завичајност одн. сажитељство у општини где су га раније имали (ст. 2 §-а 41).

ДРУГИ ДЕО

ПРЕСТАНАК ДРЖАВЉАНСТВА

Поседовање извесног држављанства има карактер сталности. Држављански статус једнога лица, одређен фактом рођења, остаје, по правилу, непромењен кроз све време његовог живота. Међутим, од тога правила, посматраног са становишта одређене земље, постављају се, као што смо видели, позитивни изузетци. Свака држава предвиђа и допушта могућност да неко лице накнадно, т.ј. у току свога живота, стекне њено држављанство. Она прописује и услове под претпоставком чијег испуњења је то могуће, водећи рачуна о социолошком факту заједнице интереса појединца и државе у питању. С друге стране, опет, постављају се, данас, од овог правила и негативни изузетци. Исто онако као што је могуће, због образовања интересне заједнице између једног појединца и одређене државе, да обим држављанског својства те државе буде проширен на извесна лица, могуће је да тај обим, због престанка интересне заједнице између појединца и државе у питању, буде сужен. Немајући, дакле, свога реалног основа и оправдања, једанпут заснована држављанска веза извесног лица према некој држави, па без обзира на начин њеног постанка, може у једном моменту да престане. Отуда данас, за разлику од стања које је некада постојало, могућност накнадног, т.ј. у току живота извесног лица, престанка држављанства, чиме се најбоље доказују све позитивно-правне особине овога института.

Свака држава, имајући у виду своје интересе, прописује кад и под којим условима једно лице стиче њено држављанство. Но с друге стране, свака држава исто тако сама прописује кад и под којим условима може престати њено држављанство, руководећи се при томе својим интересима и имајући у виду основне идеје које су, у овом погледу, формулисане у Науци о држављанству. При томе,

број случајева и начина престанка држављанства различит је с обзиром на позитивно-правне прописе појединих држава. Ипак, они се могу, категоријално, поделити у две групе: престанак држављанства по вољи одн. сагласно вољи лица у питању, и престанак држављанства без воље или и чак противно вољи лица у питању. Но у свима случајевима држављанство престаје стварно по одлуци надлежне власти, само што је та одлука, код прве групе случајева, условљена, за разлику од друге групе, изречним тражењем одн. изјавом, дакле вољом заинтересованог лица.

Као општа појава, институција одн. могућност престанка држављанства постоји и у нашем праву. Оно предвиђа случајеве престанка држављанства (§ 31) и услове њиховог наступања (§ 22—37). О свима њима ће бити речи у овом делу, тако да ће одсек о престанку држављанства обухватити шест параграфа: престанак држављанства отпустом, престанак држављанства одрицањем, престанак држављанства позаконњем, престанак држављанства удајом, престанак држављанства отсушношћу, престанак држављанства одузимањем.

§ 1. — ПРЕСТАНАК ДРЖАВЉАНСТВА ОТПУСТОМ

1. — **Појам.** — Држављанство је једна нужна институција сваке државе. Она почива на позитивно-правним прописима државе у питању а има свог реалног оправдања у факту постојања интересне заједнице неког појединца и те државе. У остварењу тога факта воља лица у питању може играти већу или мању улогу. Својим држањем, оно може отклонити постојање тога факта, тако да његова држављанска веза остане без свога реалног оправдања, да она, дакле, постане само једна форма без садржине. Својим држањем може се једно лице толико одродити од друштвене средине којој оно формално припада као држављанин, тако да се оно, садржајно, не би требало више да сматра чланом интересне заједнице која је изражена у облику државе чији је оно држављанин. С друге стране, овакво лице се, по правилу, већ потпуно сродило са неком другом средином, тако да се оно, у тој средини, којој оно формално не припада као држављанин, сматра, садржајно, чланом интересне заједнице која је изражена у облику државе. Отуда свако даље задржавање оваквих лица у држављанству домаће државе, ако она то неће, не претставља, ни за кога, никакву корист ако не и штету. Зато је и правна наука, имајући у виду овај факат, морала предви-

дети могућност иступања оваквих лица из држављанске заједнице. Са тога разлога институција отпуста из држављанства. Њоме се омогућује да извесна лица, која испуњавају у закону домаће државе прописане услове, престану бити домаћи држављани и то онда када она то затраже а домаће власти нађу да је то сагласно позитивном праву.

Данас је отпуст из држављанства једна могућност коју као потребну признаје правна наука а која, као позитивно-правна институција, постоји у свима савременим законодавствима. То долази као последица прилагођавања ове правне установе њеном социјалном значају и социјалској садржају, а посебно услед све веће покретљивости човека и признавања утицаја воље заинтересованог лица у питању одређивања његовог држављанства. Међутим, отпуст из држављанства, који би уследедио као последица воље појединца изражене непосредно у томе правцу, био је скоро непознат старим правима (са изузетком Атине). У римском праву, престанак држављанства је наступао било као казна за радије недостојне римског грађанина, било као последица отуђивања из живота заједнице (в. чувени Цицеронов предлој *Pro Balbo*). Средњи век, са својим феудалним поретком и везаности појединца за земљу, проглашавао је принцип *allegiance perpétuelle*, по коме је та везаност била апсолутна, тако да се једном стечено држављанство није могло напуштати. Изузетно само, ако би неко лице напустило своју земљу без изгледа на повратак, оно је могло изгубити своје дотадање држављанство, но и то се губљење сматрало као казна. Тек доба просвећености и рационализма, уносећи у друштвене науке јасно искристализован појам јединке и истичући, чак претерујући, њен значај у друштву, значи кидане са оваквим схватањем. Веза држављанства, посматрана као социјална појава, бива довођена више или мање у зависност од јединке као друштвеног фактора (*contrat social*), а као последица тога и већа могућност промена у држављанском статусу у току живота извеснога лица. Вољи појединца признаје се, и у овој области, известан утицај, т.ј. омогућује му се да може, под условом да испуњава захтеве постављене од државе чији је он држављанин, напустити дотадање држављанство. Полазећи, према томе, од правиланог схватања односа фактично-социјалних стања и правних норми које треба да их, правизирајући их, регулишу, полазећи, дакле, од правиланог схватања односа и правца позитивно-правних система према условљивајућим их чиниоцима; позитивно-правни поретци, у циљу да правној формули држављанства дају њен пуни значај, да, дакле, осигурају њену конкретизацију само у погледу лица која заиста, по својој социјалној положају, чине сустрат колективности-државе, садрже данас норме о могућности промене држављанства вољом лица у питању, постављајући у исти мах и услове у случају чијег само испуњења та воља може заиста и да произведе правно дејство односеће се на или зависеће од тога поретка.

По начину свога појављивања, отпуст из држављанства може бити двојак: аутоматски и дозвољавајући. У првом случају, отпуст из досадањег држављанства, под условом да је лице у питању испуњавало у томе моменту услове прописане законом ње-

гове досадање домовине (који су иначе врло минимални), добија се самим драговољним стицањем неког другог држављанства, тако да се то стицање сматра као прећутни захтев за отпуст. Сам, пак, престанак дотадањег држављанства, чим буду испуњени ови минимални услови, наступа *de plein droit*, т.ј. аутоматски, тако да није потребна никаква одлука власти државе из чијег се држављанства иступа, а ако до ње и дође она има само деклараторни карактер са ретроактивним дејством, т.ј. са дејством од момента стицања новог држављанства. — У другом случају, т.ј. код т. зв. дозвољавајућег отпуста из држављанства, престанак досадањег држављанства може наступити, под претпоставком испуњења услова прописаних законима те државе, тек по одлуци власти државе из чијег се држављанства иступа. Тај престанак, који се иначе, у погледу молиоца, појављује било као право иступања било као могућност иступања (све према томе који је систем усвојен у којој држави), долази увек као последица посебног акта власти државе из чијег се држављанства иступа, а увек по тражењу лица у питању. На тај начин, отпуст из држављанства зависи од воље заинтересованог лица, по та воља је само предуслов за доношење акта којим тек престаје домаће држављанство.

II. — **Наше позитивно право.** — Наш закон, сходно у теорији опште усвојеном схватању, предвиђа престанак нашег држављанства отпустом. Сваком је држављанину слободно иступити из држављанства пошто испуни своје обавезе према држави (чл. 20 Устава и § 22 Закона о држављанству). Такав престанак држављанства може настати увек и само на молбу заинтересованог лица, т.ј. отпуст је, као начин престанка држављанства, увек вољан а никада принудан. Молба заинтересованог лица је битна претпоставка сваког отпуста из држављанства, но да би она довела до жељеног резултата, потребно је да буду испуњени и посебни услови које закон предвиђа. Према томе, наше је право усвојило систем т. зв. дозвољавајућег отпуста из држављанства, тако да је за престанак држављанства потребна посебна одлука надлежне власти. При томе, та одлука претставља један везани акт администрације јер сваки држављанин, под претпоставком да испуњава све услове које закон захтева, има права да добије отпуст из нашег држављанства (§ 25).

Да би једно лице, које је у даном моменту наш држављанин (па без обзира на који је начин оно стекло наше држављан-

ство), могло добити отпуст из држављанства, потребно је да испуњава све услове које закон предвиђа. А они су:

1) да то лице у моменту подношења молбе има пуних 21 годину (§ 25). Према томе малолетници, па чак ни онда ако су еманциповани, не испуњавају овај услов, нити ту своју неспособност могу допунити одн. отклонити одобрењем родитеља или старатеља. Са овим лицима, т.ј. са малолетницима изједначена су и лица којима је потпуно одузета својевласт, а лица којима је само делимично одузета својевласт могу самостално, као и пунолетна и способна лица, подносити молбе за отпуст из држављанства јер испуњавају овај услов (§ 185 Вп). Отпуст из држављанства могу добити било мушка било женска лица, а удата жена, она сама, може добити отпуст само уз мужевљево одобрење (као удата жена у овом смислу има се сматрати само она која се налази у пуноважно-дејствујућем браку, дакле не и жена која је растављена од стола и постеље). — Ради доказа испуњења овога услова, мора се, уз молбу, поднети и крштеница одн. потребно одобрење, а лице које има жену одн. малолетну децу (према којима би прирођење имало да дејствује), мора поднети и венчаницу одн. крштеницу деце која се налазе под његовом влашћу (чл. 40; в. и чл. 20).

2) да не стоји под војном обавезом која, по прописима Закона о устројству војске и морнарице, спречава добијање отпуста из држављанства (т. 2 § 23). Као таква сматра се само служба у сталном кадру. Зато отпуст из држављанства могу да добију само лица која су отслужила свој рок у сталном кадру или која су тога служења ослобођена, па било то као стално неспособна било као недостојна војне службе (отуда привремено неспособна лица не могу добити отпуст из држављанства до навршене двадесет седме године, после чега се имају третирати као и стално неспособна). — Испуњење овог услова поставља се, по правилу, као захтев за добијање отпуста. Изузетно, ипак, претседник Министарског савета може дати и диспензију од овог захтева, т.ј. допустити да и лица која стоје, у смислу реченог, под војном обавезом, могу добити отпуст из нашег држављанства ако испуњавају остале услове (чл. 8 Закона о устројству војске и морнарице). — Испуњење овога услова има бити доказано само уверењем надлежне Команде војног округа одн. у случају диспензије, подношењем решења претседника Министарског савета.

3) да није под истрагом одн. оптужбом због кривичних дела, и то пред нашим судовима (т. 2 § 23). Под кривичним делима

имају се разумети само злочини и преступи (не и истули), било које природе и без обзира да ли су за њихово пресуђење надлежни редовни судови или не, па било да су они инкриминисани у Кривичном законнику било у неком другом закону наше земље. — Испуњење овог услова доказује се, по правилу, уверењем завичајне општине одн., у недостатку ове, општине последњег пребивалишта. То је оправдано пошто за вођење истраге одн. суђења неком лицу за учињена кривична дела могу бити, у исто време, надлежни различити судови, но како ни општина није увек у стању да зна право стање у овом погледу, ово уверење не везује одлучујућу власт, већ она може наредити потребна извиђања ако би постојала сумња у предметну тачност општинског уверења (чл. 43).

4) да је већ издржало евентуалну досуђену криминалну казну, као и да је већ исплатило евентуалну досуђену новчану казну (т. 3 и 4 § 23). Овај услов долази као допуна претходног услова тако да се под криминалним казнама имају разумети све оне казне лишења слободе које би биле правноснажно (уколико изречена казна није правноснажна, постоји случај из т. 2 § 23) изречене због злочина или преступа, па без обзира да ли су оне изречене од редовних или којих других судова. Под новчаним казнама имају се разумети све новчане казне у опште, па без обзира да ли су оне изречене због злочина, преступа или иступа, да ли су оне казне одржања реда или казне из посебних законских прописа (таксене, царинске, кријумчарске, и друге казне), и да ли су оне изречене од редовних судова или других власти. — У погледу доказивања испуњења овога услова, важи све што је речено под 3).

5) да је исплатило сав дужан државни и самоуправни порез (т. 5 § 23), под којим се имају разумети и сви прирези који се, преко државних власти, наплаћују у корист аутономних тела (патријаршиски прирез, коморски прирез и др.). — Испуњење овог услова доказује се уверењем првостепене финансијске власти на чијем подручју лежи молночево стално пребивалиште одн. ако тога у нашој земљи нема, онда где му је завичајна општина (чл. 43). Ипак, одлучујућа власт може захтевати и уверења од других финансијских власти а посебно уверење надлежне општине да је исплаћен општински прирез.

6) да није активни државни службеник војног и грађанског реда (ст. 2 § 23), па било да је у питању разврстан службеник, дневничар, хонорарни или контрактуални службеник, дакле уоп-

ште да се не налази у служби државе. Исто тако не могу добити отпуст из држављанства ни службеници и часници самоуправних тела (бановина и општина, као и других аутономних јавних организација: комора, цркви, уреда за осигурање радника), као ни народни посланици и сенатори. Но то све само док се налазе на оваквом положају одн. у оваквој служби, тако да бивши или пензионисани државни службеници (не и они који су на расположењу) испуњавају овај услов.

7) да је лице у питању стекло страно држављанство или да му је веродостојно од надлежних власти обећано да ће стећи то држављанство ако добије отпуст из нашег држављанства (§ 25). Овај се услов поставља да би се, уколико је више могуће, избегли случајеви лица без држављанства, да би се, дакле, избегло стварање апатрида. Зајемчење да ће се добити страно држављанство, које је иначе у пракси најчешћи начин испуњења овог услова, постојаће нарочито онда када једна држава, као што је, у принципу, и наша, условљава коначно стицање свога држављанства путем прирођења претходним отпустом из досадањег држављанства. — Испуњење овог услова доказује се, ако је лице у питању већ стекло страно држављанство, исправом о томе прирођењу која мора бити поднета у оригиналу или у овереном препису, а ако је оно само добило обећање да ће, у случају отпуста из нашег држављанства, бити примљено у страно држављанство, као доказ служиће одговарајуће решење надлежне власти стране државе (чл. 43).

Престанак нашег држављанства путем отпуста је увек вољан. Он може уследити само ако лице у питању испуњава све у закону прописане услове. Лице које испуњава све овде побројане услове има права да добије отпуст (§ 25), т.ј. решење власти којим се одлучује о оваквом захтеву има карактер једног везаног акта. Па ипак, отпуст извесног лица из држављанства зависи у великој мери од оцене конкретного случаја од стране надлежне управне власти. Хотећи да спречи разне злоупотребе и изигравања закона који би могли бити чињени отпустом из нашег држављанства (позната је у овом правцу чувена афера Bauffremont), закон прописује да ниједан наш држављанин, чак и ако испуњава све до сада изложене услове, не може добити отпуст из држављанства ако би то ишло на уштрб права и интереса јавних или приватних лица са којима он стоји у правним односима (§ 24). На тај начин, уз све до сада побројане услове закон додаје још један који би имао да служи као средство при-

лагођавања сваког конкретног случаја отпуста из држављанства његовим посебним приликама и захтевима. Постављајући овако широку формулу, закон ипак није од отпуста из држављанства, које је једно право појединца, начинио само једну могућност чије би наступање зависило од дискреционе воље управе. Надлежни управни орган има истина да цени да ли не би отпуст извесног лица из нашег држављанства ишао на уштрб права и интереса јавних или приватних лица са којима оно стоји у правним односима, но свој став у погледу одговора на питање испуњења овога услова он мора засновати на оправданим разлозима, мора га, дакле, образложити. Када ће се сматрати да би од отпуста трпела права и интереси јавних или приватних лица са којима молилац стоји у приватним односима, зависиће од околности конкретног случаја. Тако отварање стечаја над имовином неког лица, вођење егзекуције или парнице уопште, неизвршење предузетих јавних радова, сматраће се као такви случајеви. Ипак у сваком случају, решење надлежне управне власти и о испуњењу овога допунског коректив-услова за отпуст из нашег држављанства претставља везан акт и против одлуке министра унутрашњих послова могућна је, како од молиоца тако и од заинтересованих лица, тужба на Државни савет (чл. 18 Закона о Државном савету и управним судовима).

Отпустом једно лице губи наше држављанство. Но наступање пуног правног дејства, дакле престанак нашег држављанства условљено је наступањем извесних чињеница којима треба да се јасно манифестује раскид интересне заједнице између наше државе и тога лица. Да би, дакле, добивени отпуст и имао за последицу престанак нашег држављанства, потребно је да то лице стече страни држављанство и то у року од годину дана од дана саопштења одлуке о давању отпуста (чл. 49). Тај, међутим, услов може бити замењен и чињеницом исељења тога лица са наше територије и то у истом року, т.ј. у року од годину дана од дана саопштења одлуке о давању отпуста (ст. 1 § 27), при чему наша држава не води рачуна да ли је то лице у томе року, сходно веродостојном обећању друге државе, заиста и стекло друго држављанство или је, исељењем са наше територије, постало лице без држављанства-апатрид. Сходно овоме, испуњење овога услова не тражи се од лица која су већ раније, т.ј. пре доношења решења о њиховом отпусту из нашег држављанства одн. у моменту његовог доношења фактички раскинула своју везу са нашом државом, а то ће рећи која су већ била стекла страни др-

жављанство или која су трајно настањена ван територије наше државе (ст. 1 § 27 у вези § 25). Према томе, пуноважно дејство отпуста условљено је: имањем страног држављанства, стицањем страног држављанства у року од годину дана, ранијим сталним настаном ван наше територије или исељењем у року за годину дана са територије наше државе, тако да само постојање одн. настајање једне од ових чињеница служи као прећутан резолуторан, по самом закону предвиђен, услов отпуста из држављанства.

Дејство отпуста, у односу на молиоца и лица која следе његов држављански статус, нема, временски посматрано, ретро-активно дејство. Лице које је добило отпуст, и чији је отпуст из нашег држављанства произвео пуно правно дејство, т.ј. изазвао престанак нашег држављанства, сматра се да је престало бити наш држављанин тек од дана издавања сведочанства о отпусту (ст. 2 § 27). За време до тога дана, оно се има сматрати и третирати као наш држављанин и то без обзира када би се поставило ово квалификационо питање. — То је временско дејство отпуста из држављанства. Садржајно, пак, дејство састоји се у његовом неутитају на правне односе и правна стања заснована пре отпуста. Истина, наш закон поставља као допунски-суплеторни услов за добијање отпуста да он не иде на уштрб права и интереса јавних и приватних лица са којима лице у питању стоји у правним односима (§ 24). Ипак, како испуњење овога захтева не може увек бити до потпуности у сваком поједином случају осигурано, закон је сматрао за потребно да посебно нагласи, како за овај случај престанка нашег држављанства тако и за све остале случајеве, да губитак држављанства, без обзира на то што је правоваљан, не ослобађа лице у питању од казних последица за учињена кривична дела и не може нанети штете стеченим правима јавних и приватних лица са којима је оно било у правним односима (§ 35). На тај начин, и ако отпуст од држављанства остаје у важности, правно стање које је постојало пре давања отпуста мора бити, без штете по опште интересе и по стечена права других лица, очувано. — Најзад, по своме обиму, отпуст из држављанства је код нас, по правилу, колективан. Он обухвата, по своме обимном дејству, не само молиоца него и, у законом прописаним границама, његову децу и жену:

а) отпуст оца из нашег држављанства повлачи и престанак нашег држављанства (по истом правном основу и истовремено) на страни његове законите деце која су млађа од 21 годину у мо-

менту отпуста оца, т.ј. у моменту издавања сведочанства о отпусту (ст. 2 § 27), а све то у продуженом низу, т.ј. и унучића ако их има малолетан син. Отпуст матере повлачи и отпуст њене незаконите деце а изузетно, ако нема оца, и њене законите деце, но то све под условом да су она млађа од 21 годину. Ипак, отпуст одн. престанак нашег држављанства никада не дејствује према удатој кћери, па макар да је она и малолетна (§ 42). Међутим, да би спречио стварање лица без држављанства, наш закон прописује да овај отпуст дејствује, по правилу, према деци само ако су и она стекла ново држављанство свога родитеља чији држављански статус следују. Према томе, ако су та деца настањена на нашој територији, а нису, поводом отпуста, стекла ново држављанство својих родитеља, она ће остати и даље наши држављани. Само, то наше држављанство они могу задржати док се стално не иселе са наше територије, те тиме прекину везу са нашом средином. Исељењем она, дакле, престају бити наши држављани и то без обзира да ли су стекли друго држављанство, но закон не прописује докле она то могу чинити. Ми мислимо да је то могуће за све време малолетства и најдаље годину дана после пунолетства (аналогија из ст. 1 § 27), при чему ће се сматрати да су она престала бити наши држављани са даном издавања сведочанства о отпусту њихових родитеља (§ 37; према томе ако су деца, у моменту отпуста њихових родитеља већ стално настањена у иностранству, она губе наше држављанство чим, на основу отпуста, наступи правоваљани престанак нашег држављанства на страни родитеља, и то без обзира да ли су она стекла ново држављанство). — Овај отпуст деце је аутоматски (под претпоставком, дакле, стицања новог држављанства или сталног настана одн. исељења ван наше територије), и са временским дејством од дана издавања сведочанства о отпусту из нашег држављанства њихових родитеља. Ради веће извесности закон прописује да се у сведочанству о отпусту имају назначити сви чланови породице који су тим отпустом изгубили наше држављанство (ст. 6 § 26 и чл. 65), но то навођење има само деклараторан карактер тако да евентуално пропуштање не утиче на сам обим отпуста.

б) отпуст мужа повлачи, разуме се под претпоставком да жена у тренутку отпуста има наше држављанство, и губитак нашег држављанства на страни жене која се налази у пуноважно дејствујућем браку (§ 37; према томе ако је она растављена од стола и постеље, отпуст мужа из нашег држављанства не утиче

на држављанство жене, јер закон прописује да правоваљано измирење између судски растављених супружника утиче на држављанство као удаја — ст. 2 § 43). И то без изузетка у погледу могућности примене овог правила. Међутим, да би спречио стварање лица без држављанства, наш закон прописује да овај отпуст дејствује, по правилу, према жени само ако је и она стекла ново држављанство свога мужа чији држављански статус следује. Према томе, ако је жена настањена на нашој територији, а није, поводом отпуста, стекла ново држављанство свога мужа, она ће остати и даље наша држављанка. Само, то наше држављанство она може задржати док се стално не исели са наше територије, те тиме прекине везу са нашом средином. Исељењем она, дакле, престаје бити наша држављанка и то без обзира да ли је стекла ново држављанство, по она то може учинити најдаље у року од годину дана (аналогија из ст. 1 § 27), при чему ће се сматрати да је она престала бити наша држављанка са даном издавања сведочанства о отпусту њеног мужа (§ 37; према томе ако је жена, у моменту отпуста њеног мужа из нашег држављанства, већ стално настањена у иностранству, она губи наше држављанство чим, на основу отпуста, наступи правоваљани престанак нашег држављанства на страни мужа, и то без обзира да ли је она стекла ново држављанство). — Што се тиче начина дејства отпуста на држављанство удате жене, оно је аутоматско, и овде важи све што је речено у погледу деце.

III. — **Поступак при добијању отпуста.** — Ради добијања отпуста из нашег држављанства, лице у питању мора поднети молбу (ст. 1 § 26). Та се молба има поднети првостепеној општеуправној власти у чијем се подручју налази општина у којој лице у питању има завичајност одн., у случају недостатка завичајности, у којој оно има сажитељство (§§ 49 и 60). Уз молбу морају бити поднети и сви докази потребни за добијање отпуста, а посебно: уверење о завичајности, сведоштво о држављанству, крштенице молиоца и његове деце, венчаница, исправа да је примљен или да ће бити примљен у страну држављанство, и потребна уверења да не постоје сметње из § 23 (чл. 40; о овим уверењима говорено је код појединих услова за добијање отпуста).

Кад прими молбу и увери се да она нема никаквих формалних недостатака одн. пошто позове молиоца да их отклони, првостепена управна власт објавиће ту молбу на својој службе-

ној табли а ако је случај важнији обзнаниће је и преко Службених новина (чл. 41). У томе прогласу, управна власт ће позвати заинтересована лица да јој у року од петнаест дана доставе евентуалне приговоре против давања отпуста лицу у питању, а нарочито да изнесу чињенице које би говориле да услов из § 24 није испуњен, да би, дакле, давање отпуста молиоцу ишло на уштрб права и интереса лица са којима он стоји у правним односима. Буду ли такви приговори поднесени, управна власт ће предузети поступак да се увери о њиховој тачности, па ће позвати и молиоца да их, у року од 15 дана, оповргне. При томе, ако би се приговор оснивао на неиспуњењу услова из § 24, т.ј. да би давање отпуста ишло на уштрб права и интереса лица са којима се молилац налази у правним односима, а посебно ако је приговором доказано да молилац стоји под егзекуцијом (т.ј. да се против њега води поступак извршења или обезбеђења), да је тужен у грађанској парници (па без обзира по коме поступку и пред којом врстом судова) или да се налази под стечајем (одн., по аналогији, под принудним поравнањем ван стечаја), управна ће власт продужити рок подношења приговора за најдаље годину дана, како би се дало молиоцу могућности да те запрете отклони, а другим лицима да их у томе року још накнадно поднесу (ст. 3 § 26).

Пошто протече рок за подношење приговора (ако они нису поднесени) или рок за њихово оповргавање (ако су поднесени) одн. продужени рок од годину дана (у случају ст. 3 § 26), првостепена опште-управна власт доставиће цео предмет банској управи и то са својим мишљењем о оправданости захтева молиоца, а уздржавајући се у сваком случају од доношења одлуке по томе тражењу (чл. 42). Банска управа ће поново испитати да ли молилац испуњава све услове за давање отпуста, па ће, ако то није случај, одбити својим решењем молиоца од тражења. Против овог решења допуштена је жалба на министра унутрашњих послова (ст. 4 § 26). Изузетно само, ако молилац није поднео потребан формалан доказ о испуњењу услова пријема одн. зајемчења пријема у ново држављанство, банска управа неће одбити својим решењем молиоца од тражења, већ ће цео предмет, као и кад су испуњени сви услови, доставити министарству унутрашњих послова (чл. 43), пошто оно може дати отпуст и без потпуног испуњења овог услова (чл. 44). На тај начин, у овом случају као и кад молилац испуњава све услове за добијање отпуста, банска управа ће доставити, са својим мишљењем

о оправданости захтева молиоца, цео предмет министарству унутрашњих послова, јер она никада не може дати отпуст из држављанства (ст. 5 § 26).

Министарство унутрашњих послова провериће да ли молилац испуњава законом прописане услове за добијање отпуста, па ће донети одлуку. У случају да је решење министарства негативно, молиоцу припада право тужбе на Државни савет, пошто је у питању везани акт администрације (чл. 18 Закона о Државном савету и управним судовима). Ако решење министарства буде позитивно, молиоцу ће се издати сведочанство о отпусту из држављанства (ст. 6 § 26), и о томе ће се известити његова завичајна одн. сажитељска општина (чл. 47). Само, пак, сведочанство о отпусту предаће се лицу у питању тек када отпуст заиста и произведе престанак нашег држављанства, т.ј. ако је оно већ стекло страном држављанство у моменту отпуста или је у томе моменту стално настањено ван наше територије, сведочанство ће му се одмах предати, а ако оно има тек да добије страном држављанство или тек да се исели са наше територије, онда у моменту тога стицања одн. исељења (чл. 48 и 49). У сваком случају, приликом предавања сведочанства о отпусту одузеће се отпуштеном лицу, ако му је била издата, путна исправа-пасош (чл. 46).

Ради евиденције, у министарству унутрашњих послова води се Књига отпуштених из држављанства (чл. 47), а списак лица отпуштених из нашег држављанства објављиваће се крајем сваке године у Службеним новинама (§ 52).

§ 2. — ПРЕСТАНАК ДРЖАВЉАНСТВА ОДРИЦАЊЕМ

Одређивање нашег држављанства по пореклу, т.ј. фактом рођења или позакоњења, врши се по систему *ius sanguinis*. То одређивање је апсолутно, тако да наш закон не води, код стицања нашег држављанства наступањем ових факата, рачуна о месту рођења одн. сталног живљења оваквих лица. Он их сматра (§ 2), и то без обзира да ли су она, зато што су рођена у иностранству и што су тамо стално настањена, стекла и држављанство друге државе, за своје држављане (в. горе стр. 20—26). Међутим, придавање овако апсолутног дејства крвној вези, нарочито онда када се примена система *ius sanguinis* протегне на више генерација које су рођене у иностранству и тамо стално настањене, може да одведе до врло нереалних стања, т.ј. да

учини наше држављанско својство на страни оваквих лица потпуно фиктивним. Будући рођени у иностранству и остајући тамо стално настањени, оваква лица могу да прекину сваку стварну везу са нашом државом и да се потпуно одроде од наше средине. Она обично и не извршују своје држављанске дужности и не користе се правима која би им услед поседовања нашег држављанског својства припадала. Отуда даљи опстанак држављанске везе између наше државе и оваквих лица постаје без оправдања. Не постоји више стварни однос заједнице интереса који оправдава и намеће овим лицима правну везу нашег држављанства, те се за наше право поставља питање прилагођавања правних стања фактичним, т.ј. питање евентуалног губитка нашег држављанског својства од стране оваквих лица. И тежећи да овоме проблему пружи право решење, наш закон, поред могућности престанка држављанства отсутношћу, предвиђа и могућност престанка нашег држављанства одрицањем (§ 31 и чл. 60).

Стицање и губитак нашег држављанства регулисало је наше позитивно право с обзиром на интересе наше држављанске заједнице. При томе, оно се, као код прирођења или отпуста, послужило изјавом воље заинтересованог лица као условом за наступање држављанских промена. Тиме ипак није промењена правна природа држављанске везе и њен основ. Слично је, пак, поступљено и код институције одрицања од држављанства. Код ње, престанак нашег држављанства зависи од воље лица у питању, но сам губитак држављанства оснива се на законским прописима који, уз испуњење осталих услова, придају овој посебан значај. Отуда се одрицање јавља као начин престанка нашег држављанства, по одлуци надлежне власти, а по основи изјаве заинтересованог лица која је, под претпоставком испуњења законом прописаних услова, дата у прописаној форми и пред надлежном власти у циљу отклањања нашег држављанског својства. Зато се оно назива и репудијацијом.

Да би дошло до престанка нашег држављанства на страни извесног лица путем одрицања, потребно је да буду испуњени следећи услови:

1) да је то лице стекло наше држављанство по пореклу, т.ј. рођењем или позакоњењем, и да га као таквог има и у моменту давања изјаве о одрицању. Потребно је, дакле, да је оно стекло наше држављанство, у крајњој линији, по систему *ius sanguinis*, а без значаја је њихов брачни статус, т.ј. без значаја је да ли су она брачна, ванбрачна или позакоњена деца.

2) да је то лице рођено у иностранству. Према томе, лица која су рођена на нашој територији, па без обзира да ли су стекла наше држављанство по систему *ius sanguinis* или по систему *ius soli*, не могу се користити овом установом.

3) да је оно стално настањено у иностранству. При томе, место њиховог сталног настана може бити и на територији неке друге државе а не само оне у којој су се родили.

4) да га страна држава, у којој се родило, сматра по својим законима својим држављанином. Потребно је, дакле, да га и страна држава у којој је рођено, сматра својим држављанином, било самим фактом рођења а по систему *ius soli*, било на основу чињенице доцнијег стицања њеног држављанства, но довољно је и само да га је та држава сматрала својим држављанином у моменту рођења одн. у коме доцнијем моменту. Према томе и лица која су у току времена, т.ј. у раздобљу између момента рођења одн. стицања држављанства и момента давања изјаве о одрицању нашег држављанства, променила свој држављански статус тако да она припадају у моменту давања ове изјаве другој држави а не оној у којој су рођена, могу се користити овом институцијом да отклоне од себе наше држављанство.

Лица која испуњавају све ове услове, а хоће да престану бити наши држављани, имају право да га изгубе путем одрицања. Ради тога они морају дати, у овереној форми (§ 50), изјаву пред нашим надлежним властима (нашим дипломатским претставницима у иностранству или пред нашој првостепеној управној влашћу) да се одричу нашег држављанства (§ 31). Такву изјаву, ако хоће да престану бити наши држављани на овај начин, она могу дати било кад по навршеној својој 21 години живота. Уз изјаву треба приложити уверење о старости и месту рођења (крштеницу), о евентуалној завичајности, о сталном пребивалишту, и доказ да их држава, у којој су се родили, сматра за своје држављане одн. да их је за такве, једно дуже или краће време по рођењу, сматрала (чл. 60).

Првостепена управна власт, којој је изјава о одрицању од нашег држављанства поднесена одн. којој је таква изјава достављена од нашег претставништва у иностранству, саопштиће ту изјаву о одрицању од држављанства завичајној одн. саживитељској општини лица у питању, позивајући је да јој она најдаље у року од осам дана стави своје евентуалне примедбе. По протеклу тога рока, првостепена управна власт доставиће, са својим мишљењем, цео предмет непосредно министарству унутрашњих послова, уздржавајући се у сваком случају од доношења одлуке о ствари. Пошто испита наводе и

доказе учињене од лица које је поднело изјаву о одрицању од нашег држављанства, министарство ће донети одлуку о важности учињене изјаве, т. ј. донеће одлуку да ли се лице у питању има и даље сматрати нашим држављанином или је оно то престало да буде (чл. 60). Та, пак, одлука претставља везани акт администрације, пошто лице у питању, ако испуњава законом прописане услове, има право да се одрекне нашег држављанства, тако да је против ње могућа, у случају негативног гласења, тужба на Државни савет.

Дејство пуноважно усвојеног одрицања од држављанства, у односу на молиоца и лица која следе његов држављански статус, није временски посматрано, ретроактивно. Лице које се одрекло нашег држављанства, и чије је одрицање произвело пуно правно дејство, т. ј. било потврђено решењем министарства унутрашњих послова, сматра се да је престало бити наш држављанин тек од дана учињене изјаве о одрицању (ст. 2 § 31). За време до тога дана, оно се има сматрати и третирати као наш држављанин и то без обзира када би се поставило ово квалификационо питање. — То је временско дејство одрицања од држављанства. Садржајно, пак, дејство састоји се у његовом неутитају на правне односе и правна стања заснована пре отпуста. Истина закон не поставља код овог случаја престанка држављанства, као код отпуста, допунско-суплеторни услов да губитак нашег држављанства не иде на уштрб права и интереса јавних и приватних лица са којима лице у питању стоји у правним односима, но он посебно наглашава да губитак држављанства, који би наступио на овај начин, не ослобађа лице у питању од казних последица за учињена кривична дела и да не може нанети штете стеченим правима јавних и приватних лица, са којима је оно било у правним односима (§ 35). На тај начин, и поред престанка нашег држављанства услед одрицања, правно стање које је постојало пре одрицања мора бити, без штете по опште интересе и по стечена права других лица, очувано. — Најзад, по своме обиму, одрицање од држављанства је колективно. Оно обухвата, по своме обимном дејству, не само изјавиоца него и, у законом прописаним границама, његову децу и жену. То колективно дејство је слично оном код престанка нашег држављанства услед отпуста, но с тим ограничењем да свако од деце које би имало да обухвати ово колективно дејство мора испуњавати све услове који се иначе постављају за стицање права на одрицање, а разуме се сем услова подношења изјаве пошто њихову изјаву замењује изјава дата од оца. У погледу, пак, жене, важи у свему оно што је речено код обимног дејства отпуста из држављанства (в. стр. 64—65).

§ 3. — ПРЕСТАНАК ДРЖАВЉАНСТВА ПОЗАКОЊЕЊЕМ

Ванбрачна деца наше држављанке, па без обзира где су рођена, стичу наше држављанство самим фактом рођења (§ 7; в. стр. 21). То као израз примене система *ius sanguinis*, у случају да дете није законито. Но тај израз је само допунски у односу на правило овог система: држављанство законите деце одређује се према држављанству оца. Отуда наш закон тежи да овом правилу да што шири донашај, искључујући примену допунског регулусања кад год је то могуће. Зато он, као што је предвидео позакоњење као основ стицања нашег држављанства, предвиђа и позакоњење као основ губитка, престанка нашег држављанства (§ 30). Незаконито дете наше држављанке и страног држављанина, које је постало наш држављанин, може, под претпоставком испуњења свих нашим законом прописаних услова, у случају његовог позакоњења од стране оца, престати бити наш држављанин. На тај начин, легитимацијом незаконито дете наше држављанке престаје бити наш држављанин, но то под следећим условима:

- 1) да је позакоњење извршено по прописима закона отаџбине његовог оца, и то било да је оно пуноважно по материјалним нормама било по колизионим нормама очеве државе.
- 2) да је позакоњено лице, самим фактом позакоњења, стекло држављанство државе свога оца.
- 3) да је лице које је позакоњено, у тренутку позакоњења млађе од 21 годину. При томе је без значаја да ли је у питању мушко или женско лице, но у сваком случају позакоњење не утиче на незакониту *кхер* која је у тренутку позакоњења већ удата за нашег држављанина (ст. 2 § 30).

Позакоњење лица која испуњавају ове услове повлачи аутоматски, т. ј. самим фактом позакоњења, престанак нашег држављанина, и то како на страни самих њих тако и на страни оних лица која, услед колективног дејства, следеју држављанство позакоњеног лица. Отуда није потребно да за наступање ове промене буде издато нарочито решење, но ако се појави спор о значају и утицају овога факта на држављанство извесних лица, надлежна банска управа одлучиће о томе везаним актом, против кога су допуштени и управни и управно-судски правни лекови (§§ 48 и 49).

Дејство пуноважно извршеног позакоњења као основа престанка нашег држављанства, у односу на позакоњено лице и лица која следе његов држављански статус, није, временски посматрано, ретроактивно. Незаконито дете наше држављанке које је позако-

њено и које испуњава све овде поменуте услове, сматра се да је престало бити наш држављанин тек од дана пуноважног позаконјења (ст. 1 § 30). За време до тога дана, оно се има сматрати и третирати као наш држављанин и то без обзира када би се поставило ово квалификационо питање. — То је временско дејство позаконјења незаконитог детета наше држављанке и страног држављанина. У погледу садржајног дејства важи све што је решено код престанка држављанства одрицањем (§ 35; в. стр. 70). — Најзад, престанак нашег држављанства је, по правилу, колективан. Он обухвата, по своме обимном дејству, не само позаконјено лице него и, у законом прописаним границама, његову децу и жену:

а) позаконјење оца, разуме се увек под условима и у границама који су изложени, повлачи и престанак нашег држављанства (по истом правном основу и истовремено) на страни његове законите деце. Позаконјење матере повлачи и престанак нашег држављанства на страни њене незаконите деце а изузетно, ако нема оца, и њене законите деце (§ 42). Међутим, да би спречио стварање лица без држављанства, наш закон прописује да престанак нашег држављанства на страни родитеља а услед позаконјења родитеља дејствује, по правилу, према деци само ако су и она стекла ново држављанство свога родитеља чији држављански статус следују. Према томе, ако су та деца настањена на нашој територији, а нису, поводом позаконјења њиховог родитеља, стекла ново држављанство свога родитеља, она ће остати и даље наши држављани. Изузетно само, ако су она сталио настањена ван наше територије у моменту позаконјења њиховог родитеља, она престају бити наши држављани, па без обзира да ли су, фактом позаконјења њиховог родитеља чији би држављански статус, сходно нашем праву, имали да следују, стекли ново држављанство или постају лица без држављанства. Доцније накнадно исељење са наше територије ако она нису стекла већ самим позаконјењем њиховог родитеља ново држављанство, не утиче на њихов држављански статус, т. ј. она остају, ако су већ, наши држављани (§ 37).

б) престанак нашег држављанства позаконјењем на страни, мужа, повлачи, разуме се под претпоставком да жена у тренутку позаконјења мужа има наше држављанство, и губитак нашег држављанства на страни жене која се налази у пуноважно дејствујућем браку (§ 37; в. ближе стр. 64). И то без изузетка у погледу могућности примене овог правила. Међутим да би спречио стварање лица без држављанства, наш закон прописује да овакав престанак нашег држављанства дејствује према жени само ако је и она стекла, самим фактом мужевљевог позаконјења, ново држављанство свога мужа

чији држављански статус следује. Према томе, ако је жена настањена на нашој територији, а није, поводом позаконјења свога мужа, стекла ново држављанство свога мужа, она ће остати и даље наша држављанка. Изузетно само, ако је она стално настањена ван наше територије у моменту позаконјења њеног мужа, она престаје бити наша држављанка, па без обзира да ли је, фактом позаконјења њеног мужа чији би држављански статус, сходно нашем праву, имала да следи, стекла ново држављанство или постала лице без држављанства. Доцније накнадно исељење са наше територије, ако она није стекла већ самим позаконјењем свога мужа ново држављанство, не утиче на њен држављански статус, т. ј. она остаје, ако је већ, наша држављанка.

О могућности повраћаја нашег држављанства путем реинтеграције од стране лица која су га на овај начин изгубила, в. §§ 39 и 41; в. горе стр. 51.

Присвојење (адоптио) нема утицаја на држављанство присвојењеног лица, т. ј. не може никада бити основ престанка нашег држављанства (§ 46).

§ 4. — ПРЕСТАНАК ДРЖАВЉАНСТВА УДАЈОМ

1. — **Појам.** — Регулишући једну институцију, правни поредак мора да води рачуна и о свима другим које постаје поред ње и које могу да имају више или мање значаја. Посматрање држављанске везе као социолошког факта довело је до закључка о чињеничком, спољњем изражају ове везе, закључка који је указивао на извесне појаве које су служиле као јасан и потпун доказ постојања извесне интересне везе између извеснога колективитета и некога лица. Међу тим појавама, још у најстарије доба, истакли су се породични и брачни однос, чије је постојање утицало на држављански статус свих лица која су се налазила у таквом односу. При томе, задржавајући се само на брачном односу, у разним временима дават је различит значај овом односу а нарочито је био различит интензитет његовог дејства на држављанску везу. Све то, налагала је потреба што бољег очувања интереса заједнице која је била изражена у брачном односу, а на коју је држављански статус супружника, онда када је он био различит, могао да утиче, као што је, обрнуто, и та веза, њена социјална садржина, могла да утиче на факат и облик држављанства, па трема томе и на његово правно регулисање.

Отуда сви разлози појединих система у погледу утицаја удаје на држављанство жене, у случају да су држављанства супружника

различита у моменту закључења брака, који су изложени код питања стицања држављанства удајом, важе, *mutatis mutandis*, и код питања престанка држављанства удајом (в. стр. 28). Зато се, и код питања престанка држављанства удајом, могу у теорији разликовати четири основна система:

а) *римски систем*, по коме жена приликом удаје следи држављанство свога мужа, т. ј. по коме жена фактом удаје увек и у сваком случају губи своје дотадање држављанство;

б) *румунски систем*, по коме жена приликом удаје по правилу следује држављанство свога мужа ако изрично, пре венчања, не задржи своје дотадање држављанство, т. ј. по коме жена, по правилу и са аутоматским дејством удаје, губи своје дотадање држављанство, но то дејство факта удаје она може отклонити ако, у законом односне државе прописаном облику и року, да изјаву о задржању свога дотадањег држављанства;

в) *амерички систем*, по коме жена приликом удаје не добије држављанство свога мужа ако га нарочито, пре венчања, изрично не тражи, т. ј. по коме, по правилу, факат удаје не производи никакво дејство у погледу држављанства жене, т. ј. она по правилу задржава своје дотадање држављанство, но она се може, ако, у законом односне државе прописаном облику и року, да одговарајућу изјаву одрећи свога дотадањег држављанства;

г) *руски систем*, по коме удаја нема никаквог дејства на држављанство жене, т. ј. по коме факат удаје, као такав, не производи никакво дејство у погледу држављанства жене.

Посматрани са теориског гледишта, од свих ових система, са разлога које смо изложили код питања стицања држављанства удајом, румунски систем изгледа најбоље и највише у стању да одговори потребама породичне хармоније (в. стр. 30).

II. — **Наше позитивно право.** — Опште правило које смо поставили, у теорији, у погледу питања о дејству удаје на држављанство жене, усвојено је код нас као позитивно-правна норма. По правилу и као редован случај, наша држављанка губи, аутоматски наше држављанство удајом за страног држављанина (§ 29). Тај престанак нашег држављанства наступа самим фактом удаје и по сили закона, па без обзира да ли је она пунолетна или не у моменту закључења брака. Ипак тај аутоматски престанак нашег држављанства самим фактом удаје закон условљава захтевом да је жена следством истог акта, т. ј. аутоматским дејством удаје, а сходно прописима односнога законодавства, стекла држављанство свога мужа. Иначе, она, и поред

удаје за лице које није наш држављанин, остаје и даље наша држављанка. То закон чини хотећи да што је могуће више спречи стварање лица без држављанства. Отуда, ако се наша држављанка уда за лице без држављанства или за лице чија држава не намеће нужно своје држављанство странкињи удајом за њеног држављанина (дакле ако се уда за лице чија је држава усвојила, у погледу стицања држављанства удајом, или румунски систем — а жена је дала изјаву да отклања аутоматско дејство удаје; или амерички систем — а жена није дала изјаву којом би изазвала аутоматско дејство удаје; или руски систем), аутоматски престанак нашег држављанства, по сили самог закона, изостаје т.ј. она ће остати и надаље наша држављанка. — Престанак нашег држављанства, уз испуњење овог захтева, у случају удаје наше држављанке за страног држављанина, је аутоматски. Потребно је само доказати да је супруг у моменту закључења брака био страни држављанин и да је жена, под условом закључења пуноважног брака, стекла, аутоматским дејством удаје, страног држављанство свога мужа, а за то дејство није потребна никаква формална одлука власти (у случају спора донеће одлуку надлежна банска управа и то путем везаног акта — §§ 48 и 49; в. и чл. 58 Уредбе који је незаконит, те према томе, као и ст. 1 § 56 не веже ни власти ни појединце). У случају, пак, поништаја брака извршном судском пресудом (одлуком), у погледу држављанства ствара се за жену стање пре брака, т. ј. она се сматра као да није ни престајала бити наша држављанка (§ 44), док доцније наступели развод брака нема утицаја на овако изгубљено држављанство.

Губитак нашег држављанства на страни наше држављанке самим фактом удаје за страног држављанина, претставља основни критериум у погледу негативног утицаја удаје на држављанство жене. Међутим, то правило о аутоматском престанку нашег држављанства путем удаје, чак и у случају испуњења допунског услова стицања држављанства мужа, није апсолутно. Наша држављанка која се удаје за страног држављанина може, без обзира да ли је она том удајом стекла или не држављанство свога мужа, изјавом датом пре закључења брака отклонити то аутоматско негативно дејство удаје, т.ј. задржати наше држављанство (или и наше држављанство, које ће и убудуће бити, за наше власти, једино релевантно — § 2). А да би то био случај, т.ј. да она и надаље, т.ј. после удаје за странца, задржи наше држављанство, потребно је да буду, у погледу изјаве о спречавању губитка нашег држављанства, испуњени ови услови:

а) изјава о задржању нашег држављанства мора бити дата, од стране наше држављанке, пре закључења брака. Та изјава може бити

уочињена у брачном уговору, дата пре склапања брака и при самом закључењу брака, и то увек у овереној форми (§ 50), а то ће рећи лично на записник пред опште-управном власти, пред матичарем или пред нотаром (јавним бележником) одн. пред посланством или конзулатом наше државе, а увек у присуству двају сведока (чл. 72; в. ближе о овоме на стр. 32). Ако је женско лице које даје овакву изјаву малолетно, т. ј. млађе од 21 годину, потребно је и одобрење законског заступника одн. тугорске власти (ст. 2 § 50).

б) овакву изјаву може дати, пред надлежном влашћу и у оваквој форми, само лично женско лице у питању, а никада преко пуномоћника. Та изјава је коначна чим је дата и може се евентуално повући само до момента закључења брака. Доцније повлачење је искључено, и жена може изгубити наше држављанство само на који други начин (отуда је пропис ст. 1 чл. 58 Уредбе незаконит). Сама изјава не мора бити позната будућем супругу, па чак и онда када је учињена кришом од њега она производи, под претпоставком испуњења свих услова, пуно дејство. Ипак, потребно је да свака таква изјава којом се отклања аутоматски губитак нашег држављанства путем удаје буде што пре достављена нашим властима (посебно првостепеној опште-управној власти на чијој се територији налази место завичајности жене — наше држављанке), како би се избегле заблуде о правом држављанству удате жене и злоупотребе тих заблуда. Закон не одређује рок коме се то мора учинити, а уредба у ставу 5 § 57 прописује да се таква изјава, ако је закључење брака извршено у иностранству, мора доставити нашем надлежном претставништву најдаље у року од осам дана. Ипак, ми мислимо да пропуштање овог рока не чини изјаву неважећом, пошто Уредба није могла да поставља оваква ограничења.

в) изјавом о отклањању аутоматског негативног дејства удаје, наша држављанка може задржати, за разлику од утицаја удаје на стицање нашег држављанства, у сваком случају наше држављанство, па без обзира на основ по коме га она има, т. ј. без обзира да ли га је она стекла по пореклу или накнадно на други начин (отуда је ст. 1 § 56 Уредбе незаконит).

Наступи ли престанак нашег држављанства фактом удаје, онда он вреди од момента удаје. У погледу ранијег времена она ће се третирати као наша држављанка, и то без обзира када се постави ово квалификационо питање. То дејство губитка нашег држављанства има колективан карактер, т. ј. оно се протеже и на њену незакониту децу уколико су она, у моменту њеног ступања у брак са странцем, млађа од 21 годину. Ипак, то колективно дејство не од-

носи се на њену већ удату кћер (§ 42), нити, у колико се она удаје као удова, на њену закониту децу (§ 45). Уз то, колективно дејство у погледу ових лица наступа само ако су и она стекла ново држављанство. Иначе не (§ 37). — У погледу садржајног дејства удаје вреди све што је речено код престанка држављанства одрицањем (§ 35; в. стр. 70).

Задржи ли наша држављанка приликом удаје наше држављанство, факат удаје остаје ирелевантан, са гледишта нашег позитивног права, за њен држављански статус. И то како у погледу њеног држављанског статуса, тако и у погледу држављанског статуса лица која је следеју у држављанском својству.

§ 5. — ПРЕСТАНАК ДРЖАВЉАНСТВА ОТСУТНОШЋУ

1. — **Појам.** — Држављанство, као један облик везе јединке и колективитета, претстављајући једну установу и производ позитивно-правног поретка, диктовано је, како у погледу свога постојања тако и у погледу свога облика и садржине, фактичним чињеницама. То ће рећи да ова веза, будући израз извесне врсте интересне заједнице између једног броја појединаца, не само да има да настане само у случају ако такав интересни изражај постоји у погледу извеснога лица (ако, дакле, то лице, по своме положају у друштву и своме социјалном држању, чини или може да чини супстрат друштва), него има и да остане само онда и у оном случају када и дакле тај интересни изражај постоји у погледу лица које је догле држављанин државе у односу на коју се посматра његов држављански статус. Конкретизација везе држављанства у погледу извеснога лица, конкретизација која се има да врши и цени с обзиром на схватање, дакле мерило вредности једне одређене државе, треба да постоји само док она заиста и значи придавање праве вредности институцији у питању. Теориски, дакле, посматрано, проблем постојања држављанске везе не показује никако особину вечности, већ, на против, налаже потребу правног формулисања и придавања односних правних последица наступелим променама у фактичким односима, наступелих промена, посматрано у крајњој линији, у односу, ове специфичке врсте, између јединке и колективитета.

Промене у односу јединке и колективитета, посебно у односу који служи као фактички израз односа држављанства, апстрактно посматране, могуће су. Да ли ће оне и у колико ће оне, као и на какав начин производити дејства и у погледу држављанства као правне институције, то има да одреди онај чинилац који је у опште позват да

регулише, као pravnu pojavu, ovaj odnos a to ће рећи колективитет у питању, дакле у нашем случају држава одн. правни поредак као оличење и израз (у области правнога збивања) ове. Отуда се већ изложена могућност промене држављанства (тачније могућност иступања и могућност прибављања држављанства) директном вољом јединке у питању, има у самој ствари схватити као поверавање, од стране заједнице, појединцу једне извесне функције која има за циљ да осигура најпотпунију и правилну примену правнога поретка. Отуда се, дакле, та могућност, појављујући се као „аутономија воље“ лица у питању, јавља у самој ствари као овлашћење позитивно-правног поретка, овлашћење које је овоме дато у циљу спровођења правнога поретка. Међутим, признајући појединцу, онда када он буде сматрао да више не треба да остане члан датадање држављанске заједнице јер га више не везује заједнички интерес, право да може (каткада, као што смо видели, и без услова истовременог прибављања другог држављанства) иступити из заједнице, колективитет је и могао и, сходно данашњем наглашеном посматрању заједничких интереса и колективитета као самосталне појаве, морао задржати за себе могућност и право да може, онда када то, сходно мерилу вредности израженом у позитивно-правном поретку, дакле сходно условима који су постављени позитивно-правним нормама, буде захтевао интерес заједнице, искључити извесна лица из заједнице. Исто онако као што се правним поретком признаје појединцу право да се, под законом предвиђеним условима, десолидаришу са својом дотадањом држављанском заједницом иступајући из ње, исто се тако, па чак и више, мора признати и самој заједници право да се и она, од своје стране, десолидарише са извесним појединцима, т. ј. да их она искључи из своје држављанске заједнице, да она, дакле, раскине држављанску везу која постоји између ње и појединца у питању. То нужно намеће сама природа односа држављанства и та се појава и могућност не може никако избећи све док постоји овакав правни склоп човечанства.

Институција раскида држављанске везе долази, дакле, као нужна последица посматрања правних установа одн. формулисања и тумачења правних прописа средством т. зв. социолошко филозофске методе. Кад и у којим ће случајевима она бити примењена, т. ј. који су разлози ради којих један колективитет-држава може да лиши свога дотадањег држављанства лице у питању, с обзиром на стање које данас постоји у погледу односа и независности држављанских правних поредака, има да одређује свака држава посебно, т. ј. сваки правни поредак може, руководећи се својим мерилем вред-

ности, да одређује, са гледишта интереса заједнице чији је он израз, када се једно лице има сматрати да, својим држањем, не испуњава више услове који се захтевају за постојање социјалног односа држављанства а услед чега се намеће и раскид одговарајуће правне везе. Отуда разноликост у погледу основа раскида држављанске везе од стране колективитета, у погледу, дакле, одузимања држављанства. Ипак, сви се они, у колико се односе на појединачно одузимање држављанства, могу поделити у две основне групе: одузимање држављанства услед одсутности и одузимање држављанства као казнена мера (које наш назива изразом одузимање држављанства). У првом случају, имајући у виду посебне обавезе, нарочито обавезу заштите, држава, без обзира да ли је то лице стекло неко друго држављанство, одузима своје држављанство лицима која су својим дугим бављењем у иностранству прекинула чак и најмањи потребан минимум везе која служи, као социјална појава, за основицу, за, дакле, оправдање правног односа држављанства, тако да се дотада постојећа конкретизација овог правног односа у погледу таквог лица показује неоснованом, безциљном. На тај начин, одузимањем држављанства из разлога одсутности, настала фактичка ситуација добија своју правну консакрацију, производећи, према томе, и своје правно дејство тек са насталом правном консакрацијом. Саме, пак, фактичке околности којима се условљава, дакле, приписује овакво одузимање држављанства, састоје се из два дела: с једне стране неодржавање потребних минимума везе, а с друге стране продуженост таквога стања кроз извешан период времена. А када су оба ова услова испуњени, онда правне последице, сходно односном позитивно правном систему, имају да наступе, па било аутоматски т. ј. без посебног индивидуалног акта надлежне власти односне државе (дакле гласом саме генералне норме), било посебном одлуком којом се конкретизује такво дејство у погледу лица у питању.

II. — Наше позитивно право. — Следујући општој идеји израженој у Науци о држављанству, идеји која истина није прихваћена од свих правних поредака, и наше законодавство познаје институцију престанка држављанства услед трајне одсутности. Хотели да искључи из држављанске заједнице сва лица која јој само формално припадају и која су се већ потпуно одродила од наше средине, наше право предвиђа не само могућност и право, него и обавезу на страни наших надлежних власти да лица, која се налазе у оваквом положају, лише нашег држављанства. А да би, у односу на извесно лице, наше држављанство престало по овом основу, потребно је да у односу на њега буду испуњени следећи услови (§ 28):

1) да је оно трајно настањено ван територије наше државе, па без обзира да ли је његово место трајног настана познато или не. Битно је да оно није настањено на нашој територији.

2) да оно за време од тридесет година није испуњавало никаквих обавеза према нашој земљи као својој отаџбини. Када ће се сматрати да је то случај, зависи од околности конкретног случаја. Стални и продужени недолазак у нашу земљу, непријављивање нашим дипломатским или конзуларним претставницима, неизвршење војне обавезе, и др., чињенице су које говоре у прилог испуњења овога услова па да, под претпоставком испуњења осталих услова, дође до престанка нашег држављанства по овом основу. Битно је, дакле, да лице у питању није у току тридесет година предузимало никакву радњу којом би посведочавало да оно није прекинуло везе са нашом средином, да оно одговара својим обавезама према нашој држави као својој отаџбини, да се оно, у крајњој линији, није одродило од наше државне заједнице.

3) да лице у питању, у моменту доношења одлуке о престанку нашег држављанства по овом основу, има најмање 51 годину живота, јер закон наређује да ће се рок од 30 година невршења обавеза према нашој држави рачунати тек од дана навршене 21 године живота лица у питању (в. и ст. 2 § 57, којим се прописује да ће се овај рок рачунати најраније од 1 јануара 1900 године).

Буду ли се у односу на извесно лице стекли сви ови услови, надлежна ће власт, по правилу по службеној дужности а и на захтев заинтересованих лица, покренути поступак ради лишења нашег држављанства ових лица. Отуда свака општина мора да у месецу октобру сваке године прегледа своју Књигу завичајника и да утврди лица која имају завичајност (одн. сажитељство) у тој општини а у погледу њих су се стекли сви услови ради одузимања нашег држављанства са разлога отсућности (првостепена опште-управна власт дужна је, у првој половини октобра сваке године, потсетити општинске власти на ову њихову дужност — чл. 52). Почетком јануара саставиће свака општина списак својих завичајника који би имали, услед испуњења услова у току претходне године, да изгубе наше држављанство услед отсућности, па ће тај списак, на месно-уобичајени начин, објавити, позивајући заинтересована лица да у року од 15 дана истакну евентуалне приговоре против одузимања нашег држављанства тим лицима. У исти мах, свака општина, мора, најкасније до 10 јануара, поднети препис ове објаве својој првостепеној опште-управној власти, која ће те спискове најдаље до 20 јануара, доста-

вити министарству унутрашњих послова ради објављивања у Службеним новинама (§ 53).

Не буду ли у року, који је одређен прогласом надлежне општине, поднесени никакви приговори у погледу испуњења услова одн. ако поднесени приговори буду одбачени, општинска власт ће својим решењем брисати та лица из списка својих завичајника, а тиме престаје и наше држављанство на страни ових лица, пошто закон изречно наређује да сваки наш држављанин мора имати завичајност у једној од наших општина (§ 3). Ту одлуку доставиће општина надлежној првостепеној опште-управној власти. Њоме лице у питању престаје бити наш држављанин, но лицима у питању даје се могућност да ту одлуку, ако налазе да се она не заснива на законским условима, измене. То је потребно зато што се одлука о губитку нашег држављанства услед отсућности доноси, по правилу, без учешћа и без знања лица у питању. Отуда она могу увек, преко првостепене управне власти, захтевати од надлежне банске управе да својим актом констатује да су чињенице које су послужиле као основ одлуке о губитку држављанства нетачне, те да се решење општинске власти о престанку држављанства има огласити за неважеће (§ 48). Тај захтев лице у питању може ставити у свако доба (Уредба наређује да то мора бити у року од 15 дана од сазнања о брисању а најкасније пет година по извршеном брисању — чл. 54; но ови су рокови незаконити јер је уредбодавац прешао границе законског овлашћења — § 63), и одлука по њему претставља један везан акт администрације, тако да је против њега дозвољена жалба на министарство унутрашњих послова а и управно-судска правна средства. Буде ли коначном одлуком, донетом по приговорима заинтересованог лица, утврђено да нису били, у моменту када је општинска власт донела решење о губитку нашег држављанства због отсућности, испуњени сви услови за пуноважно доношење таквог решења, сматра се да је то лице остало и било кроз све време наш држављанин, а решење општинске власти бива тиме стављено ван дејства.

Престанак нашег држављанства из разлога отсућности наступа решењем надлежне општинске власти о брисању лица у питању из њених завичајника, и то како на страни самих њих тако и на страни оних лица која, услед колективног дејства, следују њихово држављанство. То дејство, временски посматрано, није ретроактивно. Лице у питању сматра се да је престало бити наш држављанин тек од дана решења општинске власти (§ 29). За време до тога дана, оно се има сматрати и третирати као наш држављанин и то без обзира када би се поставило ово квалификационо питање. — То је

временско дејство губитка држављанства услед одсутности. Садржајно, пак, дејство састоји се у његовом неутрицају на правне односе и правна стања заснована пре губитка држављанства. Закон изречно прописује да губитак држављанства не ослобођа лице у питању од казних последица за учињена кривична дела и да не може нанети штете стеченим правима јавних и приватних лица са којима је оно било у правним односима (§ 35). На тај начин, и поред престанка нашег држављанства, правно стање које је постојало пре одузимања нашег држављанства због одсутности, мора бити, без штете по опште интересе и по стечена права других лица, очувано. — Најзад, по своме обиму, губитак држављанства по овом основу је колективан. Он обухвата, по своме обимном дејству, не само одсутно лице него и, у законом прописаним границама, његову децу и жену:

а) губитак нашег држављанства на страни оца повлачи и престанак нашег држављанства (по истом правном основу и истоврсно) на страни његове законите деце. Губитак нашег држављанства на страни матере повлачи и престанак нашег држављанства на страни њене незаконите деце а изузетно, ако нема оца, и њене законите деце (§ 42). Но то све под условом да су та деца на које се односи колективно дејство губитка нашег држављанства по овом основу, у моменту наступања тога дејства, т.ј. у моменту доношења одлучне одлуке општинске власти, стално настањена ван наше територије. Тај губитак држављанства на страни деце наступа, под овим условом, аутоматски са губитком држављанства на страни родитеља, па без обзира да ли је њихов родитељ стекао ново држављанство или не, да ли га она прате у том новом држављанству или не, без обзира да ли она неће тиме постати лица без држављанства. У случају да су та деца, у овом релевантном моменту, стално настањена на нашој територији, она остају, и поред престанка нашег држављанства на страни њихових родитеља, наши држављани. Но то само док се стално не иселе са наше територије, чиме они губе наше држављанство без обзира на њихово евентуално стицање новог држављанства оди. на њихово остајање без држављанства (§ 37).

б) престанак нашег држављанства услед одсутности на страни мужа, повлачи, разуме се под претпоставком да жена у тренутку губитка нашег држављанства од стране мужа има наше држављанство, и губитак нашег држављанства на страни жене која се налази у пуноважно дејствујућем браку (§ 37; в. ближе стр. 64). Но то све под истим условима под којима наступа, у оваквим случајевима,

и губитак нашег држављанства на страни деце, т.ј. под условом сталног настана у иностранству већ у моменту доношења општинске одлуке односно под условом накнадног сталног исељења из наше земље.

О могућности повраћаја нашег држављанства путем реинтеграције од стране лица која су га на овај начин изгубила, в. §§ 39, 41 и 57; в. горе стр. 52 (но то је појава која је могућа само до 31 октобра 1938 године).

§ 6. ПРЕСТАНАК ДРЖАВЉАНСТВА ОДУЗИМАЊЕМ

I. — Појам. — Одузимање нашег држављанства извесним лицима може уследследити, као што смо видели, из разлога сталне одсутности. Оно, с друге стране, може уследследити и услед тога што је лице у питању заузело извесно држање које, по схватању државе којој оно као држављанин припада, не одговара суштини везе која између ње и њега, у облику држављанства, постоји, тако да колективитет сматра за потребно, како би, по себе или по интересе чији је он израз, отклонио евентуалне штетне реперкусије које услед тога могу да настану, да томе лицу одузме своје држављанство, да, дакле, раскине везу која између њих постоји. Јер, и као правна институција и као социјални однос, држављанство садржи изванредан низ правних захтева, позитивних и негативних, дакле захтева који се манифестују било као чињење било као нечињење — пропуштање, који, изражени изречно или прећутно у односном правном поретку, леже како на страни колективитета тако и на страни јединке (у њима се, у осталом, и оличава садржина ове везе). Буде ли појединац сматрао да колективитет не испуњује према њему довољан број захтева, он може, испуњујући услове који су прописани у правном поретку, иступити из држављанства. Буде ли колективитет нашао да појединац не испуњује све захтеве који се према њему, као држављанину, постављају, он може према њему применити, према градацији важности, разне принудне мере, разне, дакле, казне, а као једна од тих, и то као једна од најбитнијих у погледу саме институције, јавља се и одузимање држављанства. У којим ће, пак, случајевима бити места примене ове институције, т.ј. када ће држава моћи да одузме лицу у питању своје држављанство, одређује се, за сваку државу, њеним позитивним правним поретком. Као такви јављају се најчешће: примање у службу стране државе без одобрења домаће државе и ненапуштање те службе ни по протеклу извеснога рока после позива упућеног таквом лицу од државе чији је оно држављанин, да ту службу

напусти; извршење каквог дела које је управљено против јавног поретка домаће државе; избегавање војне службе, итд. У свима овим случајевима, одузимање држављанства се врши путем индивидуалног акта надлежне власти односне државе, тако да факат у питању производи своје правно дејство тек са формалном правно-снажношћу, непобојношћу тога акта.

Одузимање држављанства има, по правилу и као редовна појава која је предвиђена у законима скоро свих држава, индивидуални карактер, т. ј. она се односи, онда када је конкретизована, само на једног појединца (и евентуално на чланове његове породице), повлачи, дакле, у једном моменту правног дејства само у погледу једног, и то индивидуално тачно одређеног лица. Међутим, поред индивидуалног одузимања држављанства, постоји и колективно одузимање у исти мах једном већем броју лица. Овакве појаве наступају у случајевима битних преокрета који настану у погледу организације и склопа државе у питању, тако да је оваква промена праћена и променама дотадањих мерила вредности, па дакле и променом у погледу посматрања држављанске везе. Отуда они који у даном моменту имају да формулишу природу и садржину држављанског односа, испуњујући то своје овапштење, ту своју могућност, у исти мах изречно прописују која се од лица која су раније припадала, као држављани, односно колективитету држави, неће у будуће за такав сматрати јер њихово фактичко држање не одговара релативном минимуму координације који се, како за настајање тако и за опстанак институције држављанства, у првом реду као социјалне на према томе и као правне појаве, траже. Сва, дакле, таква лица престају бити, скупо и аутоматски, држављани државе у питању и постају, у колико већ раније нису имали неко друго држављанство или у колико у међувремену нису стекли друго држављанство, лица без држављанства.

Између случајева колективног одузимања држављанства истичу се, у новије време, два. Први се тиче руских избеглица који су, услед неслагања са новоствореним стањем у Русији, напустили Русију или који би је напустили. Декретом од 28 октобра 1921 године, који је допуњен декретом од 29 октобра 1924 године, има се сматрати да је одузето руско држављанство: а) Русима који су се налазили у иностранству у моменту проглашења рата (туристи, ратни заробљеници, интернирана лица, емигранти из царског доба, чланови руских експедиционих друштава, итд.), независно од њиховог става према совјетској влади, и то по основу формалне индикације да су се непрекидно бавили, стварно, у иностранству за време више од пет година и ако нису тражили, пре првог марта 1922, било совјетски пасош било сертификат од совјетских представника у иностранству; б) Руси који су напустили Русију, без одобрења совјетске владе, после бољшевичке револуције; в) Руси који су служили у војскама које су се бориле против совјетске власти или који су учествовали, било у којој форми, у контрареволуционарним организацијама; и г) Руси који би напустили територију Савеза Руских Совјетских Република са или без одобрења совјетске власти и нису се вратили или се не врате ни после наредбе надлежних органа владе. Сва оваква лица, па било где да се она налазе и без обзира да ли је држава у питању признала садашњу руску владу, имају се сматрати да су лишена руског држављанства, да су, према томе, у првом реду апатриди или бар

да су, по правцу, у моменту наступања неког од услова који је предвиђен горњим декретом одн. у моменту издавања декрета (а претходног испуњења кога од услова који су њиме предвиђени) постали или били лица без држављанства. — Други случај колективног одузимања држављанства, претставља италијански закон од 31 јануара 1926 године, који прописује да се има сматрати: да је лишен свога држављанства онај италијански држављанин који би предузео или који би допринео да се предузме, у страниј земљи, какво дело које има за циљ да поремети јавни поредак краљевине, или које би по својој природи било такво да шкоди италијанским интересима или би утицало да смањи добар глас и престиж Италије у иностранству, и то чак и онда ако само дело не потпада под удар кривичног законика.

II. — Наше позитивно право. — Ма колико да је у теорији критикована, институција одузимања држављанства се јавља у скоро свима позитивним правима. Па тако исто и код нас. При томе, она је индивидуална, јер се односи на поједина лица и може бити примењена само у случајевима када то закон предвиђа, т. ј. престанак нашег држављанства по овом основу може наступити само са разлога које закон побраја и под претпоставком испуњења осталих услова. А као основ групе поделе ових разлога са којих може доћи до одузимања нашег држављанства, јавља се врност нашег држављанског својства на страни лица у питању:

A. — У прву групу дошли би они разлози са којих може бити одузето наше држављанство било коме нашем држављанину, т. ј. без обзира на основ по коме га он има. Ту долази одузимање држављанства због ступања у службу стране државе (§ 32). А да би са овог разлога могло бити одузето некоме наше држављанство, потребно је:

а) да се лице у питању, које је наш држављанин, налази у моменту покретања поступка за одузимање држављанства по овом основу, у служби стране државе. Та служба може бити грађанска или војна, и мора се појављивати као извршење једне јавне функције, што се има ценити са гледишта позитивног права земље у којој се та служба обавља. Према томе, под службом стране државе има се разумети не само служба код државе као централне коерситивне власти и главног носиоца јавних функција, него и служба код самоуправних и аутономних тела која, у сопственом или пренесеном кругу своје делатности, претставља обављање јавних функција (при томе може бити спорно да ли извесна служба долази у ред овако квалификованих или не; тако ће се, на пример, служба код верских аутономних организација сматрати службом у овом смислу ако се држава стара о обављању и вршењу вероисповедне функције — као код нас, а неће ако је та функција за државу индиферентна — као

у Француској; исто тако је спорно да ли и служба у Ватикану има квалитативан значај службе страниј држави — данас, мислимо, мора се на ово питање дати позитиван одговор). То ступање у службу стране државе мора бити учињено вољно (према томе ако је неки наш држављанин морао предузети, под притиском силе правног поретка стране државе, вршење какве службе, грађанске или нарочито војне, у страниј држави, не може му се одузети наше држављанство са овог разлога), и потребно је да је оно учињено према самој држави одн. државним дериватима (према томе ако неко ступи у редове побуњеника у страниј држави и као такав буде обављао неку службу, не постоји основ за одузимање нашег држављанства са овог разлога).

б) да се оно налази у служби стране државе без дозволе наших надлежних власти.

в) да је оно позвано од стране министра унутрашњих послова да ту службу напусти. Тај позив објавиће министарство два пута у нашим „Службеним новинама“ и то у размаку од два месеца. Он је, као формални услов за одузимање нашег држављанства, обавезан, и може бити како индивидуалан тако и колективан, но у овом другом случају он се ипак мора односити на једну одређену групу лица (на пр. на сва лица која се налазе у служби једне одређене државе, одн. на сва лица која се, у извесном својству, налазе у служби једне или више држава). Ако се тај позив има да односи и на лица која се налазе у служби стране државе по одобрењу наших власти, онда је потребно да то у њему буде посебно наглашено како би се он схватио као истовремено опозивање раније датог одобрења, јер ће се иначе сматрати да се он на оваква лица не односи.

г) и да је то лице, и поред позива да напусти службу стране државе, остало у тој служби. При томе закон, да би дао могућности лицу у питању да сазна за тај позив и да уреди своје ствари, оставља рок од два месеца после другог објављивања позива у Службеним новинама у коме то лице треба да напусти службу стране државе или бар да се обрати нашим властима да му оне помогну да би ту службу могло да напусти. У случају да су ова лица ступила у службу стране државе по одобрењу наших власти, а рок њиховог оставка није био одређен у томе одобрењу, онда ће се тај рок и за њих рачунати од дана другог објављивања позива, ако тај позив, изречно, садржи и опозивање одобрења. Буде ли у одобрењу за ступање у службу стране државе одређен рок до кога се може остати у тој служби, а страна држава захтева од лица у питању испуњење тога рока, онда ће се овај рок од два месеца рачунати од дана протекла

рока одређеног у одобрењу (то не спречава да држава може и пре протекла овог рока повући своје одобрење, но неодазивање овом превременом позиву не би могло послужити као разлог одузимања нашег држављанства по овом основу).

Б. — У другу групу дошли би они разлози са којих може бити одузето наше држављанство лицима која су стекла наше држављанство прирођењем, т. ј. која су постала наши држављани на основу §§ 11—20 Закона о држављанству (према томе лица која су накнадно стекла наше држављанство по сили закона, на пр. удајом, не спадају у круг ових лица). Ту долази одузимање држављанства због рада против интереса наше државе (§ 33). А да би са овог разлога могло бити одузето некоме прирођеном држављанину наше држављанство, потребно је:

а) да је лице у питању учинило ма коју од радња за које закон сматра да су, у опште, штетне по нашу државу, а међу којима он таксативно набраја: 1) дело учињено на штету правног поретка и на штету унутрашње или спољне безбедности наше државе; 2) напуштање наше државе с намером да се избегне војна служба или каква друга јавна службена дужност која постоји у нашој земљи; 3) налажење у служби шпијунаже у прилог стране државе; 4) помагање тежњи које су наперене против права и националних интереса наше државе. — Константација испуњења кога од ових дела спада у надлежност министарства унутрашњих послова, и при томе ће се оно, по правилу, обраћати на одлуку кривичних судова, но то није апсолутно нужно. Ипак, та констатација, као у осталом и констатација испуњења свих других услова за одузимање држављанства, подлежи оцени Државног савета ако против одлуке министарства, као што је то допуштено, буде изјављена тужба.

б) да се наша држава налази, у моменту када је неко од наведених дела учињено, у ратном стању са извесном државом. При томе је битно да је дело учињено за време трајања ратног стања, а сама одлука о одузимању нашег држављанства по овом основу може бити донета и после престанка ратног стања.

в) да је наш прирођени држављанин, који је у означено време извршио које од наведених дела, т. ј. у погледу кога се поставља питање одузимања држављанства по овом основу, пре него што је постао наш држављанин, био држављанин државе са којом се наша држава налази у ратном стању у време када је извршио које од наведених дела. При томе је свеједно када је он био држављанин те државе и по коме основу, т. ј. да ли је он то био непосредно пре

прирођења у наше држављанство или раније, т. ј. да ли је у међувремену имао и још које страног држављанство.

У случају да у односу на неког нашег држављанина буду испуњени услови за одузимање нашег држављанства, министарство унутрашњих послова може покренути поступак ради примене ове казнене мере према лицу у питању. Да ли ће оно то и учинити и када ће учинити, зависиће од оцене конкретног случаја са гледишта општих интереса наше државе. На тај начин, да ли ће се по овом основу одузети наше држављанство неком лицу, то зависи од дискреционе оцене наше надлежне власти (отуда се и административни поступак покренут у овом циљу може увек обуставити). Сама, пак, одлука о одузимању нашег држављанства по овом основу, онда када је административна власт нашла да треба то учинити, претставља везани акт администрације, т. ј. може се донети само ако су и када су испуњени сви услови за примену прописа о одузимању држављанства, тако да је против те одлуке допуштена тужба на Државни савет (§ 18 Закона о Државном савету и управним судовима).

У погледу поступка око доношења одлуке о одузимању нашег држављанства, постоји разлика између поменуте две групе случајева овог одузимања. И у једном и у другом случају, поступак покреће, иницијално или по захтеву неке друге наше власти, министарство унутрашњих послова. Ако је у питању одузимање држављанства због ступања у службу стране државе (§ 32), пошто буду објављени позиви преко Службених новина, министар унутрашњих послова донеће решење, које ће се, ако гласи на одузимање држављанства, објавити преко Службених новина (ст. 3 § 32). Ако је, пак, у питању одузимање држављанства због рада против интереса наше државе (§ 33), министарство ће, пошто прикупи потребне податке, доставити цео предмет на решење министарском савету, па ће онда, ако његова одлука гласи на одузимање држављанства, министар унутрашњих послова, који је везан том одлуком, издати решење у томе смислу, које ће се објавити у Службеним новинама (ст. 2 § 33; чл. 63 и 64).

Престанак нашег држављанства одузимањем наступа са решењем министра унутрашњих послова. То дејство, временски посматрано, није ретроактивно. Лице у питању сматра се да је престало бити наш држављанин тек од дана решења министра. За време до тога дана, оно се има сматрати и третирати као наш држављанин и то без обзира када би се поставило ово квалификационо питање. — То је временско дејство губитка држављанства одузимањем. Садржајно, пак, дејство састоји се у његовом неутрицају на

правне односе и правна стања заснована пре губитка држављанства. Закон изречно прописује да губитак држављанства не ослобађа лице у питању од казних последица за учињена кривична дела и да не може нанети штете стеченим правима јавних и приватних лица са којима је оно било у правним односима (§ 35). На тај начин, и поред престанка нашег држављанства, правно стање које је постојало пре одузимања држављанства, мора бити, без штете по опште интересе и то стечена права других лица, очувано. Осим тога, лица којима буде одузето наше држављанство због рада против интереса наше државе (§ 33), и то само она, губе сва своја права која проистичу из јавно-правних односа према нашој држави (на пр. право на принадлежности, и др.; отуда ће министарство унутрашњих послова известити надлежног наредбодавца о наступању оваквог случаја — чл. 65), и не могу никада у будуће стећи наше држављанство природњем (§ 36, где се појам природње има схватити у ширем смислу). — Најзад, по своме обиму, губитак држављанства одузимањем, пошто се јавља као једна казнена мера, је индивидуалан, т. ј. односи се само на лице према коме су испуњени сви услови за одузимање држављанства. Министар унутрашњих послова може проширити то дејство и на жену и на малолетну децу нашег држављанина коме се одузима наше држављанство (разуме се под претпоставком да су и они, у томе моменту, наши држављани), но то само у случају ако и у погледу њих, сваког индивидуално, постоје услови које закон предвиђа за одузимање држављанства. Према томе, то проширење обимног дејства није ништа друго до ново одузимање, тако да се оно има ценити као самостално решење чак и онда ако је оно изражено у истом акту са решењем о одузимању држављанства мужу односно родитељу (§ 34).

ТРЕЋИ ДЕО

ПРВОБИТНО ФОРМИРАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКОГ ДРЖАВЉАНСТВА

Сва до сада изложена правила о стицању и губитку нашег држављанства односе се на случајеве који ће се јављати под владом Закона о држављанству, т. ј. по њима ће се одређивати држављанство лица у погледу којих се појави која од чињеница правно-релевантних за држављански статус почев од дана када Закон о држављанству добије обавезну снагу, т. ј. од 1 новембра 1928 године (§ 64), па до дана када би он био укинут или измењен. Почев од овога дана, свако ново стицање или губитак држављанства моћи ће уследити само сходно редовним начинима који су овде изложени као позитивно-правне институције. Међутим, тиме је само регулисано како ће и када ће моћи доћи у будуће до конституисања одн. престанка нашег држављанског својства на страни извесних лица одн. како је до тога долазило од 1 новембра 1928 године до данас и како ће се то и даље догађати. Потребно је, с друге стране, утврдити која се све лица имају одн. која су се све лица имала сматрати нашим држављанима на дан ступања на снагу овог закона, т. ј. на дан 1 новембра 1928 године, како би на тај начин био тачно утврђен почетни обим домашаја нашег држављанства, те у погледу кога би имале у позитивном или негативном смислу, т. ј. проширујућем или сужавајућем смислу, да буду вршене промене по изложеним правилима о редовном стицању или губитку нашег држављанства. Потребно је, дакле, утврдити статички обим нашег држављанства на дан ступања на снагу Закона о држављанству како би могло бити, у било коме доцнијем моменту, утврђено његово динамичко стање с обзиром на његов развој по правилима о редовном стицању или губитку нашег држављанства.

Удовољавајући овој потреби, и наш Закон о држављанству садржи, у својим прелазним одредбама — § 53, 55, 56 и 62, — прописе

о обиму нашег држављанства на дан његовог ступања на снагу, т. ј. прописе о томе ко се све имао на дан 1 новембра 1928 године сматрати држављанином Краљевине Југославије. При томе, ради њиховог лакшег одређивања, сва се ова лица, с обзиром на основ по коме су она имала одн. стекла даном 1 новембра 1928 године наше држављанство, могу поделити у четири групе: лица која су стекла наше држављанство фактом уједињења (§ 53 т. 1 и § 55); лица која су стекла наше држављанство на основу уговора о миру одн. на основу других међународних уговора (§ 53 т. 2 и § 62); лица која су стекла наше држављанство одлуком наших власти, а путем прирођења, до момента ступања на снагу Закона о држављанству (§ 53 т. 3); лица која су стекла наше држављанство по самим прелазним наређењима овог закона (§ 53 т. 4—10). Свакој од ових група лица посветићемо посебан параграф, а на крају овог дела биће изложена, у одвојеном — петом — параграфу, негативна одступања, т. ј. која се лица, од оних која долазе у поменуте четири групе, имају изузети јер је на њиховој страни, у међувремену до 1 новембра 1928 године, престао наш држављански однос, дакле која су у међувремену престала бити наши држављани, те која не улазе у статички обим постојећих, као стално утврђени, на дан ступања на снагу Закона о држављанству.

§ 1. — ЛИЦА КОЈА СУ СТЕКЛА НАШЕ ДРЖАВЉАНСТВО ФАКТОМ УЈЕДИЊЕЊА

Стварањем Краљевине Југославије у њен оквир ушле су, као целине, пређашња Краљевина Србија и пређашња Краљевина Црна Гора. Даном уједињења ове две државе су престале да постоје, претопивши се у Краљевину Југославију. Отуда се као држављани Краљевине Југославије, у смислу т. 1 § 53 Закона о држављанству, имају сматрати сва лица која су на дан уједињења, дакле на дан 1 децембра 1918 године, имала, по било коме основу, држављанство било пређашње Краљевине Србије било пређашње Краљевине Црне Горе. При томе њихово стицање југословенског држављанског својства са даном уједињења, т. ј. њихово постајање југословенским држављанима тим даном, је императивно и без изузетка, т. ј. без могућности спречавања одн. моментаног наступања овога дејства, а што је свакако разумљиво када се има у виду чињеница да су у питању држављани држава које су у потпуности нестале.

Према томе, чим се у погледу извесног лица буде утврдило да је оно, на основу прописа српског или црногорског права, и то само

на основу тих прописа па без обзира да ли је оно на основу прописа неке друге државе могло имати и друго држављанство, било српски или црногорски држављанин, то лице ће се сматрати да је даном уједињења постало југословенски држављанин, и то, у смислу §-а 2, уз искључење, за наше власти, било кога другог држављанства. Међутим, установљење ове чињенице је лако ако су у питању лица која су била држављани Србије и Црне Горе у време пре турског рата из 1912 године одн. лица која су била настањена на тадањој територији Србије и Црне Горе, а која су то остала и до дана уједињења. Теже је у погледу становника некадашњих крајева турске царевине који су после ратова од 1912 и 1913 године присаједињени Србији и Црној Гори, који су, према томе, ушли и у састав Југославије. То стога што, после анексије ових крајева Србији и Црној Гори, није било, ни међународним уговорима ни прописима српског одн. црногорског права, регулисано питање држављанства становника анектираних области, тако да није било тачно утврђено која су од ових лица стекла српско одн. црногорско држављанство, те која би, задржавајући га до дана уједињења, постала југословенски држављани тим даном.

Као што је познато, после рата од 1912 године, са Турском је био закључен уговор о миру у Цариграду, који је садржавао одредбе о држављанству становника уступљених крајева. Међутим, тај уговор није био, због објаве Светског рата, ратификован, тако да није постао позитивно-правни пропис. После Светског рата, савезници су закључили са Турском прво уговор о миру у Севру, па доцније, пошто је тај уговор био анулиран доласком новог режима у Турској, нови уговор у Лозани, који истина садржи прописе о држављанству становника анектираних области, но који не представља за нас позитивно-правну норму пошто га наша држава није ни до данас ратификовала. Доцније је наша држава закључила са Турском уговор о миру, но у њему нема прописа о регулисању држављанства становника области које су припадале, пре 1912 године, турској царевини а које су ушле у састав наше државе. Имајући у виду овакво стање, а да би омогућио пуну примену правила израженог у т. 1 § 53 Закона о држављанству, наш закон садржи — у §-у 55 — посебне прописе о држављанству становника некадашњих крајева турске царевине који су после ратова од 1912 и 1913 године присаједињени Србији или Црној Гори одн. нашој држави. При томе он непосредно регулише стицање југословенског држављанства од стране ових лица, но он тиме у исти мах регулише, посредно, и њихово претходно стицање српског или црногорског држављанства,

преко кога су само ова лица постала југословенски држављани, тако да се пропис § 55 има посматрати као претходна допуна и омогућавање примене прописа из т. 1 §-а 53 Закона о држављанству. А то је важно ради одређивања држављанског својства ових лица, т. ј. становника некадашњих области турске царевине који су, у смислу § 55, постали југословенски држављани, у међувремену од дана анексије тих области па до 1 децембра 1918 године.

Да би један становник некадашњих крајева турске царевине, који су после ратова од 1912 и 1913 године присаједињени Србији и Црној Гори, био сматран нашим држављанином, потребно је да се у погледу њега стеку три услова:

1) да је он био, у колико је у питању становник области која је припала Србији, житељ које општине на тој територији и то на дан 25 августа 1913 године одн. да је то био на дан 8 новембра 1913 године уколико је у питању становник области која је припала Црној Гори. Као житељи једне општине имају се сматрати она лица која имају место сталног пребивалишта у тој општини, која, дакле, имају у њој свој домицил или бар, ако у опште немају домицила, своје место настана. При томе је без значаја вера и националитет лица у питању. Битно је да је он, у одређени дан, био житељ једне од општина налазећих се на територији која је анектирана у нашу корист.

2) да је он остао то, т. ј. да је остао и даље житељ једне општине на територији анектираној у нашу корист, све до 1 децембра 1918 године. При томе је свеједно да ли је он своје житељство задржао до 1 децембра 1918 године у истој општини у којој га је имао на дан анексије (25 августа 1913 одн. 8 новембра 1913) или у некој другој налазећој се на нама присаједињеној територији. Битно је да је он сачувао кроз све ово време своје житељство на нама припалој територији, па било у којој општини налазећој се на тој територији.

3) да је то лице било турски држављанин на дан анексије, т. ј. да је оно било турски држављанин на дан 25 августа 1913 године одн. 8 новембра 1913 године.

Сва лица која испуњавају ове услове имају се, за наше власти, сматрати искључиво нашим држављанима, па без обзира да ли их случајно и која друга држава не сматра за своје држављане (§ 2). При томе она се сматрају југословенским држављанима од дана уједињења, т. ј. од 1 децембра 1918 године, а српским одн. црногорским држављанима од дана анексије, т. ј. од 25 августа 1913 одн. од 8 новембра 1913 године (тако да се сада најбоље види допуноски ка-

рактер прописа из §-а 55 у односу на пропис т. 1 §-а 53 Закона о држављанству). Уз то да нагласимо да се ови држављани, по својој правном положају, имају третирали као држављани по пореклу а не као прирођени држављани, јер је њихово стицање нашег држављанства уследило по сили самог закона (слично као код удаје).

То је правило. Међутим од овог основног правила закон предвиђа и два изузетка: један позитиван, т. ј. у нашу корист, и други негативан, т. ј. на нашу штету:

а) позитиван изузетак односи се на лица која су, после анексије у нашу корист, иако турски држављани, напустила територије које су нама припале и иселила се у Бугарску, тако да нису била житељи ни једне наше општине на дан уједињења, т. ј. на дан првог децембра 1918 године. Тај се, дакле, изузетак односи на лица која између горња три услова не испуњавају другонаведени. Тај недостатак ова лица могу отклонити тиме што би се вратила у нашу земљу у року од три године дана од ступања на снагу Закона о држављанству, т. ј. најдаље до 31 октобра 1931 године. При томе, под претпоставком да она испуњавају први и трећи услов, ова лица, без обзира на веру и националитет, самим фактом сталног повратка у нашу земљу у предвиђеном року од три године постају наши држављани, и то са ретроактивним дејством, т. ј. изједначају се у свему са осталим лицима која су остала житељи неке наше општине непрекидно од дана анексије па до 1 децембра 1918 године: она се сматрају југословенским држављанима од дана уједињења, а српским и црногорским држављанима од дана анексије. Одлука коју би по овом питању донео министар унутрашњих послова (ст. 3 § 55; чл. 82) има само декларативан карактер и претставља један везан акт администрације против кога је допуштена употреба управно-судских правних средстава. Уз то, њено деклараторно дејство је, као што смо рекли, ретроактивно. — На тај начин, применом овог позитивног изузетка проширује се обим српских или црногорских одн. југословенских држављана у односу на обим који настаје само применом општег правила.

б) негативан изузетак односи се на несловене који су, применом општег правила из §-а 55, постали наши држављани а који би желели да од себе отклоне наше држављанско својство. Сва лица несловенске народности која су, као становници у нашу корист анектираних области бивше турске царевине, постали наши држављани, па су то још увек, имају права да се одрекну тако стеченог нашег држављанства путем изјаве дате у томе смислу. Та изјава, која мора бити изречна, може бити дата у року од десет година од дана ступања на снагу Закона о држављанству, т. ј. може бити дана нај-

даље до 1 новембра 1938 године. Она може бити учињена пред надлежном првостепеном општом управом влашћу или код којег нашег дипломатског односно конзуларног претставништва на страни (ст. 4 § 55) а о њеној евентуалној пуноважности одлучује надлежни бан путем везаног акта администрације. Једном учињена она има за последицу да су таква лица престајала да буду сматрана за наше држављане (па без обзира да ли она у томе моменту имају које друго држављанство) и то почев од момента пуноважно учињене изјаве а не и ретроактивно, тако да ће се она од дана анексије па до дана уједињења третирати како српски одн. црногорски држављани, а од дана уједињења па до дана давања изјаве о одрицању од нашег држављанства као југословенски држављани. — Лица која се буду користила овом могућношћу и даду изјаву о одрицању од нашег држављанства, дужна су иселити се из наше државе у року од једне године од дана учињене изјаве, при чему ће моћи слободно од сваке дажбине понети собом сва своја покретна добра (ст. 6 и 7 § 55; чл. 83). Не учине ли она то у овом року, њихова изјава остаје у важности и производи дејства, т.ј. она остају за нас странци, те према њима могу бити предузимане све мере као и према осталим странцима (посебно протеривања) и у случају доцнијег иселења не могу се користити оним повластицама које би им припадале да су се иселили у року од године дана од учињене изјаве. — На тај начин, применом овог негативног изузетка ограничава се обим југословенских држављана (не и српских или црногорских, јер на њега не утичу ове изјаве о одрицању од нашег држављанства, пошто оне немају ретроактивно дејство) у односу на обим који настаје само применом општег правила.

Према томе, сви држављани Србије и Црне Горе, па било да су они стекли то држављанство по ранијим правилима о држављанству Србије и Црне Горе, било да су га стекли применом општег правила и позитивног изузетка у смислу §-а 55 Закона о држављанству, постали су југословенски држављани на дан уједињења, па према томе су ушли у статички обим југословенског држављанства на дан ступања на снагу Закона о држављанству, уколико нису у међувремену, сходно §-у 56, изгубили наше држављанство (в. излагања у §-у 5 овог дела). Од њих треба исто тако издвојити и лица која су се, користећи се негативним изузетком у смислу §-а 55 Закона о држављанству, одрекла нашег држављанства, но она су, с обзиром да изјава о одрицању од нашег држављанства нема ретроактивно дејство, била наши држављани на дан ступања на снагу Закона о држављанству, па су према томе улазила у статички обим југословенског држављанства с обзиром на стање тога дана.

§ 2. — ЛИЦА КОЈА СУ СТЕКЛА НАШЕ ДРЖАВЉАНСТВО НА ОСНОВУ МЕЂУНАРОДНИХ УГОВОРА

1. — **Појам.** — Држављанство је правни израз интересне заједнице између појединца и државе. Постојање те интересне заједнице оличава се преко многих спољних околности које служе као основе њеног одређивања и као докази њене егзистенције. Међу тим спољним околностима, везаност за територију државе у питању има посебног значаја. Отуда је већ у најстарије време изнето мишљење да промена територијалног суверенитета може и треба да утиче на држављанство лица везаних за територију у питању, дакле становника те територије. Заснивањем суверене власти друге државе на територији у питању, настаје промена у погледу интересне заједнице која служи као социолошко-фактички израз држављанског својства, тако да се у Науци о држављанству данас прихвата као опште усвојено правило да анексијом извесних територија лица везана за ту територију, дакле становници тих територија, стичу држављанство државе у чију је корист анексија извршена а губе држављанство државе којој су раније припадале те територије. Све то, разуме се, под претпоставком да су та лица у опште била држављани државе која је вршила суверену власт на анектираним територијама пре анексије.

Анексија утиче, позитивно и негативно, на држављанство становника анектираних области који су били држављани државе на чију је штету анексија извршена. То је данас опште усвојено правило. Међутим, у теорији је спорно у погледу којих све лица има утицаја анексија, т. ј. која се све лица, и ако држављани, имају сматрати становницима анектираних области, па према томе постати држављани државе у чију корист је извршена анексија тих области. Пет су критериума изнети до сада у теорији по којима би се имала одређивати лица на страни којих, услед извршене анексије, настаје промена држављанства и то:

1) домицил на анектираној територији, по коме би постала, фактом анексије, држављани државе кориснице сва она лица која су, као држављани раније суверене државе, имала свој домицил на анектираној територији, па без обзира где су рођена и где се налазе у моменту анексије. При томе, извесни аутори повлаче разлику између вољног и законског домицила, те хоће да на овој разлици одреде обим евентуалног права опције.

2) рођење на анектираној територији, по коме би остала, фактом анексије, држављани државе кориснице сва она лица која су,

као држављани раније суверене државе, рођена на анектираној територији, па без обзира где она имају свој домицил или где се налазе у моменту анексије. У прилог овог критериума наводи се чињеница тесне појавне везе између држављанства и рођења као детерминирајућег факта држављанског својства.

3) домицил или рођење на анектираној територији, по коме би постали, фактом анексије, држављани државе кориснице како она лица која су, као држављани раније суверене државе, имала свој домицил на анектираној територији, тако и она која су рођена на анектираној територији, па без обзира где су рођена оди. где им је домицил, или где се налазе у моменту анексије. По овом критериуму имамо кумулацију, паралелну и међусобно независну, ове две чињенице: домицил и рођење на анектираној територији, тако да он долази до примене у случају националне експанзије државе у чију се корист врши анексија.

4) домицил и рођење на анектираној територији, по коме би постала, фактом анексије, држављани државе кориснице само она лица која су, као држављани раније суверене државе, имала свој домицил на анектираној територији а која су на тој територији била и рођена. И по овом критериуму имамо кумулацију ове две чињенице: домицил и рођење на анектираној територији, но та кумулација је конјуктивна, т. ј. држављанима нове државе постају само она лица у погледу којих се стеку обе ове чињенице.

5) завичајност оди. чланство у једној општини на анектираној територији, по коме би постала, фактом анексије, држављани државе кориснице сва она лица која су, као држављани раније суверене државе, имала своју завичајност на анектираној територији, па без обзира где им је домицил или где су рођени. Разуме се да је овај критериум применљив само у погледу држава које у опште познају установу завичајности (на пр. Швајцарска, Аустрија, Чехословачка, Мађарска, Југославија).

Који је од ових критериума најбољи, тешко је рећи. Сваки од њих има својих позитивних и негативних страна, но ипак у теорији се предност даје домицилу као чињеници одређивања лица у погледу којих ће анексија производити дејства у односу на њихов држављански статус. Конкретни случајеви регулисања држављанства становништва анектираних области показали су да је сваки од овде изложених пет основних критериума, заједно са евентуалним комбинацијама елемената више њих, применљив и у пракси могућ. Али је њихова примена показала да се увек мора, па ма који од поменутих критериума био усвојен, оставити могућности лицима која би, по

основу усвојеног критериума, имала, као становници анектиране територије, да стеку ново држављанство или да, зато што не долазе под удар усвојеног критериума, задрже своје дотадање држављанство, да та лица, својом вољом, било задрже своје дотадање оди. које друго држављанство, или да стеку ново држављанство државе кориснице. Јер, регулисање утицаја анексије на држављанство становника анектираних области врши се с обзиром на просечан интерес највећег броја заинтересованих лица и с обзиром на просечан интерес обеју држава у питању, а посебно државе кориснице. А тај општи критериум, као израз просечног интереса, може да не одговара интересима свих лица онда када се они појединачно посматрају. Зато је потребно омогућити изузетке од општег критериума, како би правно регулисање институције држављанства у случају анексије одговарало и конкретним ситуацијама и како би се отклонила свака штета по интересе појединаца од којих није зависило наступање насталог стања. А та могућност корекције пружа се установом опције.

Опција је право оди. могућност пружена становницима анектираних територија да у односу на себе отклоне, позитивно или негативно, примену општег правила о утицају анексије на њихово држављанство. Као таква, опција се може јављати било као право било као могућност. Као право она се јавља онда када извесно лице, које испуњава све прописане услове, има права да, путем опције, прибави или отклони једно од држављанстава држава у питању и то различито од оног које би му припало применом општег правила о утицају анексије на држављанство, тако да решење власти донето овим поводом претставља везани акт администрације. Као могућност опција се јавља онда када изјава заинтересованог лица о чињењу, у погледу њега, изузетка од општег правила о утицају анексије на држављанство, производи пуно правно дејство тек ако се са њом сложи и надлежна власт државе у питању, тако да решење власти донето овим поводом претставља дискрециони акт администрације. — Опција је, у односу на државу корисницу, позитивна онда када неки од становника анектираних области, који није применом општег правила постао њен држављанин, то постане путем опције. Она је негативна када то лице може, путем опције, отклонити у погледу себе иначе оправдану примену општег правила по коме би постало држављанин државе кориснице, тако да оно не стече то ново држављанско својство оди. да га за у будуће отклони, све према томе од кога момента буде опција производила дејство.

По начину свога вршења опција може бити изречна или прећутна. Она је изречна када буде учињена путем изјаве дате пред влашћу надлежне државе, тако да њена пуноважност зависи од формалности изјаве. Она је прећутна онда када је за произвођење њеног дејства довољно предузимање и само конклюдентних радњи из којих би се могло закључити њено предузимање (на пр. само исељење). Која ће од ова два начина бити употребљен, то зависи од регулисања сваког конкретног случаја анексије, а са теориског становишта изречна опција има предност због извесности и сигурности које пружа, но при томе треба да буде регулисано и у коме облику и пред властима које од држава у питању мора да буде дата изјава о коришћењу правом одн. могућношћу опције, као и да буде одређен моменат дејства опције у погледу држављанства лица у питању (т. ј. да ли опција има ретроактивно дејство или не).

Најзад, ако у извесном случају буде усвојена изречна опција, она се може јављати било као проста било као квалификована опција. Прва постоји онда, када се поступак коришћења опцијом завршава са давањем изјаве одн. са њеним усвајањем у случају ако се опција јавља не као право већ као могућност. Никакве даље радње нису прописане да имају да следе учињеној одн. усвојеној изјави. На супрот томе, код квалификоване опције, самим давањем одн. усвајањем изјаве не завршава се поступак око потпуног дејства опције. Лице које се користило опцијом, ако је она, у односу на државу на чијој је територији то лице настањено, негативна, има да се исели из те државе, у одређеном року, у државу за коју је оптврало или у коју трећу државу. При томе, оно ће уживати специјалне повластице при исељењу у погледу превоза, царина, извоза девиза и др. Ипак, ово исељење код квалификоване опције није битно за пуноважно дејство опције. Опција је произвела пуно дејство са учињеном одн. усвојеном изјавом, а то што би лице у питању пропустило да се у одређеном року исели може имати само других, посредних последица. Оно ће се, после протекла овог рока третирати као сваки други странац (посебно може бити протерано) и у случају да се по његовом протеклу исели или се буде морало иселити из државе према којој је опција имала негативан карактер, оно се неће моћи користити оним повлашћима које су му биле осигуране да се иселило у одређеном року. На тај начин овај рок за исељење код квалификоване опције има, у односу на лице у питању, двојак карактер: заштитни, јер оно не може бити, сем случајева велике државне нужде, приморано да се пре протекла тога рока исели; отежавајући, јер се оно не може, при исељењу учињеном после тога рока,

користити повлашћима које су иначе загарантоване да је исељење уследило унутар рока.

II. — Наше позитивно право. — По завршетку Светског рата, велики део бивше Аустро-Угарске и једна мала област Бугарске ушли су у састав Југославије. На другој страни, створене су нове државе и проширене старе у односу на аустро-угарску територију, тако да се све јављају као државе-наследнице. Између самих држава наследница долазило је у току времена до парцијалних територијалних разграничења и уступања, тако да се поставило питање утицаја свих ових територијалних промена на држављанство становника ових територија: проблем њиховог држављанског својства. Тај проблем је, у односу на друге случајеве анексије, утолико тежи и многостранији што је у исти мах нестало и Аустро-Угарске као дотадање суверене државе на овим областима, тако да се он манифестује не у релацији између државе која се користила анексијом и државе на чију је штету она извршена, већ у релацији једне државе-наследнице према свима осталим државама-наследницама.

Уговорима о миру и другим доцнијим међународним споразумима регулисано је питање држављанства становништва бивше Аустро-Угарске. Ти уговори су постали наши закони, те претстављају позитивно-правне изворе нашег права о држављанству. При томе, свака држава, па према томе и наша, преко својих надлежних органа врши примену ових прописа, утврђујући која се све лица по основу ових прописа имају сматрати њеним држављанима (са изузетком међународног решавања спорова који би настали око примене уговора о миру). Отуда ћемо ми изложити статичко стање нашег држављанства заснованог по основу међународних уговора, имајући у виду само чињеницу да ли се једно лице има или не сматрати нашим држављанином, па без обзира да ли га и нека друга држава-наследница, због другачијег схватања и тумачења ових извора, сматра својим држављанином одн. да ли то лице не остаје, за нас, апатрид — лице без држављанства.

A. — Држављани бивше Аустро-Угарске који су постали наши држављани. — Све међународно-правне норме којима је регулисано питање држављанства ранијих држављана бивше Аустро-Угарске, можемо поделити у три групе. У прву групу би дошли уговори о миру закључени са Аустријом и Мађарском заједно са нашим аутономним прописима односећим се на остварење њихових клаузула о држављанству у оквиру нашег правног поретка. У другу групу би дошли уговори које је наша држава закључила, у циљу регулисања

питања држављанства, са Италијом, а посебно поводом поделе територија некадање независне Ријечне државе. Најзад, у трећу групу би дошли наши споразуми са Румунијом закључивани приликом померања заједничке границе. Прописи сваке ове групе биће посебно изложени. Но при томе да нагласимо да се као претходно поставља још и питање могућности и обавезности клаузула о држављанству које су садржане у Уговору о заштити мањина (Службене новине од 19 јуна 1920 год.), а које стоје у очигледној несагласности са системом који је усвојен у Сен-Жерменском и Тријанонском уговору о миру. Регулишући по два у основу различита критериума питање држављанства ранијих држављана бивше Аустро-Угарске, прописи ова два уговора, онда када би се применили једновремено, значили би у самој ствари примену прописа Уговора о заштити мањина уз свођење могућности примене прописа Уговора о миру на врло незнатну меру. Отуда су се, код питања односа ове две групе норми тичућих се исте материје, појавила два мишљења: по једном (Dr. Alfred Kramer, Alfred Brustlein) имају се применити норме обеју група, па без обзира на њихову основну, систематску нескладност; по другом (Др. Михаило Константиновић, Др. Милан Бартош) имају се применити само норме Уговора о миру, јер су оне задржале своју искључиву важност у смислу прве реченице чл. 3 Уговора о заштити мањина: „Са резервом ниже поменутих уговора, . . .“ а у прилог тога говори и мишљење Врховног савета савезничких сила (в. Konstantinovitch: Die Staatsangehörigkeit in Jugoslawien unter besonderer Berücksichtigung der Friedensverträge, у Ostrecht, 1926, S. 794—799). Ако се има у виду да су Сен-Жерменски и Тријанонски уговори о миру закључени непосредно са Аустријом и Мађарском и ако се узме у обзир да се у тим уговорима налази *sedes materiae* и систематски обрађено и регулисано ово питање, онда нам ово друго гледиште изгледа тачно, те се отуда Уговор о заштити мањина, који би иначе могао да одговара националном експанзитету и да прошири обим наших држављана без обзира да ли не би тиме увећао број лица са вишеструким држављанством, не појављује у нашој систематици као извор позитивног држављанског права.

1. — Уговори о миру са Аустријом и Мађарском.

Као основни критериум за одређивање држављанства држављана бивше Аустро-Угарске узета је како по гласу Сен-Жерменског тако и по гласу Тријанонског уговора о миру, чињеница завичајности у једној општини на територији бивше Аустро-Угарске а у одређеном моменту. Тај основни критериум, ради придавања вези држављанства пуног стварног значаја, корегран је, допуњен је, и то у

односу на једну одређену државу-наследницу, позитивно или негативно, другим чињеницама које могу послужити као основе одређивања држављанског својства једног одређеног лица држављанина бивше Аустро-Угарске. Те чињенице су било националитет лица у питању, било његово раније завичајно право, било његов посебан однос према Италији као држави-наследници. Отуда ћемо и ми, излажући наше позитивно право о држављанству, и то о држављанству које је стечено на основу уговора о миру и као такво остало до 1 новембра 1928 године, изложити најпре основно правило, критериум по коме су држављани бивше Аустро-Угарске стекли наше држављанство, а затим и, по основи других чињеница, позитивна и негативна одступања, т. ј. одредити лица која се имају додати кругу лица образованом применом основног правила, као и лица која се имају издвојити из овог круга наших држављана.

Од лица која су била држављани бивше Аустро-Угарске постала су, по гласу уговора о миру, наши држављани она која су на дан 1 јануара 1910 године имала своје завичајно право у некој општини бивше Аустро-Угарске која је територијално припала нама а која су сачувала непрекидно то завичајно право до дана ступања на снагу односнога уговора о миру, т. ј. која су га сачувала до 16 јула 1920 године (ако је у питању лице које је имало завичајно право на територији која је припадала аустријској половини бивше Аустро-Угарске) одн. до 26 јула 1921 године (ако је у питању лице које је имало завичајно право на територији која је припадала угарској половини бивше Аустро-Угарске). Сва ова лица су постала, даном ступања на снагу Сен-Жерменског одн. Тријанонског уговора о миру, дакле, даном 16 јула 1920 одн. 26 јула 1921 године, наши држављани и то су била и на дан ступања на снагу Закона о држављанству, т. ј. на дан 1 новембра 1928 године, уколико у међувремену није дошло до промене њиховог држављанског статуса (т. 2 § 53, чл. 70 и 76 Сен-Жерменског уговора о миру, чл. 61 и 62 Тријанонског уговора о миру, § 1 Краљеве наредбе од 25 новембра 1920 год., § 1 Наредбе министра унутрашњих дела од 30 августа 1921 године). То њихово стицање нашег држављанства је било аутоматско по сили самог закона. За њихово настајање није био потребан никакав посебан формалан акт администрације, а свака одлука која би у овом погледу била донета у будућности има само деклараторан карактер (јер се њоме само констатује да су се у погледу извесног лица стекли уговорима о миру прописани услови, т. ј. да је оно постало или не наш држављанин по овом основу), претстављајући незанимљив акт администрације. Отуда свако лице које се позива на наше др-

жављанско својство по овом основу, има само да докаже да је оно имало завичајност у некој од наших данашњих општина на дан 1 јануара 1910 године и да је ту завичајност задржало до дана ступања на снагу уговора о миру, т. ј. до 16 јула 1920 оди. до 26 јула 1921 године, па да му се то својство мора признати.

стицање нашег држављанства по овом основу дејствује од дана стварања Краљевине Југославије, т. ј. од 1 децембра 1918 године. Оно је, дакле, временски посматрано, ретроактивно у односу на дан ступања на снагу уговора о миру оди. на дан задржања завичајности као услова тога стицања. Обимно дејство оваквог стицања нашег држављанства је колективно. Оно, с једне стране, обухвата и жену лица које је стекло по овом основу наше држављанство, но то разуме се под претпоставком да је она на дан ступања на снагу односног уговора о миру имала аустро-угарско држављанство. Та чињеница је у исти мах и једини услов за овакво дејство у погледу удате жене (дакле без значаја је да ли је она имала аустро-угарско држављанство и на дан 1 јануара 1910 године), и то дејство је аутоматско, тако да она има само да докаже, поред чињенице да је њен муж постао наш држављанин по овом основу, чињеницу да је она била са њим у пуноважном браку на дан ступања на снагу односног уговора о миру, т. ј. на дан 16 јула 1920 оди. 26 јула 1921 године (све према томе где је она имала завичајност) и да је тога дана била аустро-угарска држављанка, па да буде, са временским дејством од 1 децембра 1918 године оди. од дана удаје ако је она уследила после 1 децембра 1918 године, сматрана нашим држављанином. — С друге стране, колективно дејство стицања нашег држављанства по овом основу односи се и на децу која су, на дан ступања на снагу односног уговора о миру, млађа од осамнаест година (разуме се под претпоставком да су она на тај дан имала аустро-угарско држављанство) и то тако да законита деца следе држављански статус свога оца (изузетно ако нема оца онда своје матере), а незаконита своје матере (од овога се изузимају удате жене па макар да су оне млађе од осамнаест година; то истина закон изречно не предвиђа, али следи из смисла институције). Та чињеница, т. ј. да је неко дете лица које је стекло по овом основу наше држављанство а млађе је од осамнаест година, у исти мах је и једини услов за овакво дејство анексије, јер је то дејство аутоматско, тако да лице у питању има само да докаже, поред чињенице да је његов родитељ, према чијем се статусу одређује држављански статус деце, постао наш држављанин по овом основу, чињеницу да је оно дете тога лица, да је оно било млађе од осамнаест година на дан ступања

на снагу односног уговора о миру, т. ј. на дан 16 јула 1920 год. оди. 26 јула 1921 године (све према томе где су она имала завичајност) и да је тога дана било аустро-угарски држављанин, па да буде, са временским дејством од 1 децембра 1918 године оди. од дана рођења ако је оно уследило после 1 децембра 1918 године, сматрано нашим држављанином (чл. 82 Сен-Жерменског и чл. 66 Тријанонског уговора о миру).

Доказивање и утврђивање постајања нашим држављанином по овом основу је прилично лако, јер се увек могу тачно утврдити чињенице од чијег постојања зависи аутоматско дејство уговора о миру у погледу држављанства бивше Аустро-Угарске. Међутим код утврђивања ових чињеница, које су релевантне за држављански статус лица у питању, неизвесност се може појавити у погледу два случаја. Најпре онда ако лице у питању нема на дан ступања на снагу уговора о миру своју завичајност у истој општини у којој је имало завичајност на дан 1 јануара 1910 године, но ипак се те обе општине налазе на територији која је ушла у састав наше државе. Поставља се питање да ли се и у оваквом случају може сматрати да су испуњени сви услови за примену основног правила на нашу корист, т. ј. да ли ће се овакво лице сматрати нашим држављанином. Ми мислимо да на ово питање треба дати позитиван одговор и таква лица сматрати нашим држављанима. Но код оваквог става, постављени проблем се проширује. Шта ако је лице у питању имало на дан 1 јануара 1910 године своју завичајност у општини која се налазила на једној — аустриској или угарској — половини територије бивше Аустро-Угарске, а на дан ступања на снагу уговора о миру оно је имало своју завичајност на другој половини: по коме ће се уговору о миру одређивати његово држављанство, т. ј. до кога дана оно мора задржати своју завичајност стечену пре 1 јануара 1910 године? Ми мислимо да се при давању одговора на ово питање има узети у обзир завичајност која постоји на дан ступања на снагу односног уговора о миру, т. ј. уговора о миру који регулише држављански статус лица завичајних на територији која је припадала одговарајућој — аустриској или угарској — половини бивше Аустро-Угарске. — На другој страни неизвесност се појављује ако је нека општина подељена између наше државе и неке друге државе-наследнице. У таквом случају поставља се питање о томе који се све становници, завичајни у тој општини, имају сматрати да су завичајни на делу општине који је припао нама? Уговори о миру не дају одговор на ово питање. Изгледа да је најбоље оставити заинтересованим лицима, т. ј. лицима која имају завичајност у тако између две државе

подељеној општини, да она сама одлуче о овоме, а ако она то не учине онда ће се сматрати нашим држављанима она лица која на делу општине који је припао нашој држави имају средиште своје делатности одн., у немогућности примене овог критериума (јер лице у питању не борави у тој општини; оно је службеник), која ту имају или су имала своје место настана. Изузетно, у погледу граничних општина између наше државе и Аустрије то је питање решено чл. V Конвенције од 12 септембра 1924 г. Лица која имају завичајно право у којој општини чије је подручје било границом између Аустрије и Југославије подељено, биће држављани оне државе, разуме се под претпоставком да су испуњени сви други услови, на чијем се подручју у време ступања на снагу ове конвенције налази њихово стално боравиште. У случају да она у овом часу нису имала стално боравиште на подручју било Југославије било Аустрије, стећи ће држављанство оне државе којој је припао већи део подручја њихове завичајне општине (питање који се од двају делова неке подељене општине има сматрати већим, решаваће се на основу уписа у земљишном катастру).

Сва лица која испуњавају овде изложене услове постала су, аутоматски и непосредно по сили уговора о миру као позитивних извора нашег права, наши држављани. И то са даном 1 децембра 1918 године одн. са даном свога венчања или рођења ако он пада после 1 децембра 1918 године а пре ступања на снагу уговора о миру. Она су, ако у међувремену није, по основи наших унутрашњих правних норми, наступила каква промена у погледу њиховог држављанског статуса, то била и на дан ступања на снагу Закона о држављанству, т. ј. на дан 1 новембра 1928 године, те су тако ушла у састав статичког обима нашег држављанства утврђиваног с обзиром на овај дан. Међутим, то је само основно правило о одређивању изшег држављанства на страни лица која су била држављани бивше Аустро-Угарске. То основно правило је корегирано изузетцима који се, у односу на обим нашег држављанства, јављају као позитивни и негативни, т. ј. у нашу корист или на нашу штету. Поред, дакле, овог основног правила по коме се одређује, у односу на нашу државу, држављанство лица која су била држављани бивше Аустро-Угарске, уговори о миру садрже и неколико допунских правила која се јављају као — у нашу корист или на нашу штету — корекције овога.

У прву групу допунских правила, т. ј. оних који иду на нашу корист и применом којих се проширује круг наших држављана, долази шест позитивних изузетака. Задржавајући се на њима, ми ћемо

изложити само услове њихове примене, не упуштајући се у излагање поступка њиховог коришћења, јер су рокови за то коришћење већ протекли. А та допунска правила, која се појављују као позитивни изузетци, јесу:

1. — Држављани бивше Аустро-Угарске који су имали на дан 1 јануара 1910 године завичајност у једној од општина на територији која је припала нашој држави и који су ту завичајност задржали до ступања на снагу уговора о миру, постали су, сходно основном правилу, наши држављани аутоматски по сили самог закона. Они, пак држављани бивше Аустро-Угарске који су имали завичајност на дан ступања на снагу уговора о миру, т. ј. на дан 16 јула 1920 године одн. 26 јула 1921 године, у једној од општина на територији која је припала нашој држави, а који су ту завичајност стекли, без обзира на који начин и по коме основу, тек после 1 јануара 1910 године, могу постати наши држављани ако се са њиховом молбом да то постану сложи наша држава (чл. 70 и 76 Сен-Жерменског уговора о миру, чл. 61 и 62 Тријанонског уговора о миру, §§ 2—4 Краљеве наредбе од 25 новембра 1920 год., §§ 2—4 Наредбе министра унутрашњих дела од 30 августа 1921 године). То је прво допунско правило које се појављује као позитиван изузетак од основног правила, т. ј. као изузетак у нашу корист. Ова лица, т. ј. држављани бивше Аустро-Угарске који су стекли завичајност у једној од наших садашњих општина после 1 јануара 1910 године, и ту завичајност задржали све до дана ступања на снагу односног уговора о миру, могли су, ако су хтели да постану наши држављани, поднети најдаље у року од годину дана од дана ступања на снагу односног уговора о миру, т. ј. до 15 јула 1921 године одн. до 26 јула 1922 године (све према томе где се налази — на аустриској или угарској половини бивше Аустро-Угарске — завичајна општина лица у питању и то на дан ступања на снагу уговора о миру; у погледу Босне и Херцеговине завичајност је замењена припадношћу; в. и изузетак предвиђен у ст. 2 § 3 Краљеве наредбе од 25 новембра 1920 године), молбу нашој надлежној власти за стицање нашег држављанства. Решење власти донето по овој молби претставља дискрециони акт администрације. Гласи ли оно позитивно, т. ј. у смислу удоваљења молбе заинтересованог лица, то лице постаје наш држављанин и то са ретроактивним дејством, дакле исто као и у случају примене основног правила, тако да се оно сматра нашим држављанином од 1 децембра 1918 године. — У погледу обимног дејства оваквог стицања нашег држављанства вреди све што је речено код основног правила, т. ј. оно је колективно у погледу жене и деце

млађе од осамнаест година. У случају да је нека општина подељена између наше државе и неке друге државе-наследнице, треба признати сваком лицу које има завичајност у таквој општини да на овај начин тражи и стекне наше држављанство.

2. — Исти начин регулисања домаћег држављанства држављана бивше Аустро-Угарске који постоји код нас, постоји и у Чехословачкој. Према томе, и тамо важи, као основа и начин стицања домаћег, т. ј. чехословачког држављанства, напред изложено прво допунско правило. Лица која су стекла завичајност у једној од општина која је припала Чехословачкој и то после 1 јануара 1910 године, постају чехословачки држављани само ако се са њиховом молбом у томе смислу, поднесеном у одређеном року и надлежној власти, сагласи чехословачка држава. Не буде ли то био случај, т. ј. не затраже ли ова лица да буду сматрана чехословачким држављанима одн. ако буду од тога тражења одбијена, она постају, пуноважно и аутоматски, држављани оне државе којој је припала, као држави-наследници, општина у којој су имала пре тога своје завичајно право (чл. 76 и 77 Сен-Жерменског уговора о миру; чл. 62 Тријанонског уговора о миру). А како су та лица могла имати своју претходну завичајност у некој општини која је ушла у састав наше државе, то из овог случаја настаје друго допунско правило, које се појављује као позитивни изузетак од основног правила, т. ј. као изузетак у нашу корист.

На тај начин друго допунско правило које се јавља као позитиван изузетак може се формулисати: нашим држављанима се имају сматрати и сва она лица која су, као држављани бивше Аустро-Угарске, стекла завичајност у једној од општина која је припала Чехословачкој и то после 1 јануара 1910 године, која нису стекла чехословачко држављанство а која су имала завичајност у некој општини која је припала нашој држави и то непосредно пре стицања завичајности у општини која је припала Чехословачкој (па без обзира да ли је то било пре или после 1 јануара 1910 године). То стицање нашег држављанства је непосредно и аутоматско: потребно је само да ово лице, које испуњава услове у погледу изложеног временског односа завичајности у двема општинама од којих је једна припала Чехословачкој а друга нашој држави, није постало, у смислу чл. 76 Сен-Жерменског одн. чл. 62 Тријанонског уговора о миру, чехословачки држављанин и то било стога што оно то није ни тражило било што је његово тражење било одбијено од стране чехословачких власти. За његово стицање није био потребан никакав посебан формалан акт администрације, а свака одлука која би у

овом погледу била донета у будућности има само деклараторан карактер (јер се њоме само констатује да су се у погледу извеснога лица стекли уговорима о миру прописани услови, т. ј. да је оно постало или не наш држављанин по овом основу), претстављајући везани акт администрације. Отуда свако лице које се позива на наше држављанско својство по овом основу, има само да докаже да је оно имало завичајност у некој од општина које су припале Чехословачкој, да је ту завичајност оно стекло после 1 јануара 1910 године и да ју је задржало до дана ступања на снагу уговора о миру (у односу на Чехословачку), да је имало завичајност у некој нашој садањој општини непосредно пре стицања завичајности у данашњој чехословачкој општини, да оно није примљено, по основу чл. 76 Сен-Жерменског одн. чл. 62 Тријанонског уговора о миру, у чехословачко држављанство (зато што то није тражило или што је од тражења било одбијено), па да му се то својство мора признати.

Стицање нашег држављанства по овом основу дејствује од дана стварања Краљевине Југославије, т. ј. од 1 децембра 1918 године. Оно је, дакле, временски посматрано, ретроактивно у односу на дан ступања на снагу уговора о миру. Обимно дејство оваког стицања нашег држављанства је колективно, и у том погледу вреди све што је речено код основног правила.

3. — Стицање италијанског држављанства од стране држављана бивше Аустро-Угарске посебно је регулисано прописима уговора о миру (чл. 71 Сен-Жерменског уговора). По правилу, сва лица која су имала на дан ступања на снагу уговора о миру (у односу на Италију) завичајност у једној од општина бивше Аустро-Угарске која је припала Италији, стичу, аутоматски и по сили закона, италијанско држављанство. Изузетно она од ових лица која било нису рођена на територији која је припала Италији, било да су стекла то завичајно право тек после 24 маја 1915 године или да су га стекла због свога службеног положаја, постају италијански држављани само ако поднесу у томе смислу молбу италијанским властима и она буде усвојена (чл. 71 и 72 Сен-Жерменског уговора). Не буде ли то био случај, т. ј. не затраже ли ова лица у одређеном року (чл. 78 Сен-Жерменског уговора) да буду сматрана италијанским држављанима одн. ако буду од тога тражења одбијена (а одлука италијанске власти о томе тражењу претставља дискрециони акт администрације — чл. 73 Сен-Жерменског уговора), она постају, пуноважно и аутоматски, држављани оне државе којој је припала, као држави-наследници, општина у којој су имала завичајно право пре него што су га добили на територији која је припала Италији (чл. 74 Сен-

Жерменског уговора). А како су та лица могла имати своју претходну завичајност у некој општини која је ушла у састав наше државе, то из овог случаја настаје треће допунско правило, које се појављује као позитивни изузетак од основног правила, т. ј. као изузетак у нашу корист.

На тај начин треће допунско правило које се јавља као позитиван изузетак може се формулисати: нашим држављанима се имају сматрати и сва она лица која су, као држављани бивше Аустро-Угарске, имала на дан ступања на снагу уговора о миру завичајност у једној од општина која је припала Италији, која нису стекла, у смислу чл. 71 Сен-Жерменског уговора, италијанско држављанство а која су имала завичајност у некој општини која је припала нашој држави и то непосредно пре стицања завичајности у општини која је припала Италији (па без обзира да ли је то било пре или после 1 јануара 1910 године). То стицање нашег држављанства је непосредно и аутоматско: потребно је само да ово лице, које испуњава услове у погледу квалификационог односа завичајности у два општинама од којих је једна припала Италији а друга нашој држави, није постало, у смислу чл. 71 и 72 Сен-Жерменског уговора о миру, италијански држављанин и то било стога што оно то није ни тражило било што је његово тражење било одбијено од стране италијанских власти. За његово стицање није био потребан никакав посебан формалан акт администрације, а свака одлука која би у овом погледу била донета у будућности има само деклараторан карактер (јер се њоме само констатује да су се у погледу извеснога лица стекли уговорима о миру прописани услови, т. ј. да је оно постало или не наш држављанин по овом основу), претстављајући везани акт администрације. Отуда свако лице, које се позива на наше држављанско својство по овом основу, има само да докаже да је оно имало завичајност у некој од општина које су припале Италији, и то на дан ступања на снагу уговора о миру (у односу на Италију), да оно било није рођено на територији која је припала Италији било да је ту завичајност стекло после 24 маја 1915 године или само због свога службеног положаја, да је оно имало завичајност у некој нашој садањој општини непосредно пре стицања завичајности у данашњој италијанској општини, да оно није примљено, по основу чл. 73 Сен-Жерменског уговора о миру, у италијанско држављанство (зато што то није тражило или што је од тражења било одбијено), па да му се то својство мора признати.

Стицање нашег држављанства по овом основу дејствује од дана стварања Краљевине Југославије, т. ј. од 1 децембра 1918 го-

дине. Оно је, дакле, временски посматрано, ретроактивно у односу на дан ступања на снагу уговора о миру. Обимно дејство оваквог стицања нашег држављанства је колективно, и у том погледу вреди све што је речено код основног правила.

4. — Остала три допунска правила о одређивању држављанства држављана бивше Аустро-Угарске која се појављују као позитивни изузетци од основног правила, т. ј. као изузетци у нашу корист, претстављају примену институције опције и имају за циљ да, у односу на једно одређено лице, отклоне примену правила која су, као редовна и генерална, постављена у уговорима о миру. Њима се, дакле, тежи да се пружи могућност извесним лицима, која су применом редовних и генералних правила постала држављани других држава наследница а која налазе да њихова интересна заједница, оличена у установи држављанства, постоји према нашој држави, да стеку наше држављанство и то путем индивидуалне одлуке наших власти.

Као што је познато основна детерминирајућа чињеница држављанског својства држављана бивше Аустро-Угарске јесте завичајност у једној одређеној општини а на одређени дан. Међутим, установа завичајности може кадтада да претставља и недовољно оправдани критериум. То посебно стога што до установљена завичајности у некој општини на страни извесних лица може да дође не само без воље тих лица него чак и против њихове воље. Зато се уговорима о миру хтело дати могућности да се од те чињенице као одлучујуће у појединим случајевима отступи, и држављанство одреди оди. промени на основу неке друге чињенице. А та друга чињеница може бити опет завичајност, но у томе случају она ранија и друга од завичајности као чињенице основног правила, тако да се четврто допунско правило управо и заснива на овој чињеници, и оно се може формулисати: нашим држављанима се имају сматрати оди могу постати и они држављани бивше Аустро-Угарске који су, пре оне завичајности коју имају у некој страни општини на дан ступања на снагу уговора о миру, имали завичајност у некој општини која је припала нама, а који, у одређеном року, изјаве, пред нашим надлежном влашћу, да оптирају за наше држављанство (чл. 78 Сен-Жерменског, чл. 63 Тријанонског уговора о миру, §§ 5—10 Краљеве наредбе од 20 новембра 1920 год., §§ 5—9 Наредбе министра унутрашњих дела од 30 августа 1921 године). Отуда се за стицање нашег држављанства путем ове опције постављају следећи услови:

а) њоме се могу користити само они држављани бивше Аустро-Угарске који су, применом основног или првог допунског правила, стекли, на основу самих уговора о миру, румунско, пољско, чехосло-

вачко или италијанско држављанство. Према томе, она лица, која су, на основу уговора о миру, стекла аустриско или угарско држављанство или која су остала лица без држављанства, не могу прибавити наше држављанство помоћу ове опције.

б) потребно је да су ова лица имала, непосредно пре стицања свога звичајног права на основу кога су, даном ступања на снагу уговора о миру, постала држављани неке од поменуте четири државе-наследнице, звичајност у једној општини која је ушла у састав наше државе, па без обзира по коме основу, т. ј. да ли по својој вољи или не.

в) лице које се користи овом опцијом, управо које захтева примену ове опције на себе, мора имати, на дан подношења односног захтева, најмање осамнаест година (в. ст. 5 § 30 Краљеве наредбе одн. ст. 3 § 24 Наредбе министра унутрашњих дела).

г) оно мора поднети свој захтев за стицање нашег држављанства најдаље до 25 јула 1922 године (§ 29 Наредбе министра унутрашњих дела од 30 августа 1921 године).

д) тај захтев мора бити поднет нашој управној власти првог степена у чијем је подручју лице у питању имало раније своје звичајно право (односно своје стално боравиште, ако су у питању босанско-херцеговачки припадници), а ако то лице има своје стално боравиште ван наших граница, оно га може поднети и нашим дипломатским или конзуларним властима, које ће га доставити поменутој надлежној управној власти. Молба мора бити снабдевена са потребним прилозима као доказима за постојање права коришћења овом опцијом (§ 7 Краљеве наредбе од 25 новембра 1920 године., одн. § 6 Наредбе министра унутрашњих послова од 30 августа 1921 године).

Ова опција, као у осталом и све друге врсте опција које дејствују у нашу корист, јавља се као опција-право. Свако лице, које је било држављанин бивше Аустро-Угарске, ако испуњава све овде изложене услове, има права да буде примљено у наше држављанство. Отуда ће надлежна управна власт провести потребне прописане извиђаје, па ће на основу њих донети одлуку о захтеву лица у питању, т. ј. одлучити решењем да ли је то лице, путем ове опције, стекло наше држављанство. То решење претставља један везани акт администрације и има деклараторан карактер да су на дан изјаве оптанта о тражењу нашег држављанства били или не испуњени сви услови за коришћење овог права опције.

Коришћењем овог права опције, лице које испуњава поменуто услове отклања од себе или бар жели да отклони од себе

румунско, пољско, чехословачко или италијанско држављанство које је оно већ било стекло по одредбама уговора о миру, да би стекло наше држављанство. Оно је дакле, на основу уговора о миру, било већ стекло које од ова четири држављанства, па сада, опет на основу уговора о миру, стиче наше држављанство. Зато, временски посматрано, дејство ове опције, дакле оваког стицања нашег држављанства, почиње тек од дана изјаве заинтересованог лица-оптанта. То лице се, заједно са свима онима који, с обзиром на обимно дејство ове опције, прате његово држављански статус, има сматрати, под претпоставком да његова изјава произведе жељена дејства, нашим држављанином тек од дана подношења односног захтева пред нашом општом управном влашћу или пред нашим дипломатским или конзуларним претставником.

Обимно дејство оваког стицања нашег држављанства је колективно. Оно, с једне стране, обухвата и жену лица које је стекло по овом основу наше држављанство, но то под претпоставком да је она имала исто држављанство са својим мужем и да је то држављанство стекла на основу уговора о миру. С друге стране, колективно дејство стицања нашег држављанства по овом основу односи се и на децу која су, на дан подношења захтева, млађа од осамнаест година (под претпоставком да она имају исто држављанство са својим родитељем и да су то држављанство стекла на основу уговора о миру), и то тако да законита деца следе држављански статус свога оца (изузетно ако нема оца, онда своје матере), а незаконита своје матере (ст. 2 чл. 78 Сен-Жерменског; ст. 2 чл. 63 Тријанонског уговора о миру; § 30 Краљеве наредбе од 25 новембра 1920 год.; § 24 Наредбе министра унутрашњих дела од 30 августа 1921 године).

5. — Као чињеница, која је послужила за основ формулације четвртог допунског правила у погледу одређивања држављанства држављана бивше Аустро-Угарске јавља се, као што смо видели, звичајност која је претходила звичајности лица у питању коју оно има у моменту ступања на снагу уговора о миру. Поред ове, као корегујућу чињеницу, уговори о миру предвиђају и националитет лица у питању онда када је он различит од националитета већине становништва државе чији је оно држављанин, по основу редовних и генералних клаузула о држављанству из уговора о миру, постало, када се оно, дакле, разликује од већине становништва по раси и по језику. Гледајући у чињеници националитета један од најважнијих фактора који утичу на држављанство, уговори о миру,

примењујући у многим другим правцима принцип националитета, хоће да овој чињеници дају извесног утицаја и у питању регулисања држављанства држављана бивше Аустро-Угарске, те по основи ње заснивају друго право опције које може бити вршено у нашу корист. Отуда се пето допунско правило, претстављајући једну врсту опције, управо и заснива на овој чињеници, и оно се може формулисати: нашим држављанима се имају сматрати одн. могу постати и они држављани бивше Аустро-Угарске који су наше народности а постали су, по основу генералних клаузула уговора о миру, држављани неке друге државе-наследнице, који, у одређеном року, изјаве, пред нашом надлежном влашћу, да оптирају за наше држављанство (чл. 80 Сен-Жерменског, чл. 64 Тријанонског уговора о миру, §§ 11—16 Краљеве наредбе од 20 новембра 1920 године, §§ 10—14 Наредбе министра унутрашњих дела од 30 августа 1921 године). Зато се за стицање нашег држављанства путем ове опције постављају следећи услови:

а) њоме се могу користити само лица наше народности, т.ј. Срби, Хрвати и Словенци, који су стекли, по основу генералних клаузула уговора о миру, држављанство било које друге државе-наследнице, јер се у сваком том случају они разликују, по раси и језику, од већине становништва те државе.

б) лице које се користи овом опцијом, управо које захтева примену ове опције на себе, мора имати, на дан подношења односнога захтева, најмање осамнаест година (в. ст. 5 § 30 Краљеве наредбе одн. ст. 3 § 24 Наредбе министра унутрашњих дела).

в) оно мора поднети свој захтев за стицање нашег држављанства најдаље до 25 јануара 1922 године (§ 29 Наредбе министра унутрашњих дела од 30 августа 1921 године). Изузетно, ако су у питању аустриски држављани који по овом основу оптирају за наше држављанство, тај се захтев може поднети најдаље у року од годину дана од дана ступања на снагу Конвенције од 12 септембра 1924 године.

г) тај захтев мора бити поднет нашој управној власти првог степена у чијем подручју лице у питању има своје стално боравиште, а ако то лице има своје стално боравиште ван наших граница, оно га може поднети и нашим дипломатским или конзуларним властима, које ће га доставити министарству унутрашњих дела. Молба мора бити снабдевена са потребним прилозима као доказима за постојање права коришћења овом опцијом (§ 13 Краљеве наредбе одн. § 11 Наредбе министра унутрашњих дела).

У свему осталом, т.ј. у погледу појављивања ове опције као опције-права, у погледу њеног временског и обимног дејства, вреди све оно што је речено код излагања четвртог допунског правила (в. стр. 112).

б. — Најзад, шесто допунско правило које се појављује као позитиван изузетак, т.ј. као изузетак у нашу корист, састоји се у праву опције које се признаје становницима плебисцитарних области. Остављајући становништву извесних области да оно својим гласањем одлучи којој ће, од две суседне државе, припасти та област, уговори о миру желе да у исти мах олакшају положај оних лица која су се изјаснила против државе којој је, с обзиром на резултат гласања, припала та област или која сматрају да се њихово држављанство, као интересна заједница, нужно намеће баш у погледу државе на чију је штету испао плебисцит. За нашу државу од важности је био само плебисцит који је вршен у области Клагенfurта и који је испао на нашу штету, тако да је та цела плебисцитарна област, пошто је гласање већ у првој зони било неповољно за нас, припала Аустрији (чл. 49 и 50 Сен-Жерменског уговора о миру). Сходно чл. 79 Сен-Жерменског уговора о миру свима становницима плебисцитарне области припада право опције за наше држављанство, тако да то право претставља шесто допунско правило, које се може дефинисати: нашим држављанима се имају сматрати одн. могу постати и они држављани бивше Аустро-Угарске који су, као становници плебисцитарне области Клагенfurта, били позвани да гласају у томе плебисциту, а који, у одређеном року, изјаве, пред нашим властима, да оптирају за наше држављанство. Истина, ово шесто допунско правило може доћи до примене најчешће у погледу лица на која се може применити и пето допунско правило, но ипак је његов круг домаћаја шире, тако да оно има самостално важење. За само, пак, стицање држављанства путем ове опције постављају се следећи услови:

а) њоме се могу користити сва лица која су, као становници плебисцитарних области, били позвани да гласају у овом плебисциту. А као таква сматрају се они држављани бивше Аустро-Угарске који су имали на дан 1 јануара 1919 год. пуних двадесет година и обично место становања у плебисцитарној области, а који су били рођени у тој области било стекли своје обично место становања или завичајно право у тој области пре 1 јануара 1912 године. При томе, овом се опцијом могу користити овакви становници обе зоне плебисцитарне области Клагенfurта, па без обзира на то што у другој зони није ни дошло до гласања, а без обзира које иначе држављанство др-

жава-наследница припада овим лицима по основу генералних клаузула о држављанству из уговора о миру (дакле не само они који су стекли аустриско држављанство).

б) лице у питању мора поднети свој захтев за стицање нашег држављанства најдаље у року од шест месеци после коначног додељења плебисцитарне области Аустрији.

в) тај захтев мора бити поднет нашој управној власти првог степена у чијем подручју лице у питању има своје стално боравиште, а ако то лице има своје стално боравиште ван наших граница, оно га може поднети и нашим дипломатским или конзуларним властима, које ће га доставити министарству унутрашњих дела. Молба мора бити снабдевена са потребним прилозима као доказима за постојање права коришћења овом опцијом.

У свему осталом, т.ј. у погледу појављивања ове опције као опције-права, у погледу њеног временског и обимног дејства, вреди све оно што је речено код излагања четвртог допунског правила (в. стр. 112).

Основно правило о стицању нашег држављанства од стране држављана бивше Аустро-Угарске корегирано је изузетцима који се, у односу на обим нашег држављанства, јављају као позитивни и негативни, т. ј. на нашу корист или на нашу штету. Првом групом изузетака, у коју долазе, као што смо изложили, шест допунских правила, проширује се круг наших држављана. Другом групом изузетака тај се круг, образован применом редовних и генералних клаузула о држављанству из уговора о миру, сужава, ограничава, тако да се из њега издвајају, опет по основу прописа уговора о миру, извесна лица која су већ била постала наши држављани а која то престају сад бити услед примене негативних изузетака. У ову групу изузетака, т. ј. у групу изузетака на нашу штету, долазе три негативна изузетка као три допунска правила. Задржавајући се на њима, ми ћемо изложити само услове њихове примене, не упуштајући се у излагање поступка њиховог коришћења, јер су рокови за то коришћење већ протекли. А та допунска правила која се појављују као негативни изузетци, јесу:

1. — Као што је познато основна детерминирајућа чињеница држављанског својства држављана бивше Аустро-Угарске јесте завичајност у једној одређеној општини а на одређени дан. Међутим, установа завичајности може каткада да претставља и недовољно оправдани клитеримум. То посебно е тога што до установаљења завичајности у некој општини на страни извесних лица може да дође не само без воље тих лица него чак и против њихове воље. Зато се

уговорима о миру хтело дати могућности да се од те чињенице као одлучујуће у појединим случајевима отступи, и држављанство одреди оди. промени на основу неке друге чињенице. А та друга чињеница може бити опет завичајност, но у томе случају она ранија и друга од завичајности као чињенице основног правила, тако да се прво допунско правило које се појављује као негативан изузетак управо и заснива на овој чињеници, и оно се може формулисати: престају оди. могу престати бити наши држављани они држављани бивше Аустро-Угарске који су, пре завичајности у некој нашој садањој општини, имали своју завичајност у којој општини која није припала нама, а који, у одређеном року, изјаве, пред нашим надлежном влашћу, да оптирају за држављанство државе у којој се сада налази општина чију су они завичајност раније имали (чл. 78 Сен-Жерменског, чл. 63 Тријанонског уговора о миру, §§ 17—21 Краљеве наредбе од 20 новембра 1920 год., §§ 15—18 Наредбе министра унутрашњих послова од 30 августа 1921 године). Отуда се за престанак, губитак нашег, већ стеченог, држављанства путем ове опције постављају следећи услови:

а) њоме се могу, у односу на наш позитивно-правни систем, користити само они држављани бивше Аустро-Угарске који су постали наши држављани применом редовних, генералних клаузула о држављанству из уговора о миру.

б) опција се састоји у одрицању од нашег већ стеченог држављанства и прихватању држављанства оне државе у којој је то лице имало своју завичајност и то непосредно пре завичајности стечене на нашој територији, а на основу које је то лице постало наш држављанин. При томе, за нас је битно да лице у питању испуњава све ове услове за коришћење овог права опције, па да оно престане бити наш држављанин, јер то његово губљење нашег држављанства није условљено и безусловним истовременим држављанством државе у којој је оно имало раније завичајност (изузетак постоји само у погледу Италије — § 18 Краљеве наредбе). Наше ће власти аутономно ценити само престанак нашег држављанства на страни оваквог лица, јер то правно стање има само за њих значаја.

в) лице које се користи овом опцијом, управо које захтева примену ове опције на себе да би престало бити наш држављанин, мора имати, на дан подношења односног захтева, најмиње осамнаест година (в. ст. 5 § 30 Краљеве наредбе оди. ст. 3 § 24 Наредбе министра унутрашњих дела).

г) оно мора поднети свој захтев за губитак (иступ из) нашег држављанства најдаље до 25 јула 1922 године (§ 29 Наредбе министра унутрашњих дела од 30 августа 1921 године).

д) тај захтев мора бити поднет нашој управној власти првог степена у чијем подручју лице у питању има сада завичајно право или своје стално боравиште, а ако то лице има своје стално боравиште ван наших граница, оно га може поднети и нашим дипломатским или конзуларним властима, које ће га доставити поменутој надлежној управној власти. Молба мора бити снабдевена са потребним прилозима као доказима за постојање права коришћења овом опцијом (§ 19 Краљеве наредбе одн. 16 Наредбе министра унутрашњих дела).

Ова опција јавља се као опција-право. Свако лице које је, као држављанин бивше Аустро-Угарске, постало наш држављанин, ако испуњава све овде изложене услове, има права да се одрекне нашег држављанства. Отуда ће надлежна управна власт провести потребне прописане извиђаје, па ће на основу њих донети своју одлуку о захтеву лица у питању, т. ј. одлучити решењем да ли је то лице, путем ове опције, престало бити наш држављанин. То решење претставља један везани акт администрације и има деклараторан карактер да су на дан изјаве оптанта о одрицању од нашег држављанства били или не испуњени сви услови за коришћење овог права опције.

Коришћењем овог права опције, лице које испуњава поменуте услове отклања од себе наше држављанство које је оно већ било стекло по одредбама уговора о миру, да би стекло држављанство неке друге државе-наследнице, и то оне на чијој се територији налази сада општина у којој је то лице имало пређе завичајност. Оно је, дакле, на основу уговора о миру, било већ стекло наше држављанство, па сада, опет на основу уговора о миру, губи наше држављанство. Зато, временски посматрано, дејство ове опције, дакле оваквог престанка нашег држављанства, почиње тек од дана изјаве заинтересованог лица-оптанта. То лице се, заједно са свима онима који, с обзиром на обимно дејство ове опције, прате његов држављански статус, има сматрати, под претпоставком да његова изјава произведе жељена дејства, да је престало бити нашим држављанином тек од дана подношења односнога захтева пред нашим властима (изузетно само, у погледу оних лица која оптирају за Аустрију, и од дана када је та изјава поднета надлежним аустријским властима — члан I Конвенције од 12 септембра 1924 године).

Обимно дејство оваквог одрицања од нашег држављанства је колективно. Оно, с једне стране, обухвата и жењу лица које је изгубило по овом основу наше држављанство, но то под претпоставком да је она имала исто тако наше држављанство и да га је стекла на основу уговора о миру. С друге стране, колективно дејство одри-

цања од нашег држављанства по овом основу односи се и на децу која су, на дан подношења изјаве, млађа од осамнаест година (под претпоставком да она имају исто тако наше држављанство и да су га стекла на основу уговора о миру), и то тако да законита деца следе држављански статус свога оца (изузетно ако нема оца, онда своје матере), а незаконита своје матере (ст. 2 чл. 78 Сен-Жерменског; ст. 2 чл. 63 Тријанонског уговора о миру; § 30 Краљеве наредбе; § 24 Наредбе министра унутрашњих дела).

Лица која се буду користила овом опцијом, т. ј. која по овом основу престану бити наши држављани, дужна су да се у току од годину дана од дана давања изјаве о одрицању од нашег држављанства иселе из наше државе. Изузетно само, лица која су оптирала за Аустрију то морају учинити у року од три године и то рачунајући од 12 септембра 1924 године (члан IV Конвенције). На тај начин, ово је случај т. зв. квалификоване опције а о њеном дејству било је већ речи (в. стр. 100).

2. — Друго допунско правило које се јавља као негативан изузетак, т. ј. као изузетак на нашу штету, има исти основ и оправдање као и пето допунско правило које се јавља као позитиван изузетак (в. горе стр. 113). Оно се, дакле, оснива на чињеници националитета лица које је постало наш држављанин на основу уговора о миру. Отуда се ово друго допунско правило, претстављајући једну врсту опције, може формулисати: престају одн. могу престати бити наши држављани они држављани бивше Аустро-Угарске који нису наше народности а постали су, по основу генералних клаузула уговора о миру, наши држављани, који, у одређеном року, изјаве, пред нашом надлежном влашћу, да оптирају за држављанство државе-наследнице чија је већина становника састављена из лица њихове народности, т. ј. од лица која говоре исти језик и исте су расе (чл. 80 Сен-Жерменског, чл. 64 Тријанонског уговора о миру, §§ 22—26 Краљеве наредбе, §§ 19—23 Наредбе министра унутрашњих дела). Зато се за престанак, губитак нашег, већ стеченог, држављанства путем ове опције постављају следећи услови:

а) њоме се могу, у односу на наш позитивно-правни систем, користити само они држављани бивше Аустро-Угарске који су постали наши држављани на основу редовних, генералних клаузула о држављанству из уговора о миру, а који нису, по својој народности ни Срби, ни Хрвати, ни Словенци, који се, дакле, разликују, по раси и језику, од већине становништва наше државе.

б) оваква се опција може вршити, т. ј. одрицање од нашег држављанства, само у корист држављанства једне од држава-наслед-

ница, и то управо оне чија је већина становника састављена из лица исте народности коју има и оптант. Опција се, дакле, састоји у одрицању од нашег већ стеченог држављанства и прихватању држављанства оне државе чије је становништво сродно заинтересованом лицу по своме националиту.

в) лице које се користи овом опцијом, управо које захтева примену ове опције на себе да би престало бити наш држављанин, мора имати, на дан подношења односног захтева, најмање осамнаест година (в. ст. 5 § 30 Краљеве наредбе одн. ст. 3 § 24 Наредбе министра унутрашњих дела).

в) оно мора поднети свој захтев за губитак (иступ из) нашег држављанства најдаље до 25 јануара 1922 године (§ 29 Наредбе министра унутрашњих дела). Но од овога постоје два изузетка. Наши држављани немачке народности могу оптирати за аустриско држављанство до протекла рока од годину дана од дана ступања на снагу Конвенције од 12 септембра 1924 године. А они италијанске народности, који су били до 3 новембра 1918 године припадници територије бивше Аустро-Угарске која је припала нама, могу то чинити у корист Италије у року од годину дана од ступања на снагу Рапалског уговора, одн. до 2 фебруара 1922 год. (чл. 45 Допунског споразума од 23 октобра 1922 године; в. и чл. 47 тога споразума).

д) тај захтев мора бити поднет нашој управној власти првог степена у чијем подручју лице у питању има сада завичајно право или своје стално боравиште, а ако то лице има своје стално боравиште ван наших граница, оно га може поднети и нашим дипломатским или конзуларним властима, које ће га доставити поменутој надлежној управној власти. Молба мора бити снабдевена са потребним прилозима као доказима за постојање права коришћења овом опцијом (§ 24 Краљеве наредбе одн. § 21 Наредбе министра унутрашњих дела).

У свему осталом, т. ј. у погледу појављивања ове опције као опције-права, у погледу њеног временског и обимног дејства, и у погледу обавезе иселења, вреди све оно што је речено код излагања првог допунског правила које се појављује као негативан изузетак (в. стр. 118), с том разликом да се лица која се одреку, по овом основу, нашег држављанства оптирајући за италијанско држављанство не морају иселити из наше државе, но ако то учине у предвиђеном року и она уживају повластице као и сви други оптанти (члан 7 Рапалског уговора).

3. — Италија је, ваљда као велика сила, посебно повољније третирана, у погледу њеног држављанства држављана бивше Аустро-

Угарске, при упоређењу са осталим државама-наследницама (то је, у осталом, један израз повољнијег третирања, чак и у погледу материје држављанства, држава победница, што се одразило и у повољнијем положају Чехословачке и Југославије према другим државама-наследницама). Зато се уговорима о миру заснива и један изузетни основ стицања италијанског држављанства, један основ који, дакле, дејствује само у корист Италије а на штету свих осталих државна-наследница. Чланом 72 Сен-Жерменског уговора о миру установљава се посебно право опције у корист италијанског држављанства, и оно се признаје извесном кругу лица која се налазе, према Италији, у ситуацијама које су предвиђене тим чланом. Отуда проистиче треће допунско правило које се јавља, у односу на обим нашег држављанства, као негативан изузетак, т. ј. као изузетак на нашу штету, и оно се може формулисати: престају одн. могу престати бити наши држављани они држављани бивше Аустро-Угарске који се налазе у посебном положају према Италији, а који, у одређеном року, изјаве, да оптирају за италијанско држављанство и та њихова опција буде прихваћена од надлежних италијанских власти, т. ј. они постану италијански држављани (чл. 72 Сен-Жерменског уговора о миру; §§ 27—29 Краљеве наредбе од 25 новембра 1920 године). Зато се за престанак, губитак нашег, већ стеченог држављанства путем ове опције постављају следећи услови:

а) њоме се могу, у односу на наш позитивно-правни систем, користити само они држављани бивше Аустро-Угарске који су постали наши држављани на основу редовних, генералних клаузула о држављанству из уговора о миру, па без обзира на њихову националну припадност, т. ј. без обзира да ли је овлашћено лице по народности Италијан или не, само ако се оно налази у посебном положају према Италији. А у таквом положају налазе се: 1^о наши држављани који су, макар и пре 1 јануара 1910 године, имали завичајно право у једној од општина које су припале Италији; 2^о наши држављани чији је отац, или мати ако је отац непознат, имао завичајно право у једној од општина које су припале Италији; 3^о наши садањи држављани који су служили у италијанској војсци за време Светског рата; 4^о наши држављани који су потомци лица која су служила у италијанској војсци за време Светског рата.

б) лице које се користи овом опцијом, управо које захтева примену ове опције на себе да би престало бити наш држављанин и постало италијански, мора имати, на дан подношења односног захтева, најмање осамнаест година (в. ст. 5 § 30 Краљеве наредбе одн. ст. 3 § 24 Наредбе министра унутрашњих дела).

в) она морају поднети свој захтев за губитак (иступ из) нашег држављанства најдаље до 15 јула 1921 године одн. најдаље за годину дана од када је Италија свакуисала наше окупиране крајеве, у случају да је то лице имало стално боравиште на окупираној територији. У овом року мора бити поднета нашим надлежним властима изјава о одрицању од нашег држављанства, а до кога се рока може, пред италијанским властима, стављати захтев за стицање италијанског држављанства, има се ценити по италијанском праву.

г) тај захтев мора бити поднет нашој управној власти првог степена у чијем подручју лице у питању има сада завичајно право или своје стално боравиште, а ако то лице има своје стално боравиште ван наших граница, оно га може поднети и нашим дипломатским или конзуларним властима, које ће га доставити поменутој надлежној управној власти. Молба мора бити снабдевена посебно са доказима да је то лице, по основу овог допунског правила, већ стекло италијанско држављанство или да је бар поднело надлежној италијанској власти захтев у томе смислу.

Лица која испуњавају све ове услове могу добити италијанско држављанство. Но она на то немају право већ само могућност: стицање италијанског држављанства од стране ових лица условљено је и сагласношћу, пристанком надлежних италијанских власти, тако да се, у односу на стицање италијанског држављанства, ова опција јавља као опција-могућност. Међутим, у односу на нас, она се јавља као опција-право. То ће рећи, ако извесно лице постане по овом основу италијански држављанин, оно има право да се одрекне нашег држављанства. Отуда ће наша надлежна управна власт провести потребне прописане извиђаје, па ће, ако она већ не постоји, сачекати одлуку италијанских власти о тражењу лица у питању да буде сматрано италијанским држављанином. Тек када буде у поседу одлуке италијанске власти, она ће донети своју одлуку о захтеву лица у питању да не буде више наш држављанин, т. ј. одлучиће решењем да ли је то лице, путем ове опције, престало бити наш држављанин, испитујући при томе самостално и квалификационо са свога правног становишта да ли су испуњени сви услови за коришћење ове опције. То решење наше власти претставља један везани акт администрације и има деклараторан карактер да су на дан изјаве оптанта о одрицању од нашег држављанства били или не испуњени сви услови за коришћење овог права опције.

У свему осталом, т. ј. погледу временског и обимног дејства опције и у погледу обавезе иселења, вреди све оно што је речено код излагања првог допунског правила које се појављује као нега-

тиван изузетак (в. стр. 118), с тим да се ово лице има увек сматрати да је престало бити наш држављанин од дана учињене изјаве пред нашим властима у смислу коришћења овом опцијом на нашу штету.

II. — Нептунска конвенција са Италијом.

Италија и Југославија се јављају као државе-наследнице бивше Аустро-Угарске. Држављанство становника територија које су припале свакој од њих регулисано је Сен-Жерменским и Тријанонским уговором о миру. Међутим, 1924 године оне су закључиле споразум о ликвидацији слободног града Ријеке као независне државе, поделивши између себе територију која јој је дотле припадала. Зато се поставило питање регулисања држављанства становника анектираних територија, јер се није могло ретроактивно негирати дотадање постојање Ријеке као самосталне државе и постојање посебног ријечног држављанства одн. завичајног права. А то питање је добило одговора у Споразуму о стицању држављанства закљученом између наше државе и Италије 20 јула 1925 године, који је познат под именом Нептунске конвенције (в. и Наредбу министра унутрашњих послова о извршењу овог споразума, од 22 марта 1929 године). Само, пак, регулисање овога држављанства заснива се, у главном, на истим принципима као и оно из уговора о миру, тако да и овде, *mutatis mutandis*, вреди све што је изложено, при чему ће на овом месту бити посебно указано на битна разликовања.

И овде, као и код уговора о миру, треба разликовати једно основно правило и неколико допунских која се, у односу на обим нашег држављанства, појављују као позитивни и негативни изузетци, т. ј. као изузетци од основног правила који иду у нашу корист или на нашу штету.

Од лица која су имала завичајност у ријечној општини, т. ј. која су имала ријечно држављанство на дан ликвидације ове слободне државе, постају наши држављани она лица која имају своје боравиште на оном делу територије који је припао нашој држави или који су имали своје боравиште на томе делу пре него што су напустили Ријеку (ово у случају ако лице које има завичајност у ријечној општини нема, у моменту ликвидације ријечке државе, у њој и своје боравиште, али га је ту некада раније имало), одн. лица чији су родитељи имали своје последње боравиште на томе делу (ово у случају ако лице које има завичајност у ријечној општини није у њој никада имало и своје боравиште), но то све под условом да су она стекла завичајност у ријечној општини пре 1 јануара 1910 године одн. да је нису стекла, било кад, по основу свој-

ства државног службеника, и да су ту завичајност имала и на дан 3 новембра 1918 године (чл. 1 и 4 Конвенције; в. и изузетак из ст. 5 Конвенције, упоред. § 3 Наредбе). Сва ова лица су постала, даном ликвидације ријечке државе наши држављани и то су била и на дан ступања на снагу Закона о држављанству, т. ј. на дан 1 новембра 1928 год., уколико у међувремену није дошло до промене њиховог држављанског статуса (§ 62). То њихово стицање нашег држављанства је било аутоматско по сили закона. За његово настајање није био потребан никакав посебан формални акт администрације, а свака одлука која би у овом погледу била донета у будућности има само деклараторан карактер, претстављајући везани акт администрације (упор. стр. 103).

То је основно правило. Оно је, као што смо рекли, корегирано изузетцима, који се, у односу на обим нашег држављанства, јављају као позитивни и негативни, т. ј. на нашу корист или на нашу штету. У прву групу изузетака долази пет допунских правила:

1. — Лица која су имала завичајност у ријечкој општини на дан ликвидације ове слободне државе и на дан 3 новембра 1918 године, а која су ту завичајност стекла после 1 јануара или, било кад, на основу својства државног службеника, могу постати наши држављани ако се са њиховом молбом да то постану сложи наша држава (чл. 1, 4 и 5 Конвенције). То је прво допунско правило које се појављује као позитиван изузетак од основног правила, т. ј. као изузетак у нашу корист. Ова лица су могла, ако су хтела да постану наши држављани, поднети најдаље у року од шест месеци од дана ступања на снагу Нептунске конвенције, т. ј. до 14 јуна 1929 године, молбу нашој надлежној власти за стицање нашег држављанства. Решење власти донето по овој молби претставља дискрециони акт администрације. Гласи ли оно позитивно, т. ј. у смислу удовољења молбе заинтересованог лица, то лице постаје наш држављанин и то са ретроактивним дејством, тако да се оно сматра нашим држављанином од дана ликвидације слободне ријечке државе.

2. — Лица која су имала завичајност у ријечкој општини на дан ликвидације ове слободне државе и на дан 3 новембра 1918 године, а која су ту завичајност стекла после 1 јануара 1910 године или, било кад, по основу својства државног службеника, а која било не затраже да, у смислу првог допунског правила, стекну италијанско држављанство или у томе тражењу буду одбијена, постају, пуноважно и аутоматски, наши држављани ако су непосредно пре стицања завичајности у ријечкој општини имали завичајност у некој општини која је припала нашој држави (ст. 2 § 4 и ст. 2 § 5 Кон-

венције). То је друго допунско правило, а стицање нашег држављанства на основу њега је непосредно и аутоматско: потребно је само да ово лице, које испуњава услове у погледу временског и квалитетног односа завичајности у ријечкој и једној од наших садашњих општина, није постало италијански држављанин и то било с тога што оно то није ни тражило било што је његово тражење било одбијено од стране италијанских власти. За његово стицање није био потребан никакав посебан формалан акт администрације, а свака одлука која би у овом погледу била донета у будућности има само деклараторан карактер, претстављајући везани акт администрације, тако да се овакво лице има сматрати нашим држављанином од дана ликвидације слободне ријечке државе (упор. стр. 103).

3. — Лица која би, применом основног правила, имала да постану италијански држављани, а која су, она или њихови родитељи (у случају ст. 2 чл. 1 Конвенције), имала раније своје боравиште на делу ријечке територије који је припао нашој држави, па су га у току времена пренела на део који је припао Италији, постају наши држављани ако се у томе смислу изјасне пред нашом надлежном влашћу (ст. 3 чл. 1 Конвенције). То је треће допунско правило, и за његову примену, ако су испуњени остали услови, потребно је било да је лице у питању учинило изјаву, у року од шест месеци од дана ступања на снагу Нептунске конвенције, т. ј. до 14 јуна 1929 године, пред нашим властима да хоће да се сматра нашим држављанином. Та изјава претставља израз једнога права, тако да, ако је ова учињена у одређеном року и пред нашом надлежном влашћу, производи одмах жељеног дејства. Стицање, дакле, нашег држављанства на основу трећег допунског правила је непосредно и аутоматско, те није потребан никакав посебан формалан акт администрације, а свака одлука која би у овом погледу била донета у будућности има само деклараторан карактер (њоме се само констатује да је изјава лица у питању дата, уз испуњење захтеваних услова, на време и пред надлежном влашћу), претстављајући везани акт администрације, тако да се овакво лице има сматрати, ако учини поменути изјаву, нашим држављанином од дана ликвидације слободне ријечке државе.

4. — Лица која су стекла италијанско држављанство применом основног правила, а старија су од осамнаест година, могу оптирати за наше држављанство у одређеном року, ако су непосредно пре стицања завичајности у ријечкој општини имала завичајност у некој општини која је припала нашој држави (чл. 3 и ст. 1 чл. 5 Конвенције). То је четврто допунско правило, које се појављује као

примена установе опције. Лице које испуњава ове услове, т. ј. које је постало италијански држављанин а имало је раније завичајност у једној нашој општини, може затражити, преко наших управних власти или преко наших дипломатских одн. конзуларних претставника, да буде примљено у наше држављанство, и то тражење морало је поднети најдаље у року од шест месеци од ступања на снагу Нептунске конвенције, т. ј. до 14 јуна 1929 године. Решење власти донето по овој молби претставља дискрециони акт администрације, тако да је ово само једна опција-могућност. Гласи ли оно позитивно, т. ј. у смислу удовољења молбе заинтересованог лица, то лице постаје наш држављанин од дана подношења овога захтева нашим властима (упор. стр. 111).

5. — Лица која су стекла италијанско држављанство применом основног правила, а старија су од осамнаест година, могу оптирати за наше држављанство у одређеном року, ако су наше народности, т. ј. ако су по народности Срби, Хрвати или Словенци (чл. 2 Конвенције). То је пето допунско правило, које се исто тако појављује као примена установе опције, и то опције-права. Лице које испуњава ове услове, т. ј. које је постало италијански држављанин а српско-хрватско-словеначке је народности, има право да тражи, преко наших управних власти или преко наших дипломатских одн. конзуларних претставника, да буде примљено у наше држављанство, и то тражење морало је поднети најдаље у року од шест месеци од ступања на снагу Нептунске конвенције, т. ј. до 14 јуна 1929 године. Како је у овде у питању опција-право, то решење власти које би било донето по овом тражењу претставља везани акт администрације, тако да се ово лице, у случају позитивног гласења, има сматрати нашим држављанином од дана учињене изјаве (упор. стр. 113).

Основно правило о држављанству становника слободне ријечке државе, корегирано је изузетцима који могу бити позитивни и негативни. Првом групом изузетака, у коју долазе, као што смо видели, пет допунских правила, проширује се круг наших држављана. Другом групом изузетака тај се круг, који је образован или који би се имао образовати применом основног правила, сужава, ограничава. У ову групу изузетака т. ј. у групу изузетака на нашу штету, долазе три негативна изузетка као три допунска правила:

1. — Лица која би, применом основног правила, имала да постану наши држављани, а која су, она или њихови родитељи (у случају ст. 2 чл. 1 Конвенције), имала раније своје пребивалиште на делу ријечке територије који је припао Италији па су га у току времена пренела на део који је припао нашој држави, не постају

наши држављани већ италијански ако се у томе смислу изјасне пред нашом надлежном влашћу (ст. 3 чл. 1 Конвенције). То је прво допунско правило које се јавља као негативан изузетак, и за његову примену, ако су испуњени остали услови, потребно је било да је лице у питању учинило изјаву, у року од шест месеци од дана ступања на снагу Нептунске конвенције, т. ј. до 14 јуна 1929 године, пред нашим властима да хоће да се не сматра нашим држављанином. Та изјава, а за нас је битно само њен негативан циљ: непостајање нашим држављанином, претставља израз једнога права, тако да, ако је она учињена у одређеном року и пред нашом надлежном влашћу, производи одмах жељеног дејства. Отклањање настајања нашег држављанства на основу првог допунског правила је непосредно и аутоматско, те није потребан никакав посебан формалан акт администрације, а свака одлука која би била у овом погледу донета у будућности има само деклараторан карактер, претстављајући везани акт администрације, тако да се овакво лице има сматрати да није ни постајало наш држављанин.

2. — Лица која су стекла наше држављанство применом основног правила, а која су старија од осамнаест година, могу оптирати за италијанско држављанство у одређеном року, ако су непосредно пре стицања завичајности у ријечној општини имала завичајност у некој општини која је припала Италији (чл. 3 и ст. 1 чл. 5 Конвенције). То је друго допунско правило, које се појављује као примена установе опције. Лице које испуњава ове услове, т. ј. које је постало наш држављанин а имало је раније завичајност у једној од општина које су припале Италији, може захтевати, преко наших управних власти или преко наших дипломатских одн. конзуларних претставника, да не буде више сматрано нашим држављанином, и тај захтев морало је поднети најдаље у року од шест месеци од ступања на снагу Нептунске конвенције, т. ј. до 14 јуна 1929 године. Но пуноважност ове изјаве условљена је пријемом тога лица у италијанско држављанство, тако да оно мора, дајући изјаву, поднети нашим властима и доказ да је већ стекло италијанско држављанство или да је бар поднело надлежној италијанској власти захтев у томе смислу. Коначно решење о правоваљаности и дејству ове изјаве о одрицању од нашег већ стеченог држављанства зависи од чињенице да ли ће то лице бити примљено у италијанско држављанство или не. Буде ли први случај, онда се ова опција, у односу на нас, јавља као опција-право, а то ће рећи да ако извесно лице постане по овом основу италијански држављанин, оно има право да се одрекне нашег држављанства. Отуда ће наша надлежна власт провести по-

требне извиђаје, па ће, ако она већ не постоји, сачекати одлуку италијанских власти о тражењу лица у питању да буде сматрано италијанским држављанином. Тек када буде у поседу одлуке италијанских власти, она ће донети своју одлуку о захтеву лица у питању да не буде више наш држављанин, т.ј. одлучиће решењем да ли је то лице, путем ове опције, престало бити наш држављанин, испитујући при томе самостално и квалификационо са свога правног становишта да ли су испуњени сви услови за коришћење ове опције. То решење наше власти претставља један везани акт администрације и има деклараторан карактер, тако да ако оно гласи позитивно у смислу захтева лица у питању, то лице ће се сматрати да је престало бити наш држављанин од дана подношења нашим властима изјаве о одрицању од нашег држављанства.

3. — Лица која су стекла наше држављанство применом основног правила, а старија су од осамнаест година, могу оптирати за италијанско или мађарско држављанство у одређеном року, ако су италијанске или мађарске народности, т.ј. ако по народности нису Срби, Хрвати или Словенци (чл. 2 Конвенције). То је треће допунско правило, које се исто тако појављује као примена установе опције, и то опције-права. Лице које испуњава ове услове има права да тражи да не буде више сматрано нашим држављанином, и тај захтев је морало поднети најдаље у року од шест месеци од ступања на снагу Нептунске конвенције. Како је овде у питању опција-право, то решење власти које би било донето по овом тражењу претставља везани акт администрације, тако да се ово лице има сматрати да је престало бити наш држављанин од дана подношења нашим властима изјаве о одрицању од нашег држављанства (упор. стр. 119).

Обимно дејство свих ових правила — основног и допунског — о одређивању држављанства становника слободне ријечке државе је колективно. Удата жена следи држављанство свога мужа, законита деца, млађа од осамнаест година, држављанство свога оца (само ако овога нема оца матере), а незаконита своје матере, но то све под претпоставком да сва ова лица имају исто држављанство, у моменту следовања, са лицем чији држављански статус следују (чл. 7 Конвенције).

III. — Конвенција са Румунијом од 1933 године.

Коначна граница између наше државе и Румуније утврђена је Београдским споразумом од 24 новембра 1923 године. Њиме је извршено извесно померање раније одређене границе, тако да је Ру-

мунија уступила нашој држави општине Пардањ, Модош (Јаша Томић), Шурјан, Сурчин, Крива Бара и Велики Гај, а ова њој општине Стара Беба, Пуста Керестур, Жимболија, Чорла и Жан. Држављанство, пак, лица завичајних у овим општинама, која су већ на основу уговора о миру постала наши или румунски држављани, регулисано је Конвенцијом од 30 јануара 1933 године, која је код нас постала закон публикавањем у Службеним новинама од 19 септембра 1933 године, и Допунским споразумом од 13 марта 1935 године, који је код нас постао закон публикавањем у Службеним новинама од 13 новембра 1936 године.

Од румунских држављана који су имали завичајност у нама уступљеним општинама, постају, даном 24 новембра 1923 године, наши држављани они који су имали завичајност у једној од уступљених општина на дан 1 јануара 1910 године а који су ту завичајност сачували до 24 новембра 1923 године. Ова лица постају наши држављани непосредно и аутоматски по сили закона, тако да није потребан никакав посебан формалан акт, а ако он у будућности буде доношен, претстављаће један везани акт администрације. — То је основно правило одређивања држављанства становника румунских држављана у нама уступљеним општинама. Поред њега постоје и два допунска правила, и то једно у нашу корист а друго на нашу штету. Прво допунско правило односи се на оне румунске држављане који су, у нама уступљеним општинама, имали своју завичајност у времену између 1 јануара 1910 године и 24 новембра 1923 године, но који су ту завичајност изгубили у међувремену од 26 јуна 1919 године и 24 новембра 1923 године. Ова лица могу да оптирају за наше држављанство, но та опција је само опција-могућност, тако да њихово стицање нашег држављанства зависи од сагласности наше надлежне власти. Изјаву о коришћењу овом опцијом морало је заинтересовано лице поднети нашим властима најдаље три месеца од дана ратификације Конвенције одн. Допунског протокола (ово у погледу лица завичајних у општинама Јаши Томићу и Шурјану), а ако она буде одобрена од наше власти, ова ће се лица сматрати нашим држављанима од 24 новембра 1923 године. На другој страни, неће постати наши држављани она лица која би то требало, применом основног правила, да постану, ако су већ или ако најдаље за шест месеци од дана ратификације Конвенције одн. Допунског протокола изјаве да, уз искључење нашег држављанства, задржавају и надаље румунско држављанство. Давање овакве изјаве је њихово право и она има ретроактивно дејство, т.ј. ова се лица сматрају да су непрекидно била и остала једино и само румунски држављани.

Од наших држављана који су имали завичајност у Румунији уступљеним општинама, постају, даном 24 новембра 1923 године, румунски држављани они који су имали завичајно право у једној од уступљених општина на дан 1 децембра 1918 године, па без обзира да ли су они сачували ту своју завичајност и до 24 новембра 1923 године (sic!). Ова лица постају румунски држављани непосредно и аутоматски по сили закона, тако да није потребан никакав формалан акт, а ако он у будућности буде доношен, претстављаће један везани акт администрације. — То је основно правило одређивања држављанства становника наших држављана у Румунији уступљеним општинама. Поред њега постоји једно допунско правило и то у нашу корист. Сва ова лица која применом основног правила треба да изгубе наше држављанство и да постану румунски држављани, имају право да задрже наше држављанство, ако су у томе смислу дали изјаву пред нашим властима или ако такву изјаву даду најдаље за шест месеци по ратификацији ове Конвенције. Давање овакве изјаве је њихово право и она има ретроактивно дејство, т.ј. ова се лица сматрају да су непрекидно била и остала једино и само наши држављани.

Поред ових правила о одређивању држављанства становника уступљених општина, Конвенција предвиђа и посебно право опције свима лицима која, применом основног правила, мењају своје дотадање држављанство, ако се она по народности разликују од већине становништва државе чије држављанство стичу. Лица Румуни по народности који су, применом основног правила, постали наши држављани, и Срби, Хрвати и Словенци који су по истом основу постали румунски држављани, имала су право да, у року од шест месеци од дана ратификације Конвенције или Допунског протокола (ово у погледу лица завичајних у општинама Јаша Томићу и Шурјану), оптирају за румунско или наше држављанство. Та опција је опција-право, и у случају њеног коришћења лица у питању престају или постају бити наши држављани од дана изјаве учињене у овом смислу пред нашим властима.

Сви остали становници уступљених општина, па било да они имају у њима своју завичајност или не, задржавају и даље своје дотадање држављанство, с тим ограничењем да ова лица, ако су имала завичајност у уступљеној општини, губе, сада као странци у односу на државу која врши сувереност над том општином, своју завичајност у уступљеној општини.

Б. — Бугарски држављани који су постали наши држављани на основу уговора о миру. — После Светског рата, наша граница

према Бугарској уређена је тако да су нама припале неке бугарске области. Питање, пак, држављанства регулисано је Нејским уговором о миру, који је постао наш закон објављивањем у Службеним новинама од 10 маја 1920 године, тако да се оно има расправљати само по прописима овога уговора а уз искључење прописа Уговора о заштити мањина (упор. стр. 102); Konstantinovich: Die Staatsangehörigkeit in Jugoslawien unter besonderer Berücksichtigung der Friedensverträge, у Ostrecht, 1926, S. 1163). Упућујући на општа-принципијелна излагања која су већ учињена, ми ћемо се овде задржати само на набрајању правила којима је одређен обим нашег држављанства, обим који је као такав, уколико доцније нису наступиле извесне промене на основу наших унутрашњих позитивно-правних прописа, постојао и на дан ступања на снагу Закона о држављанству, т.ј. на дан 1 новембра 1928 године.

И овде, као и код Сен-Жерменског и Тријанонског уговора о миру, треба разликовати једно основно правило и неколико допунских која се, у односу на обим нашег држављанства, појављују као позитивни и негативни изузетци, т.ј. као изузетци од основног правила који иду у нашу корист или на нашу штету.

Главни критериум за одређивање држављанства становника од наше државе, на основу чл. 27 Нејског уговора, анектираних бивших бугарских области, састоји се у чињеници настана на тој територији. Под чињеницом настана има се разумети домицил, пребивалиште, т.ј. место где се једно лице настанило у намери да ту стално пребива. Од лица, бугарских држављана, која су имала свој домицил на територији која је припала нама и то на дан ступања на снагу Нејског уговора о миру, постају наши држављани, непосредно и аутоматски, она која су тај свој домицил стекла пре 1 јануара 1913 године (чл. 39 Нејског уговора). Сва ова лица постала су, и то од 1 децембра 1918 године, наши држављани, и то су била и на дан 1 новембра 1928 године, наши држављани, уколико у међувремену није дошло до промене њиховог држављанског статуса (т. 2 § 53). То њихово стицање нашег држављанства је било аутоматски по сили закона. За његово настајање није био потребан никакав посебан формалан акт администрације, а свака одлука која би у овом погледу била донета у будућности има само деклараторан карактер, претстављајући везани акт администрације (упор. стр. 103).

То је основно правило. Оно је, као што смо рекли, коригирано изузетцима, који се јављају као допунска правила. Прво допунско правило, које се јавља као позитиван изузетак, т.ј. које дејствује у нашу корист, односи се на оне бугарске држављане који су, на дан

ступања на снагу Нејског уговора о миру, имали свој домицил на од нас анектираним територијама, но који су га на тој територији стекли после 1 јануара 1913 године (ст. 2 чл. 39 Нејског уговора). Ова лица могу да оптирају за наше држављанство, но та опција је само опција-могућност, тако да њихово стицање нашег држављанства зависи од сагласности наше надлежне власти. Изјаву о коришћењу овом опцијом морало је заинтересовано лице поднети нашим властима, но Нејски уговор о миру не одређује до кога рока се то могло чинити, тако да ми сматрамо да је тај рок текао све до 1 новембра 1928 године, као дана ступања на снагу Закона о држављанству: Ако ова опција буде одобрена од наше власти, ова ће се лица сматрати нашим држављанима од дана постанка Југославије, т.ј. од 1 децембра 1918 године. — На другој страни, и то је друго допунско правило које се јавља као негативан изузетак, т.ј. које дејствује на нашу штету, бивши бугарски држављани, који су, применом основног правила, постали наши држављани, имају право да, у одређеном року, оптирају за бугарско држављанство (чл. 40 Нејског уговора). Лице које испуњава ове услове, т.ј. које је постало наш држављанин применом основног правила а било је раније бугарски држављанин, има право да тражи да не буде више сматрано нашим држављанином, и тај захтев је морало поднети најдаље две године од ступања на снагу Нејског уговора, т.ј. најдаље до 10 маја 1922 године. Како је овде у питању опција-право, то решење власти које би било донето по овом тражењу претставља везани акт администрације, тако да се ово лице има сматрати да је престало бити наш држављанин од дана подношења нашим властима изјаве о одрицању од нашег држављанства (упор. стр. 103).

Обимно дејство свих ових правила — основног и допунског — о одређивању држављанства становника анектираних бугарских територија, је колективно. Удата жена следи држављанство свога мужа, законита деца млађа од осамнаест година држављанство свога оца (само ако овога нема онда матере), а незаконита своје матере, но то све под претпоставком да су и сва ова лица имала бугарско држављанство у моменту следовања (ст. 3 чл. 40 Нејског уговора). — Сама опција је квалификована (ст. 4 и 5 чл. 40 Нејског уговора).

Поред ових прописа о држављанству становника анектираних области, Нејски уговор установљава и једну посебну опцију у нашу корист. Сваки бугарски држављанин наше народности, т.ј. сваки бугарски држављанин који је по народности Србин, Хрват или Словенац, има права, и то без обзира где му је домицил, да оптира,

у одређеном року, за наше држављанство (чл. 40 Нејског уговора). Лице које испуњава ове услове, т.ј. које је бугарски држављанин а по народности је Србин, Хрват или Словенац, има право да тражи да буде сматрано нашим држављанином, и тај захтев је морало поднети најдаље две године после ступања на снагу Нејског уговора, т.ј. најдаље до 10 маја 1922 године. Како је овде у питању опција-право, то решење власти које би било донето по овом тражењу претставља везани акт администрације, тако да се ово лице има сматрати да је стекло наше држављанство од дана подношења нашим властима изјаве о коришћењу овом опцијом (упор. стр. 113). — У погледу обимног и квалитетног дејства ове опције, вреди напред речено.

§ 3. — ЛИЦА КОЈА СУ СТЕКЛА НАШЕ ДРЖАВЉАНСТВО ПУТЕМ ПРИРОЂЕЊА ДО СТУПАЊА НА СНАГУ ЗАКОНА О ДРЖАВЉАНСТВУ

Да и лица која су стекла наше држављанство, путем прирођења, у међувремену од 1 децембра 1918 године па до ступања на снагу Закона о држављанству, т.ј. до 1 новембра 1928 године, улазе у статички обим нашег држављанства који је постојао на дан 1 новембра 1928 године, закон је сматрао за потребно да нагласи како би у будуће био отклоњен сваки приговор о исправности и правном основу држављанства стеченог на овај начин (т. 3 § 53). То је било потребно, јер се раније спорила законитост праксе која је постојала приликом прирођења у овом међувремену.

§ 4. — ЛИЦА КОЈА СУ СТЕКЛА НАШЕ ДРЖАВЉАНСТВО ПО САМИМ ПРЕЛАЗНИМ НАРЕЂЕЊИМА ЗАКОНА О ДРЖАВЉАНСТВУ

Прописима Закона о држављанству предвиђено је како ће се стицати и губити наше држављанство почев од дана његовог ступања на снагу, т.ј. почев од 1 новембра 1928 године. Међутим, да би поправио непотпуности које су постојале у покрајинским правима и да би дао могућности извесним лицима која се налазе у једном изузетном положају према нашој држави да постану наши држављани, Закон о држављанству, у својим прелазним наређењима, признаје и придије својство нашег држављанства извесним лицима, уводећи их тако у статички обим нашег држављанства одређен на дан 1 новембра 1928 године. Сва се та лица могу поделити у три групе:

1. — У прву групу долазе она лица којима закон признаје наше држављанство с обзиром на њихову националну припадност или оди. и с обзиром на њихову делатност у нашој држави. Она лица која се буду нашла у једном таквом односу, и то односу који је изражен преко чињеница које закон изречно побраја, сматрају се нашим држављанима и то од дана ступања на снагу Закона о држављанству, т.ј. од 1 новембра 1928 године. А као таква лица закон сматра:

1. — стране држављане који су по народности Срби, Хрвати или Словенци, старији су од 21 годину, доброг су владања и способни су да могу издржавати себе и своју породицу, а који су до 1 новембра 1928 године затражили код наших надлежних власти да буду примљени у наше држављанство. При томе, битно је да су ова лица, која испуњавају побројане материјалне услове, затражила до овога дана да буду примљена у наше држављанство и то било по коме основу и начину а без значаја је да ли по томе њиховом тражењу није била, до ступања на снагу Закона о држављанству, донета никаква одлука или је била донета негативна одлука (т. 4 § 53).

2. — стране држављане који су по народности Словени, т.ј. Руси, Бугари, Пољаци, Чехословаци или Лужички Срби, настањени су на територији наше државе непрекидно (рачунајући од 1 новембра 1928 године уназад) најмање пет година, а који су до 1 новембра 1928 године затражили код наших власти да буду примљени у наше држављанство. При томе у погледу овог тражења вреди све што је речено код 1 (т. 6 § 53).

3. — стране држављане који су по народности Словени, т.ј. Руси, Бугари, Пољаци, Чехословаци или Лужички Срби, настањени су на територији наше државе непрекидно (рачунајући од 1 новембра 1928 године уназад) најмање пет година, а који су се налазили у нашој државној служби на дан 1 новембра 1928 године. Под државном службом има се разумети сваки стални, јавно-правни службенички однос према држави, а посебно у својству хонорарног или контрактуралног службеника. При томе, без значаја је колико је та служба трајала: битно је да је она постојала на дан ступања на снагу Закона о држављанству. Исто тако није потребно ни да су ова лица затражила пре 1 новембра 1928 године да буду примљена у наше држављанство (т. 6 § 53).

4. — стране држављане који су по народности Словени, т.ј. Руси, Бугари, Пољаци, Чехословаци или Лужички Срби, настањени

су на територији наше државе непрекидно (рачунајући од 1 новембра 1928 године уназад) најмање пет година, а који су, у међувремену од 1 децембра 1918 године па до 1 новембра 1928 године, провели у нашој државној служби најмање две године. У погледу врности ове службе и претходног тражења пријема у наше држављанство, вреди речено код 3, с том допуном да ово тражење службе од две године не мора бити непрекидно (т. 6 § 53).

5. — стране држављане, без обзира на њихову националну припадност, који су на дан 1 децембра 1928 године имали завичајност у некој општини која није припала нашој држави, налазили су се, на територији наше државе, у служби код јавних и саобраћајних предузећа или код других јавних установа које су преузете од наше државе, па су задржани у тој служби, а који су до 1 новембра 1928 године затражили код наших власти да буду примљени у наше држављанство. При томе, у погледу овог тражења вреди све што је речено код 1 (т. 7 § 53).

Сва су ова лица, т.ј. страни држављани (под којим треба разумети и лица без држављанства), постали наши држављани, но то под једним одложним условом: да у року од годину дана од ступања на снагу Закона о држављанству, т.ј. најдаље до 31 октобра 1929 год., затраже од наше надлежне првостепене управне власти да им, констатујући да је у погледу њих наступио један од поменутих случајева, изда сведоцбу о држављанству (ст. 2 § 53). Свако од ових лица, дакле, морало је, ако хоће да буде сматрано нашим држављанином, поднети, у поменутом року, првостепеној управној власти свога редовног пребивалишта (§ 49), молбу да му се изда сведоцба о држављанству стеченом на овај начин, чиме је оно у самој ствари, под претпоставком испуњења законских услова, оптирало за наше држављанство. Уз молбу, то лице је морало поднети и потребне доказе да је оно испунило све законске услове за стицање нашег држављанства на овај начин (подробније о тим доказима в. Начелно упутство Министарства унутрашњих дела од 5 јануара 1929 и чл. 78—81 Уредбе). Пошто учини евентуалне потребне извиђаје, првостепенa управна власт ће доставити цео предмет надлежној бивовини да она, својим решењем, констатује да ли су молиоци наводи тачни, т.ј. да ли он заиста испуњава законом прописане услове па да по овом основу постане наш држављанин. Нађе ли бан да молилац не испуњава законске услове, он ће га одбити својим решењем од тражења да буде сматран нашим држављанином, а овоме стоје на расположењу како административно - хијерархиски (жалба на министра унутрашњих дела) тако и управно - судски

правни лекови (тужба на Државни савет), јер је у питању везани акт администрације. У таквом случају ова лица нису ни постала ни постајала наши држављани. С друге стране ако бан својим решењем констатује да је молилац испунио законске услове, он ће то своје решење доставити надлежној управној власти првог степена која ће молницом издати сведоштво о држављанству. У овом другом случају, испуњење одложног услова има ретроактивно дејство, т.ј. лице у питању ће се сматрати да је постало наш држављанин већ од дана ступања на снагу Закона о држављанству, т.ј. од 1 новембра 1928 г.

У погледу обимног дејства стицања нашег држављанства по овом основу, вреди све што је речено код прирођења, с тим да се као релевантан моменат за ово дејство има узети 1 новембар 1928 године (в. стр. 41).

II. — У другу групу долазе она лица којима закон признаје наше држављанство да би у што је могуће већој мери смањено број лица без држављанства — апатрида. Сва она лица која, на дан 1 новембра 1928 године, не могу да се позову ни на које држављанство, а рођења су на територији наше државе, имају се сматрати нашим држављанима (т. 10 § 53). Аутоматски и на основу самог закона, ова се лица имају сматрати нашим држављанима почев од дана ступања на снагу Закона о држављанству, т. ј. од 1 новембра 1928 године, и то њихово стицање има колективно дејство које одговара обимном дејству прирођења, с тим да се као релевантан моменат за ово дејство има узети 1 новембар 1928 године (в. стр. 41). Ипак, имање нашег држављанства по овом основу остаје само до супротног доказа, т. ј. само док се не би утврдило да је то лице на дан 1 новембра 1928 године имало извесно одређено држављанство, у коме ће се случају сматрати да са учињеним противдоказом престаје наше држављанство, но то само од момента правноснажности одлуке надлежне власти о његовом усвајању (упор. стр. 24).

III. — Најзад, у трећу групу долазе она лица чије се држављанство одређује према држављанском статусу других лица. Имајући у виду и непотпуно и неједнако регулисање овога питања у покрајинским правима, Закон о држављанству поставља у овом погледу иста правила која су иначе усвојена код редовног начина стицања нашег држављанства. Почев од момента када је стекло наше држављанство лице према чијем се држављанском статусу одређује држављанство неких других лица (а тај моменат може падати између 1 децембра 1918 и 31 октобра 1928 године), стичу наше држављанство законита деца оца нашег држављанина, незаконита

деца матере наше држављанке, позаконјена деца оца нашег држављанина, и страна држављанка удата за нашег држављанина (т. 9 § 53). То стицање нашег држављанства настаје од момента рођења односно удаје, уколико су ти факти наступили после момента када је лице према чијем се држављанском статусу одређује држављанство ових лица постало наш држављанин, а ако то лице још увек има наше држављанство. — У осталом важи, *mutatis mutandis*, оно што је речено код редовног стицања нашег држављанства следством ових факата.

§ 5. — ЛИЦА КОЈА СУ У МЕЂУВРЕМЕНУ ОД 1 ДЕЦЕМБРА 1918 ГОДИНЕ ПА ДО 1 НОВЕМБРА 1928 ГОДИНЕ ПРЕСТАЛА БИТИ НАШИ ДРЖАВЉАНИ

Статички обим нашег држављанства, у односу на кога би се у даљем имала применити општа правила о стицању и губитку нашег држављанства, има се одредити с обзиром на стање на дан 1 новембра 1928 године. У тај обим имала би да уђу сва лица која су стекла наше држављанство у времену од стварања Југославије па до ступања на снагу Закона о држављанству, т. ј. у времену од 1 децембра 1918 године па до 1 новембра 1928 године. Међутим, сва та лица имала би да уђу у тај обим, т. ј. да се сматрају нашим држављанима, само ако у томе међувремену није наступила каква промена у погледу њиховог држављанског статуса која би ишла на нашу штету. Отуда се из овог претпостављеног најширег обима имају изузети сва она лица која би, у међувремену од момента њиховог стицања нашег држављанства па до 1 новембра 1928 године, престала бити наши држављани, те која не улазе у статички обим постојећи, као стално утврђени, на дан ступања на снагу Закона о држављанству. А за таква лица Закон сматра (§ 56):

1. — све оне наше бивше држављане који су, пре 1 новембра 1928 године, добили, од нашег министарства унутрашњих дела, редован отпуст из нашег држављанства (в. чл. 46 Допунског споразума са Италијом од 23 октобра 1922 године). При томе, с обзиром на принцип колективног дејства промена држављанског статуса, следују ово лице у губитку нашег држављанства: његова законита жена; његова законита деца ако су у моменту отпуста млађа од 21 годину; њена ванбрачна деца ако су у моменту отпуста млађа од 21 годину (ово у случају ако је отпуст добила нека наша бивша држављанка).

2. — све оне наше бивше држављанке које су се, у времену од 1 децембра 1918 год. па до 1 новембра 1928 године, удале за страног држављанина и том удајом стекле друго држављанство.

Сва су ова лица, уколико су имала наше држављанство, престала бити наши држављани у моменту отпуста одн. удаје, те према томе, с обзиром да су се ове чињенице имале збити у времену од стварања Југославије па до ступања на снагу Закона о држављанству, она нису то била ни на дан 1 новембра 1928 године, тако да нису ушла ни у статички обим нашег држављанства одређен с обзиром на стање постојеће тога дана.

ЧЕТВРТИ ДЕО

СУКОБИ ДРЖАВЉАНСТВА

Држављанство је правни однос извеснога лица према држави и то један однос редовне и сталне природе, тако да у правном поретку сваке државе важи правило да се тај поредак у првом реду, у свој својој потпуности и као редован начин регулисања правно-релевантних односа, има да примени на лица која се, с погледом на правни поредак у питању, сматрају држављанима државе која је нормирала тај правни поредак, која је, посматрана са гледишта правне науке, сама тај поредак. Отуда велика важност која се, како у теорији тако и у пракси примене закона (дакле конкретизовања правних ситуација апстрактно, у ширем или ужем обиму, предвиђених једним извесним правним поретком), придаје институцији држављанства. Отуда, сасвим разумљиво, потреба тачног утврђења стања једног лица у овом погледу, јер се само на тај начин, с обзиром на важност и значај који се везује, сходно гласу односнога поретка, за овај однос једнога лица према некој држави, може постићи пуна и правилна примена закона. Сам, пак, однос држављанства, будући израз једне везе правне природе која постоји између јединке и колективитета, и имајући да буде симбол заједнице интереса која је изражена у појави колективитета а која се конкретизује у односу на једног одређеног појединца, има да буде, како у погледу свога настајања тако и у погледу свога постанка, дејства и престанка, регулисан од стране самога правнога поретка преко кога се и у коме се изражава, манифестује факат колективитета у питању, дакле факат државе. Отуда, с обзиром да је у питању одређивање јединки које сачињавају, у најважнијем правцу, супстрат колективитета, право и дужност (функција) државе да путем свога правнога поретка регулише однос свога држављанства, т. ј. да одреди која се лица имају, са становишта своје оцене интереса који се конкретизује на страни извеснога појединца сходно заједници ни-

тереса израженој у самој њој, сматрати као њени држављани. С тога у свима земљама налазимо одговарајуће правне прописе којима се регулише питање њиховога држављанства, т. ј. регулише питање стицања и губитка држављанства односне државе, дакле којима се одређује припадништво, веза некога извеснога лица са државом као колективитетом чији је заједнички интерес изражен у правцу и садржини правнога поретка (разуме се изражен онако како га схватају они којима у једном даном моменту припада функција, моћ да тај интерес формулишу, да, дакле, формулишу правни поредак).

Свака држава прописује норме о својем држављанству. У томе погледу, па било да то она чини потпуно самостално или по претходном споразуму са извесним мањим или већим бројем држава, она се руководи основним интенцијама које су се искристалисале у односном периоду времена а под утицајем околности и прилика односнога ступња друштвенога развоја средине у питању, дакле свака држава, сходно датоме (*donné*) формулише правила о социјалном држању у погледу институције држављанства (*construit*). Те се норме тичу како стицања тако и промене и губљења држављанства. При томе, општа правна теорија се труди да, у циљу што потпунијег регулисања установе држављанства, постави извесна руководна начела којим би се имале, као чланови једне опште међународно-правне заједнице и као фактори мира и правне сигурности, инспирисати поједине државе при доношењу својих посебних норми о држављанству. Између тих основних руководних начела која су данас, у овом правцу, скоро опште усвојена, истичу се, као битна за сам појам држављанства, два: да свако лице треба да буде држављанин једне државе и да свако лице треба да буде само држављанин једне државе (т. ј. да ниједно лице не треба, у исти мах, да буде држављанин двеју или више држава). Ценећи, правилно с обзиром на данашњи правни систем и правна схватања, значај и важност везе држављанства, од које, најчешће, зависи правни статус појединца и примена правног поретка на правно-релевантне односе тичуће се овога, ценећи права и дужности који проистичу из овог односа како за јединку у питању тако и за сам колективитет-државу, ценећи, најзад, битност широке апсорпције која, у погледу појединаца, наступила као последица факта постојања односа држављанства, правна теорија, сходно чињеницама које детерминирају њену садржину и правац, истакла је, у погледу институције држављанства, принцип искључивости, и то како у погледу постојања тако и у погледу обима држављанства извеснога лица. На тај начин

она, у осталом сасвим правилно, тежи да установи држављанства да пуни значај и да омогући правилно и потпуно везивање свих правних последица које се иначе везују за ову институцију. На тај начин она, дакле, жели да се, бар у погледу овог општег правног претходног питања, постигне пуна извесност, како би се, у што је могуће већој мери, све док постоји овакав правни систем и склоп човечанства, отклонили и тако већ често врло значајни и компликовани правни сукоби који долазе као последица факта постојања више независних правних система.

Међутим, у пракси, дакле у погледу позитивно-правног стања које као факат данас постоји, провођење принципа искључивости није осигурано. Руководећи се, у крајњој линији, сопственом оценом вредности институције, руководећи се, дакле, оценом са гледишта интереса заједнице чије је оличење односни правни поредак, поједини правни поретци, регулишући установу држављанства, садрже често и норме које својим постојањем и својом применом значе повреду овога принципа. Нормирајући која се лица имају сматрати држављанима државе у питању, услед чега наступа промена држављанства на страни извеснога лица и када извесно лице престаје да буде држављанин државе у питању, правни поретци, па било да се они посматрају сваки посебице било да се посматрају у фактичком поретку паралелног постојања, доводе до факта постојања с једне стране лица која немају у опште држављанства, а с друге стране лица са два или више држављанства. Отуда и код овога претходног опште-правног питања, појава проблема сукоба држављанства. Сукоба који може бити, с обзиром на одступање од принципа искључивости, негативан и позитиван: негативан, онда када у односу на извесно лице не постоји никаква веза држављанства, када, дакле, лице у питању не припада, као држављанин, ниједном колективитету-држави; негативан, онда када у односу на извесно лице постоје две или више веза држављанства, када, дакле, лице у питању припада у исти мах, као држављанин, двама или више колективитетима.

§ 1. — ЛИЦА БЕЗ ДРЖАВЉАНСТВА

Могућност негативног сукоба држављанства огледа се у постојању лица без држављанства-апатрида. Различно регулисање појединих појава односећих се на држављански статус извесног лица и неједновремено губљење једног и стицање другог држављанства, узроци су појаве лица без држављанства. Ту могућност њиховог постојања предвиђа изречно и сам наш Закон о држављанству (§§ 9

и 47), а у својим прописима он даје основа стварању оваквих лица, т.ј. постајању наших дотадањих држављана лицима без држављанства. То ће, на пример, моћи бити случај код одузимања држављанства, престанка држављанства услед одсутности или у неким случајевима отпуста из нашег држављанства. За Науку о држављанству, с обзиром на правило да свака држава одређује која ће лица сматрати за своје држављане, од битне је важности да ова лица нису наши држављани и да се имају као таква, т. ј. као недржављани оди. странци третирати (ближе о овоме проблему в. наше расправе: *Појам лица без држављанства*, као XXVI свеска Библиотеке Југословенског удружења за међународно право, Београд, 1937, стр. 16; и *Правни положај лица без држављанства*, као XXVIII свеска исте Библиотеке, Београд, 1938, стр. 23).

§ 2. — ЛИЦА СА ВИШЕ ДРЖАВЉАНСТАВА

Независно уређење институције држављанства од стране појединачних државних правних поредака, због садржинске разноликости норми које се односе на ово уређење, а и због различитог схватања правних институција које стоје у тесној вези са везом држављанства, проузрокујући, у случају своје различитости, чак и у случају једногласности норми које уређују непосредно питања држављанства, различите резултате примене ових једногласних норми, изазива и факат позитивног сукоба држављанства, факат постојања лица са више држављанства у исти мах. Отуда се појава вишеструког држављанства јавља данас као један факат с којим се мора рачунати и чијим правним последицама мора сваки правни поредак, да би осигурао своју несметану примену и дејство, посветити посебну пажњу. Истина по гласу § 2 Закона о држављанству: „Држављанин Краљевине Југославије у исто време не може бити држављанин које стране државе“, изгледало би да наше право не само не познаје установу вишеструког држављанства него је чак и негира. У ствари то није тако и смисао овог прописа има се разумети тако да закон даје, у случају кумулације нашег и страног држављанства на страни извесног лица, искључиву важност, дејство и предност нашем држављанству и то онда када се ово питање поставља пред нашим властима. Јер, не само да наш закон познаје установу вишеструког држављанства, већ он пружа могућности њеном стварању. Тако, на пример, код прирођења, удаје, легитимације или рођења као основа стицања нашег држављанства, могуће је, као што смо видели, да неко лице стекне наше држављанство а да у исти мах не изгуби држављанство које је дотле имало, откудa као последица

појава лица са више држављанства (и то без обзира што ће наше власти третирати то лице само као нашег држављанина).

Постојање лица са вишеструким држављанством иставило је пред правну науку проблем одређивања за једно од држављанства у питању, пошто се то показало као нужно, у појединим случајевима, за правилну и неспорну примену правних прописа, с обзиром да се држављански квалитет, и то само један, каткада појављивао као услов за примену извесне правне норме. До сада многобројна гледишта могу се поделити у две велике групе: прву групу би представљали они аутори који покушавају да за решење овога проблема поставе индивидуална правила, а другу би, пак, представљали аутори који покушају да за решење овога проблема поставе генерална правила која би, одговарајући, по њиховом мишљењу, природи институције вредела као једнообразна за све правне поретке. Између аутора који спадају у прву групу могу се посебно навести Frankenstein, Bartin и Luxburg. — Frankenstein (*Internationales Privatrecht — Grenzrecht-Erster Band*, Berlin, 1926, S. 89—92) сматра да се не може ни за један случај, па чак ни за случај ако је у питању држављанин државе пред чијим се властима поставља проблем а који иначе има више држављанстава, поставити апсолутно правило, већ да за давање преваге једном од држављанстава у питању има увек да буде одлучујућа чињеница психолошке заједнице између лица са вишеструким држављанством и односног правног поретка. При томе он сматра да ће, на пример, за немачког држављанина који би био рођен у Аргентини, те отуда буде имао и аргентинско држављанство, важити, чак ако се питање постави пред немачким судовима, аргентинско право, пошто је то право средине у којој је он живео, средине преко које се изражава његова психолошка заједница с тим правним поретком. Буде ли лице у питању стекло вишеструко држављанство тек у току свога живота, онда ће се, на пример, сматрати да је оно сачувало своју психолошку заједницу са дотадањим правним поретком оди. да ју је променуло, све према томе да ли је оно и даље задржало свој домицил или је засновало нови домицил у земљи новог држављанства. — Bartin (*Principes de droit international privé selon la loi et la jurisprudence française*, t. II, Paris, 1932, p. 20—26), изузимајући случај када се у извесној држави поставља питање у погледу лица које има између осталих и држављанство те државе, сматра исто тако да је немогуће дати једно јединствено решење, пошто решење сваког случаја има да зависи од околности под којима се случај јавља. Шта више, за решење овога проблема не може се у опште поставити никакво правно правило. Законски прописи који придају једном истом лицу

у исти мах два или више држављанства, за домаћи суд су потпуно непомирљиви а и сви подједнако правни, пошто они потичу од разних суверенитета од којих је сваки за себе подједнако законит. Ниједан од ових прописа не може добити превагу над другим. Домаћи суд не може да суди о овим прописима: он може и треба да се, у овом погледу, уздржи од суђења. А како, пак, он ипак мора, да не би учинио *déni de justice*, да одлучи, то ће он своју одлуку донети као фактичну (*en fait*), онако, дакле, како он сматра да треба да буде, не водећи рачуна о прописима страних закона, различитих између себе, који приписују два или више држављанства лицу у питању. У таквом случају довољно је да суд утврди које је од тих разних конкурентских држављанстава оно за које се, фактички, лице у питању везало или везује, тако да је решење увек једно фактично решење — Luxburg (*Das Internationale Privatrecht des ehelichen Güterrechts nach dem Bürgerlichen Gesetzbuch für das Deutsche Reich*, у *Zeitschrift für Internationales Recht*, XXII Band, 1913, S. 93—95) сматра да судија има у сваком конкретном случају да истражује које је од више држављанстава најпогодније да осигура, у односу на лице у питању, примену правног поретка који својом садржином највише одговара схватањима тога лица. А како се, по његовом мишљењу, *ratio* принципа националитета састоји управо у овоме, то је немогуће, а *a priori* и у опште, поставити неко решење којим би се давала предност пре или доцније стеченом држављанству, или држављанству које је везано за домицил.

Прву групу аутора који су се бавили питањем правног значаја вишеструког држављанства, сачињавају они који покушавају да за решење овога проблема поставе индивидуална правила. У другу, пак, групу долазе они аутори који покушавају да за решење овога проблема поставе генерална правила која би, одговарајући, по њиховом мишљењу, природи институције, вредела као једнообразна за све правне поретке. При томе, они при постављању ових правила повлаче отсечну разлику између две ситуације: да ли се питање држављанства и придавања последица чињеници држављанства поставља у једној од држава чије држављанство, између осталих, има лице у питању, или се, пак, то питање поставља у некој трећој држави, т.ј. пред властима државе која лицу у питању не приписује своје држављанство. За сваку од ових ситуација постављају се различите генералне норме. Тако се скоро једногласно узима да у првом случају, т.ј. у случају да се питање правне ситуације лица са вишеструким држављанством поставља пред вла-

стима државе чије држављанство има лице у питању, па без обзира на његово пребивалиште или место бављења, свака држава има право да такво лице сматра само и искључиво својим држављанином. У томе се смислу изјашњавају и, између осталих, Valéry, Laprédelle-Niboyet, Sauer-Hall, Melchior, Zitelmann, Niemeyer, Raape, Becker, Pfeiffer, Wolff. У томе смислу и наше позитивно право сходно §-у 2 Закона о држављанству.

Полазећи од посматрања држављанства као предмета искључиве надлежности сваке државе и имајући у виду сву његову важност у погледу конституирања права и дужности било на страни јединке било на страни државе, и наука и судска пракса долазе до изложеног решења. Међутим, ипак се поставља питање докле треба да иде ова искључивост државе у посматрању извесног лица за свога држављанина и негирању сваког утицаја и значаја факта да то лице има и које друго држављанство оди. која друга држављанства. Посебно поставља се питање да ли свака од држава, имајући у опште право да узме у заштиту интересе свога држављанина, може да му ту заштиту пружи и у држави оди. против државе која га у исто време исто тако сматра и за свога држављанина. Код давања одговора на ово питање долазе до изражаја, тачније до мерења два различита интереса: интерес једне државе да заштити интересе лица које она сматра својим држављанином, и интерес друге државе да искључи мешање сваке друге државе у правно стање лица које она сматра за свога држављанина. Како су овде у питању два тешко помирљива интереса, то је и одговор на ово питање, према томе који би интерес био жртвован оди. коме би се интересу, полазећи са становишта односног мерила вредности, дала, као више важном, превага, различит. Тако, на пример, чл. 6 швајцарског закона од 25 јуна 1903 године наредује: »Les personnes qui, outre la nationalité suisse possèdent encore celle d'un Etat étranger, ne peuvent pas réclamer, vis-à-vis de cet Etat, aussi longtemps qu'elles y résident les droits et la protection dus à la qualité de citoyen suisse«. Исто решење је усвојено и у Бази за дискусију предложену Конференцији за кодификацију међународног права. С друге стране, Француска, Италија, а каткада и Енглеска, приписујући факту свога држављанства шири и јачи значај, покушавају често да његовом дејству осигурају апсолутност, те посредују, ради заштите интереса лица које оне сматрају својим држављанином, чак и у земљи која то исто лице сматра у исти мах и за свога држављанина. За наше право, у недостатку изречног регулисања, изгледа да би, сходно §-у 2 Закона о држављанству, боље одго-

варало ово друго гледиште, мада његово усвајање зависи од оцене надлежне власти да ли ће, ценећи све добре и штетне последице таквога корака, узети у заштиту интересе таквог лица.

Код постављања генералних норми у погледу правног положаја лица са вишеструким држављанством, разликују се, као што смо рекли, две ситуације: да ли се питање држављанства и придавања последица чињеници држављанства поставља у једној од држава чије држављанство, између осталих, има лице у питању, или се, пак, то питање поставља у некој трећој држави, т.ј. пред властима државе која лицу у питању не приписује своје држављанство. Међутим, док је одговор у погледу питања које се поставља с обзиром на прву ситуацију, као што смо изложили, скоро једногласан и једнообразан, одговор у погледу питања које се поставља с обзиром на другу ситуацију не показује исту особину. Позитивни правни системи не регулишу изречно ово питање, судска пракса појединих држава је врло различита, а и аутори, признајући сви могућност да лице у питању ужива у трећој држави дипломатску заштиту свих држава којима оно као држављанин припада, заузимају различита становишта, све према томе коме помоћном мерицу придају већу важност. Тако Raape (*Internationales Privatrecht, Berlin und Leipzig, 1931, S. 788—789*) повлачи разлику између случаја ако су држављанства у питању стечена у различито време и случаја када су она стечена у исто време. У првом случају треба дати предност држављанству које је спојено са домицилом лица у питању. Пренесе ли такво лице свој домицил у трећу државу, т.ј. државу чији оно није држављанин, онда ће се дати предност оном држављанству које је последње било спојено са домицилом тога лица, а ако се деси да то лице није никада имало свој домицил ни у једној од држава чији је оно држављанин, онда се предност има дати новијем, дакле млађем држављанству. У другом случају, т.ј. када су држављанства стечена у исто време (на пр. рођењем, удајом), предност се има дати држављанству које је спојено са домицилом, а ако су у сукобу држављанства стечена по принципу *ius soli* и *ius sanguinis*, онда треба дати предност држављанству које, по својој основи постанка, више одговара држављанству државе пред чијим се властима поставља питање. Wolff (*Internationales Privatrecht, Berlin, 1933, S. 29*) сматра да предност у оваквом случају треба дати оном држављанству према коме лице у питању стоји у тешњем односу. Тако је то у првом реду држављанство државе у којој то лице има свој домицил или место дужег задржавања, а затим држављанство земље ранијег домицила, млађе

држављанство и држављанство (када су у сукобу држављанства сва стечена рођењем) стечена по *ius sanguinis*. Weiss (*Traité théorique et pratique de droit international privé, t. I. Paris, 1907, p. 324—329, 784—785*) сматра да се предност има дати држављанству оне државе у којој лице у питању има свој домицил, а ако оно нема домицил на територији једне од држава које га сматрају својим држављанином, даће се предност држављанству чији основ стицања највише одговара прописима *lex fori*. У сличном смислу гласе одговори и других аутора, тако да би се могло и у погледу нашег права, т.ј. када се пред нашим властима постави за решавање проблем вишеструког држављанства на страни лица које није наш држављанин, поставити правило т. зв. ефективног држављанства по коме ће се између више држављанстава дати предност ономе које је најтесније везано за правни живот лица у питању, а то ће рећи у првом реду ономе које је спојено са домицилом или местом пребивања, а у случају да та веза не постоји онда ће се предност дати ономе држављанству које се, према околностима конкретног случаја, фактички јавља као више релевантно за правни статус лица у питању.

Сва до сада изложена правила односе се на решење позитивног сукоба држављанства ако се и када се ово питање постави за време мира. У случају, пак, да се то питање постави за време рата, посебно у погледу примене прописа о секвестрацији имања лица које, између осталих, има и држављанство једне од непријатељских држава, ситуација се унеколико мења. Извесни аутори сматрају да у оваквом случају, т.ј. чим лице са вишеструким држављанством у опште има и држављанство једне непријатељске државе, без обзира на однос допунских мерила која се постављају као правила за случајеве у време мира, треба дати превагу томе држављанству, т.ј. лице у питању сматрати држављанином непријатељске државе, па на њега применити и све мере чија је примена условљена постојањем баш таквог држављанског квалитета. Међутим, овакво је гледиште свакако једнострано и његова примена може да доведе до врло нереалних резултата. Отуда се, мислимо, и овде мора повући разлика између случаја када лице у питању, т.ј. лице са вишеструким држављанством има, између осталих, и држављанство било државе у којој се поставља проблем решења сукоба држављанства (а ова је држава у рату, јер иначе, т.ј. ако је она остала неутрална, доћи ће до примене правила постављена за случајеве у време мира) било које од савезничких држава, и случаја када лице у питању има само држављанство непријатељских

и неутралних држава. У првом случају треба поћи од истог правила као и за време мира, т.ј. треба дати предност домаћем држављанству оди држављанству савезничке државе. Ипак, овде се мора учинити и један изузетак тако да ће се, ценећи према околностима конкретнаг случаја, т.ј. према стварном држању лица у питању, такво лице, иако оно има било држављанство домаће државе било држављанство које савезничке државе, ипак сматрати држављанином непријатељске државе ако његово држање буде показивало непријатељски значај према домаћој оди којој савезничкој држави. У другом, пак, случају, лице у питању сматраће се, по правилу, држављанином непријатељске државе. Ипак, и овде се мора доставити један изузетак ако се покаже да лице у питању, нема никакве везе нити да је већ у време пре објаве рата имало везе са непријатељском државом која га сматра за свога држављанина, онда ће се оно, изузетно, а ценећи према околностима појединог случаја, т.ј. према стварном држању лица у питању, моћи сматрати држављанином неутралне државе. Према томе, док је у првом случају, т.ј. када лице са вишеструким држављанством има, између осталих, и држављанство било државе у којој се поставља проблем решења сукоба држављанства било које савезничке државе, давање предности држављанству непријатељске државе, бар као апстрактна појава, изузетак, дотле је у другом случају, т.ј. када лице у питању има само држављанства непријатељских и неутралних држава, давање предности држављанству непријатељске државе, бар као апстрактна појава, правило (ближе о овоме проблему в. нашу расправу: *Višestruko državljanstvo*, у часопису *Mjesečnik*, 1937, бр. 8—9, стр. 411—437).

САДРЖАЈ:

У в о д

	Страна
I. — Појам држављанства	1
II. — Важиост установе држављанства	4
III. — Наука о држављанству у општој класификацији права	6
IV. — Правна природа држављанства	7
V. — Доказивање држављанства	9
VI. — Извори нашег права о држављанству	11
Први део: Стицање држављанства	
§ 1. — Стицање држављанства рођењем	14
I. — Појам	14
II. — Историјат	18
III. — Наше позитивно право	19
A. — Држављанство законите деце	20
B. — Држављанство незаконите деце	21
B. — Држављанство деце непознатих родитеља оди родитеља чије је држављанство непознато	22
§ 2. — Стицање држављанства легитимацијом	25
I. — Појам	25
II. — Наше позитивно право	25
§ 3. — Стицање држављанства удајом	26
I. — Појам	26
II. — Наше позитивно право	31
§ 4. — Стицање држављанства прирођењем	34
I. — Појам	34
II. — Наше позитивно право	36
A. — Редовно прирођење	36
B. — Изузетно прирођење	42
III. — Поступак при прирођењу	44
§ 5. — Реинтеграција — Повраћај изгубљеног држављанства	47
I. — Појам	47
II. — Наше позитивно право	50
Други део: Престанак држављанства	
§ 1. — Престанак држављанства отпustom	56
I. — Појам	56
II. — Наше позитивно право	58
III. — Поступак при добијању отпуста	65

§ 2. — Престанак држављанства одрицањем	67
§ 3. — Престанак држављанства позакоњењем	71
§ 4. — Престанак држављанства удајом	73
I. — Појам	73
II. — Наше позитивно право	74
§ 5. — Престанак држављанства отсутношћу	77
I. — Појам	77
II. — Наше позитивно право	79
§ 6. — Престанак држављанства одузимањем	83
I. — Појам	83
II. — Наше позитивно право	85

Трећи део: Првобитно формирање југословенског држављанства

§ 1. — Лица која су стекла наше држављанство фактом уједињења	92
§ 2. — Лица која су стекла наше држављанство на основу међународних уговора	97
I. — Појам	97
II. — Наше позитивно право	101
A. — Држављани бивше Аустро-Угарске који су постали наши држављани	101
I. — Уговори о миру са Аустријом и Мађарском	102
II. — Нептунска конвенција са Италијом	123
III. — Конвенција са Румунијом од 1933 године	128
B. — Бугарски држављани који су постали наши држављани на основу уговора о миру	130
§ 3. — Лица која су стекла наше држављанство путем прирођена доступања на снагу Закона о држављанству	133
§ 4. — Лица која су стекла наше држављанство по самим прелазним наређењима Закона о држављанству	133
§ 5. — Лица која су у међувремену од 1 децембра 1918 године па до 1 новембра 1928 године престала бити наши држављани	137

Четврти део: Сукоба држављанства

§ 1. — Лица без држављанства	141
§ 2. — Лица са више држављанства	142